

Pro gradu -avhandling
Juridik
Straffrätt

ÄR PSYKISKT VÅLD STRAFFBART?

En studie kring hur den finska straffrätten
i praktiken uppfyller internationella krav
gällande bestraffning av psykiskt våld

Jannika Gammals
2020

Handledare:
Dan Helenius
Sakari Melander

Magisterprogrammet i rättsvetenskap
Juridiska fakulteten
Helsingfors universitet

Tiedekunta/Osasto - Fakultet/Sektion – Faculty Juridiska fakulteten		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Magisterprogrammet i rättsvetenskap
Tekijä - Författare – Author Jannika Gammals		
Työn nimi - Arbetets titel – Title Är psykiskt våld straffbart? En studie kring huruvida den finska straffrätten i praktiken uppfyller internationella krav gällande bestraffning av psykiskt våld		
Oppiaine - Läroämne – Subject Straffrätt		
Työn laji - Arbetets art – Level Pro gradu	Aika - Datum – Month and year September 2020	Sivumäärä - Sidoantal – Number of pages XVI + 99 sidor + 1 bilaga
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Rätten till personlig integritet är tryggad i grundlagen och psykisk integritet är en del av denna. Rätten skyddas i strafflagen genom bland annat misshandelsdeliktet, och psykisk misshandel är enligt strafflagen straffbar på samma sätt som fysisk misshandel. Ändå finns det mycket få åtal och domar som gäller just psykisk misshandel, trots att psykiskt våld bland barn är så vanligt att ungefär var sjätte elev som gick i årskurserna 4 och 5, och fler än var fjärde av dem som gick i årskurserna 8 och 9 under år 2019 upplevt att de utsatts för psykiskt våld under det föregående året.</p> <p>I avhandlingen går jag igenom hur psykiskt våld regleras i Finland och hur barns speciella ställning beaktas i detta samband, vilka problemen med regleringen är med beaktande av internationella krav och hur dessa problem kunde lösas. För att svara på dessa frågor har jag gått igenom gällande finsk lagstiftning, rättspraxis, åtalseftergifter och utfört intervjuer för att få reda på huruvida misshandelsdeliktet gällande psykisk misshandel de facto kan tillämpas.</p> <p>Psykiskt våld ingår i flera olika delikt i strafflagen, som exempelvis olaga förföljelse och ärekränkning. För att det ska vara frågan om misshandel enligt strafflagen krävs, förutom en bevisad gärning, kausalitet mellan gärningen och den orsakade följden. Vid psykisk misshandel är kausaliteten betydligt svårare att fastställa än vid fysisk misshandel och trots att det finns fall där någon dömts för psykisk misshandel kan dessa ses som undantagsfall. De internationella krav som ställs på straffbarheten av psykisk misshandel härstammar från Istanbulkonventionen. Det är också denna som slutligen påverkar straffbarheten vid fall där våldet begås mot barn, trots att barns speciella ställning beaktats också i FN:s barnkonvention och i barnskyddslagen. Då strafflagen inte uttryckligen straffbelägger psykisk misshandel, och då misshandelsdeliktet om icke-fysiskt våld är så pass svårt att tillämpa kan det konstateras att den gällande finska regleringen inte för tillfället uppfyller alla internationella krav gällande kriminaliseringen av psykisk misshandel.</p> <p>Problemet kunde delvis lösas genom metoder som inte kräver nya kriminaliseringar, men för att täcka alla slags våld borde ett nytt delikt införas i strafflagen. För att vara lättare att tillämpa än det nuvarande deliktet kunde ett alternativ vara att bygga upp det nya deliktet som ett abstrakt faredelikt.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords straffrätt – psykiskt våld – psykisk misshandel – Finland – Istanbulkonventionen – rättspraxis		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited HELDA		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

“Indifference and neglect often do much more damage than outright dislike.”

– J.K. Rowling, Harry Potter and the Order of the Phoenix

Innehållsförteckning

Källförteckning	V
Förkortningar	XVI
1 Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Forskningsfrågor	2
1.3 Definitioner	3
1.4 Metoder och struktur	6
2 Gällande nationell reglering	12
2.1 Misshandel	12
2.1.1 Följdkrav	14
2.1.2 Orsakssamband och kausalitet	16
2.1.3 Uppsåt och följdkunskap	18
2.2 Grov misshandel	21
2.3 Lindrig misshandel	23
2.4 Vållande av personskada och grovt vållande av personskada	24
2.5 Framkallande av fara	25
2.6 Utsättande	27
2.7 Spridande av information som kränker privatlivet	28
2.8 Ärekränkning	31
2.9 Olaga hot	33
2.10 Olaga förföljelse	35
2.11 Olaga tvång	37
2.12 Arbetarskyddsbrott	38
3 Istanbulkonventionen	40
3.1 Innehåll	40
3.2 Tillämpning	41

3.2.1 Europadomstolens praxis.....	41
3.2.2 Tillämpning i Finland	42
3.3 Uppföljning.....	44
4 Specialreglering gällande barn	48
4.1 Barnskyddsprinciper och bakgrund	48
4.2 Barnkonventionen.....	50
4.3 Barnskyddslag	56
4.4 Finsk rätt i förhållande till barnkonventionen	58
5 Problem med nuvarande lagstiftning	61
5.1 Vilka är problemen och när fungerar deliktet.....	61
5.2 Bevisningsproblem vid fall av psykisk misshandel.....	62
5.2.1 Allmänt om bevisning vid brottmål.....	62
5.2.2 Bevisning av gärning	68
5.2.3 Bevisning av följd.....	70
5.2.4 Bevisning av orsakssamband.....	71
5.3 Psykiskt våld som del av flera olika rubriceringar	75
5.4 Ytterligare bevisningsproblem med beaktande av barns särskilda ställning	78
6 Alternativa lösningar på problemen – borde lagstiftningen förnyas?.....	80
6.1 Nytt delikt om psykisk misshandel.....	80
6.1.1 Teoretisk möjlighet.....	80
6.1.2 Efterfrågan i praktiken.....	83
6.2 Annan lösning.....	84
6.3 Utformning av en ny paragraf eller ett nytt moment	86
6.3.1 Hur definiera psykisk misshandel	86
6.3.2 Ett abstrakt faredelikt?.....	87
6.3.3 Alternativa formuleringar och annat som måste beaktas.....	92
6.3.4 Placering i strafflagen – egen § eller nytt moment.....	93

7 Slutsatser.....	96
BILAGA 1 Intervjustomme för intervjuer med åklagare och domare	100

Källförteckning

LITTERATUR:

- Aarnio 1997* Aarnio, Aulis: Reason and authority. University Press, Cambridge, 1997
- Aarnio 2011* Aarnio, Aulis: Essays on the Doctrinal study of law. Law and Philosophy Library, 96, Springer, 2011
- Aer 2012* Aer, Janne: Lastensuojelu-oikeus Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun oikeudelliset perusteet. Alma Talent Oy, 2012, 1 upplagan
- Alvesalo & Ervasti 2006* Alvesalo, Anne – Ervasti, Kaijus: Oikeus yhteiskunnassa – näkökulmia oikeussosiologiaan. Edita Publishing Oy, 2006
- Amnesty International 2000* Amnesty International: Hidden scandal, secret shame Torture and ill-treatment of children. Amnesty International Publications 2000
- Arkio et al. 2017* Arkio, Maatu – Kreivi, Jenni – Kontunen, Raija – Saukko, Maarit: Lapsi ja nuori rikoksen uhrina. I Åberg, Leena-Kaisa (red.): Rikoksen uhrin käsikirja. PS-kustannus, 2017, 3 upplagan ss. 127–147
- Asp et al. 2013* Petter, Asp – Magnus, Ulväng – (Nils Jareborg): Kriminalrättsens grunder, Iustus förlag, 2013, 2 upplagan
- Bennett et al. 2009* Bennett, Susan – Hart, Stuart N. – Svevo-Cianci, Kimberly Ann: The need for a General Comment for Article 19 of the UN Convention on the Rights of the Child: Toward enlightenment and progress for child protection i Child abuse & neglect 33, 2009 ss. 783–790
- Boucht & Frände 2019* Boucht, Johan – Frände, Dan: Suomen rikosoikeus – Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 29/2019. PunaMusta Oy 2019
- Ervasti 2011* Ervasti, Kaijus: Oikeussosiologia ja oikeuspoliittinen tutkimus osana oikeustiedettä. Oikeustiede: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen vuosikirja, 44, 61–132, 2011
- Essel et al. 2017* Essel, Suvi – Rantanen, Tiina – Rossinen, Jaana: Lähisuhdeväkivalta. I Åberg, Leena-Kaisa (red.): Rikoksen uhrin käsikirja. PS-kustannus, 2017. 3 upplagan, ss. 49–66

- Eskola & Suoranta 2008* Eskola, Jari – Suoranta, Juha: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8 upplagan. Tammerfors, Vastapaino, 2008
- Frände 2010* Frände, Dan: Straffbelagt beteende. Forum Iuris, Juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet 2010
- Frände 2012* Frände, Dan: Allmän straffrätt. Forum Iuris, Juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet 2012, 4 upplagan
- Frände 2014* Frände, Dan: Om särskilda brott och allmänna läror. Forum Iuris, Juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet 2014
- Frände et al. 2010* Frände, Dan - Wahlberg, Markus - Matikkala, Jussi: Yksityisyys, rauha, kunnia ja vapaus. I Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Wahlberg, Markus – Viljanen, Pekka: Keskeiset rikokset ss. 259–352. Edita Publishing Oy, 2010
- Frände et al. 2014* Frände, Dan - Wahlberg, Markus - Matikkala, Jussi: Yksityisyys, rauha, kunnia ja vapaus. I Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Wahlberg, Markus – Viljanen, Pekka: Keskeiset rikokset ss. 367–496. Edita Publishing Oy, 2014
- Frände et al. 2018* Frände, Dan - Wahlberg, Markus - Matikkala, Jussi: Yksityisyys, rauha, kunnia ja vapaus. I Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset ss. 335–457. Edita Publishing Oy, 2018
- Gras 2001* Gras, Jutta: Monitoring the convention on the rights of the child. Forum Iuris, Juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet 2001
- Hakalehto 2018* Hakalehto, Suianna: Lapsioikeuden perusteet. Alma Talent Oy, 2018
- Hildyard & Wolfe 2002* Hildyard, Kathryn L – Wolfe, David A.: Child neglect: developmental issues and outcomes. I Child abuse & neglect 26, 2002 ss. 679–695
- Hirvelä 1997* Hirvelä, Päivi: Lapsi rikosprosessissa – erityisesti inestinin todistamisen ongelmat. Werner Söderström Lakitieto Oy, 1997
- Husa et al. 2008.* Husa, Jaakko – Mutanen, Anu – Pohjolainen, Teuvo: Kirjoitetaan juridiikkaa. Talentum, 2008

- Kaplan et al. 1999* Kaplan, Sandra – Pelcovitz, David – Labrunachild, Victor: Adolescent Abuse and Neglect Research: A Review of the Past 10 Years. Part I: Physical and Emotional Abuse and Neglect. I Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 38(10), 1999 ss. 1214–1222
- Kess & Kähönen 2010* Kess, Kaija och Kähönen, Minea: Häirintä työpaikalla – työpaikkakiusaamisen selvittäminen ja siihen puuttuminen. Edita Publishing Oy, 2010
- Kjällman & Westman 2017* Kjällman, Petra – Westman, Katariina: Henkinen väkivalta. I Åberg, Leena-Kaisa (red.): Rikoksen uhrin käsikirja. PS-kustannus, 2017, 3 upplagan ss. 76–77
- Koskinen 2008* Koskinen, Pekka: Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet. I Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Helenius, Dan – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Alma Talent Oy, elektronisk version, uppdaterad av författaren 2008
- Lappalainen & Rautio 2018/2019* Lappalainen, Juha – Rautio, Jaakko: V Todistelu. I Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenperä, Mikko: Prosessioikeus. Alma Talent Oy, elektronisk version, uppdaterad av författaren 2018 och 2019
- Lappi-Seppälä & Ojala 2013* Lappi-Seppälä, Tapio och Ojala, Timo: Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. I Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Lappi-Seppälä, Tapio – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus ss. 463–551, 4 upplagan. Sanoma Pro Oy, 2013
- Leeb et al. 2011* Leeb, Rebecca T. – Lewis, Terri – Zolotor, Adam J.: A Review of Physical and Mental Health Consequences of Child Abuse and Neglect and Implications for Practice. I American Journal of Lifestyle Medicine september-oktober 2011 ss. 454–468
- Malley-Morrison & Hines 2004*

- Malley-Morrison, Kathleen – Hines, Denise A.: Family violence in a cultural perspective defining, understanding and combating abuse. Sage publications Inc. 2004
- Matikkala 2000* Matikkala, Jussi: Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Kauppakaari Oyj, Lakimiesliiton kustannus, 2000.
- Matikkala 2004/05* Matikkala, Jussi: En kommentar till uppsåt och HIV ur den finska straffrättens synvinkel. JT 2004/05 ss. 397–403.
- Matikkala 2014* Matikkala, Jussi: Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. I Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Wahlberg, Markus – Viljanen, Pekka: Keskeiset rikokset ss. 185–275. Edita Publishing Oy, 2014
- Matikkala 2018* Matikkala, Jussi: Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. I Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset ss. 203–302. Edita Publishing Oy, 2018
- Mechanic et al. 2008* Mechanic, Mindy – Weaver, Terri – Resick, Patricia: Mental Health Consequences of Intimate Partner Abuse – A Multidimensional Assessment of Four Different Forms of Abuse. I Violence Against Women, 14(6), ss. 634–654
- Melander 2002* Melander, Sakari: Kriminalisointiperiaatteet ja perusoikeuksien rajoitusedellytykset. Lakimies 6/2002 ss. 938–961
- Melander 2015* Melander, Sakari: Rikosoikeuden peruskysymyksiä. Forum Iuris, Juridiska fakulteten vid Helsingfors universitet, 2015
- Melander 2019* Allmänna förutsättningar för straffansvar. Helsingfors universitet, 2019
- Nuutila & Majanen 2013a* Nuutila, Ari-Matti och Majanen, Martti: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset. I Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Lappi-Seppälä, Tapio – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus ss. 633–680, 4 upplagan. Sanoma Pro Oy, 2013
- Nuutila & Majanen 2013b* Nuutila, Ari-Matti – Majanen, Martti: Vapauteen kohdistuvat rikokset. I Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Lappi-Seppälä, Tapio – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus ss. 681–706, 4 upplagan. Sanoma Pro Oy, 2013

<i>O'Hagan 1995</i>	O'Hagan, Kieran P.: Emotional and psychological abuse: problems of definition. I <i>Child abuse & neglect</i> , 19(4), 1995 ss. 449–461
<i>Schultz 2007</i>	Schultz, Mårten: Kausalitet - Studier i skadeståndsrättslig argumentation. Jure Förlag Ab, 2007
<i>Virolainen & Pölönen 2003</i>	Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessin perusteet – Rikosprosessioikeus 1. Alma Talent Oy, 2003.
<i>Zweigert & Kötz 1998</i>	Zweigert, Konrad – Kötz, Hein: An introduction to comparative law. 3 upplagan. Clarendon press, Oxford, 1998
OFFENTLIGA TRYCK	
<i>Barnkonventionen</i>	FN:s konvention om barnets rättigheter (1989)
<i>GrUB 25 – RP 309/1993</i>	Grundlagsutskottets betänkande nr 25 om regeringens proposition med förslag till ändring av grundlagarnas stadganden om de grundläggande fri- och rättigheterna
<i>HE 94/1993</i>	Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittämiseksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi
<i>Istanbulkonventionen</i>	Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet
<i>JuU11:2018/19</i>	Justitieutskottets betänkande 2018/18:JuU11, på adressen https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/arende/betankande/straffrattsliga-fragor_H601JuU11/html#totop , hämtad 31.8.2020
<i>LaUB 22/1994</i>	Lagutskottets betänkande nr 22/1994 rd med förslag till lagar om ändring av strafflagen och vissa andra lagar, vilka hör till det andra skedet i totalrevideringen av strafflagstiftningen
<i>LaUB 11/2013</i>	Lagutskottets betänkande 11/2013 rd
<i>RP 44/2002</i>	Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till revidering av lagstiftningen om straffrättens allmänna läror
<i>RP 19/2013</i>	Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagar om ändring av strafflagen, 10 kap. 7 § i tvångsmedelslagen och 5 kap. 9 § i polislagen
<i>RP 155/2014</i>	Regeringens proposition till riksdagen om godkännande av Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet samt med förslag till lag om

sättande i kraft av de bestämmelser i konventionen som hör till området för lagstiftningen, lag om ändring av 1 kap. 11 § i strafflagen och lag om ändring av 54 § i utlänningslagen

RAPPORTER OCH DIVERSE KÄLLOR

- Ahla 2019* Ahla, Kaisa: Distriktsåklagare, Södra Finlands åklagardistrikt, intervju 29.11.2019, Helsingfors
- Biström 2019* Biström, Jutta: Distriktsåklagare, Södra Finlands åklagardistrikt, intervju 30.10.2019, Esbo
- CoE 2018* Europarådet 2018, <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention> (hämtad 29.10.2018)
- Europarådet 2011* Europarådet: Explanatory report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. Council of Europe treaty series no. 210, 2011
- FN 2019* Barnkonventionens ratificeringar: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en, uppdaterad 19.8.2019 (hämtad 20.8.2019)
- FN:s barnrättskommitté 2005* Committee on the rights of the child: General comment No. 7 (2005) – Implementing child rights in early childhood.
- FN:s barnrättskommitté 2006* Committee on the rights of the child: General comment No. 8 (2006) – The right of the child to protection from corporal punishment and other cruel or degrading forms of punishment (arts. 19; 28, para. 2; and 37, inter alia)
- FN:s barnrättskommitté 2011* Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 (2011) – Barnets rätt till frihet från alla former av våld. Översättning: Barnombudsmannen, Stockholm.
- Grevio 2019* GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention): Finland

- Illman 2020* Illman, Mika: Tingsdomare, Västra Nylands tingsrätt, telefonintervju 3.3.2020
- Juho 2006* Juho, Anu: Esitutkinnassa ja käräjäoikeudessa kertynyt aineisto vertailuaineistona hovioikeudessa, i Lappalainen, Juha – Ojala, Timo: Kirjoituksia todistusoikeudesta. Helsingfors Hovrätt, Hakapaino Oy, Helsingfors 2006
- Justitieministeriet DK 2019* Danmarks justitieministerium: Nyt lovforslag ligestiller psykisk og fysisk vold, publicerad 9.1.2019 på <http://www.justitsministeriet.dk/nyt-og-presse/pressemeddelelser/2019/nyt-lovforslag-ligestiller-psykisk-og-fysisk-vold>, hämtad 28.8.2019
- Kommittén mot barnmisshandel 2001* Kommittén mot barnmisshandel: Barnmisshandel Att förebygga och åtgärda. Statens offentliga utredningar (SOU) 2001:72
- Kosamo 2019* Kosamo, Jaana: Distriktsåklagare, Södra Finlands åklagardistrikt, intervju 20.12.2019, Vanda
- Laaksonen m.fl. 2018* Laaksonen, Sari – Matikka, Johanna – Åberg, Kaisa: NGO Parallel Report on the implementation of the Istanbul Convention in Finland. Ensi- ja turvakotien liitto ja Naisten linja, 2018
- Mäki 2019* Mäki, Sari: Distriktsåklagare, Södra Finlands åklagardistrikt, intervju 20.12.2019, Vanda
- Människorättscentret 2018* Människorättscentret: Submission by the Human Rights Centre (NHRI) on the implementation of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence. Finland, 2018
- Opinionsnämnden för massmedier 2014* Opinionsnämnden för massmedier: Journalistreglerna. Tillgängliga på adressen <https://www.jsn.fi/sv/journalistreglerna/> (3.12.2018)
- Pakarinen 2020* Pakarinen, Maritta: Tingsdomare, Helsingfors tingsrätt, intervju 27.1.2020, Helsingfors
- Pinheiro 2006* Pinheiro, Paulo Sérgio: Secretary-General's Study on Violence against Children, Förenta Nationerna, 2006

<i>Reenilä 2019</i>	Reenilä, Yrjö: Specialåklagare, Södra Finlands åklagardistrikt, intervju 26.11.2019, Helsingfors
<i>Regeringen 2018</i>	Finlands regering: Baseline report by the Government of Finland on measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, 2018
<i>Salovartio 2020</i>	Salovartio, Leena: Specialåklagare, Södra Finlands åklagardistrikt, intervju 29.1.2020, Esbo
<i>Savolainen 2019</i>	Savolainen, Sanna: Distriktsåklagare, Södra Finlands åklagardistrikt, intervju 20.12.2019, Vanda
<i>SHM 2017</i>	Kommissionen för bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet: Plan för genomförande av Istanbulkonventionen 2018–2021 i Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2017:16. Social- och hälsovårdsministeriet, 2017
<i>SOU 2001:72</i>	Kommittén mot barnmisshandel: Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda. Statens offentliga utredningar (SOU) 2001:72
<i>SOU 2015</i>	Statens offentliga utredningar: Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU, del A, Slutbetänkande av Utredningen om tvångsvård för barn och unga. SOU 2015:71
<i>SOU 2019:32</i>	Statens offentliga utredningar: Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord. Betänkande av utredningen om skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar och ansvar för uppmaning att begå självmord. SOU 2019:32
<i>THL 2018</i>	Institutet för hälsa och välfärd, https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/lahisuhde_perhevakivallan_ehkaisytyo/lahisuhde/lapsen (hämtad 1.11.2018)
<i>THL 2019</i>	Terveiden ja hyvinvoinnin laitos: Tilastoraportti 33 2019, Lasten ja nuorten hyvinvointi – Kouluterveyskysely 2019. 17.9.2019
<i>UNICEF 2017</i>	Unicef: Annual Results Report 2017 – Child protection
<i>UNICEF Suomi 2011</i>	UNICEF Suomi: Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja. Edita Publishing Oy, 2011.

RÄTTSPRAXIS:

Finland

HD 1938 II 139

HD 1939 II 488

HD 1942 II 172

HD 1990:163

HD 2001:7

HD 2002:47

HD 2007:100

HD 2008:84

HD 2013:27

HD 2013:77

HD 2013:96

HD 2013:97

HD 2014:41

HD 2014:48

HD 2015:70

HD 2015:71

HD 2015:83

HD 2015:84

HD 2017:8

HD 2019:54

HD 2020:20

Helsingfors HovR 29.03.2012, 850, R 11/391

Helsingfors HovR 06.02.2015, 15/105869, R 14/809
Helsingfors HovR 16.10.2015, 15/143456, R 15/770
Helsingfors HovR 15.08.2016, 16/131723, R 15/1788
Helsingfors HovR 21.11.2017, 17/146414, R 17/1598
Helsingfors HovR 28.1.2020, 20/103300, R 18/1704
Rovaniemi HovR 24.8.2015, 15/133659, R 14/971
Rovaniemi HovR 18.05.2016, 16/120937, R 15/517
Rovaniemi HovR 16.01.2017, 17/101659, R 15/1048
Rovaniemi HovR 17.9.2018, 18/138269, R 17/881
Vasa HovR 27.11.2014, 14/151536, R 13/828
Vasa HovR 09.06.2017, 17/123360, R 16/760
Åbo HovR 28.11.2016, 16/146976, R 15/1691
Östra Finlands HovR 21.06.2017, 17/125420, R 16/1336

Helsingfors TR 18.10.2018, 18/144694, R 18/4821
Satakunta TR 01.07.2016, 16/128748, R 16/814
Satakunta TR 07.09.2017, 17/134575, R 17/876
Uleåborg TR 18.5.2017, 17/119147, R 16/185
Ylivieska-Raahe TR 18.2.2015, 15/107246, R 14/587

Europadomstolen:

Dom 14.10.2010 i målet A. mot Kroatien
Dom 24.4.2012 i målet Kalucza mot Ungern
Dom 28.5.2013 i målet Eremia med flera mot republiken Moldavien
Dom 11.7.2017 i målet Ž.B. mot Kroatien

Åtalseftergifter

Helsingfors åklagarämbete 21.12.2017, 17/2734, R 17/1461

Helsingfors åklagarämbete 20.3.2018, 18/902, R 17/2153

Helsingfors åklagarämbete 19.6.2018, 18/1884, R 17/6776

Helsingfors åklagarämbete 21.6.2018, 18/1902, R 18/6049

Helsingfors åklagarämbete 21.6.2018, 18/1903, R 18/6049

Helsingfors åklagarämbete 21.6.2018, 18/1904, R 18/6049

Södra Finlands åklagardistrikt 1.6.2020, 20/3605, R 19/12389

Södra Finlands åklagardistrikt 15.6.2020, 20/3944, R 20/5508

Södra Finlands åklagardistrikt 3.7.2020, 20/4336, R 19/14483

Västra Nylands åklagarämbete 29.1.2018, 18/169/601, R 17/7455/601

Västra Nylands åklagarämbete 29.1.2018, 18/170/601, R 17/7455/601

Västra Nylands åklagarämbete 29.1.2018, 18/171/601, R 17/7455/601

Västra Nylands åklagarämbete 26.3.2018, 18/675, R 17/6002

Västra-Nylands åklagarämbete 13.8.2018, 18/1628/601, R 18/1272/601

Västra Nylands åklagarämbete 13.8.2018, 18/1629/601, R 18/1272/601

Västra Nylands åklagarämbetes 15.11.2018 18/2393/601, R 18/6665/601

Västra Nylands åklagarämbete 8.3.2019, 19/392/601, R 19/1161/601

Östra Nylands åklagarämbete 19.4.2017, 17/634/684, R 16/7771/684

Östra Nylands åklagarämbete 30.11.2017, 17/1924/684, R 17/5387/684

Östra Nylands åklagarämbete 29.6.2018, 18/1125/684, R 18/1748/684

Förkortningar

BRL	Lag om rättegång i brottmål 11.7.1997/689
BSL	Barnskyddslag 13.4.2007/417
EMRK	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna
Europadomstolen	Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna
FN	Förenta nationerna
GL	Finlands grundlag 11.6.1999/731
GREVIO	Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
JT	Juridisk tidskrift
LaUB	Lagutskottets betänkande
RB	Rättegångsbalken 1.1.1734/4
RP	Regeringsproposition
SL	Strafflag 39/1889
TR	Tingsrätt

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Rätten till personlig integritet är tryggad i grundlagen (GL 7 §). Till den personliga integriteten hör både fysisk och psykisk integritet. En kränkning av någons integritet kan ske genom psykisk misshandel, ekonomisk misshandel, illa behandling, försummande av en annan, utsättande för våld eller kemisk misshandel¹. Psykisk misshandel innebär ett oetiskt beteende mot andra människor genom vilket man fortgående utsätter andra för negativ behandling. Detta kan ta sig uttryck i hot, anklagelser, öknamn, svartsjuka, förstörande av egendom och skadande av husdjur. Den psykiska misshandeln resulterar i psykiska följder för den som utsätts och lämnar inga synliga spår. Kännetecknande för psykisk misshandel är att den är långvarig och sker flera gånger samt att det sker i ett förhållande där maktbalansen är ojäm². Exempel på den här typen av situationer är arbetsförhållanden och förhållanden mellan vuxna och barn. Psykisk misshandel kan orsaka offret långtgående psykiska följder, som till exempel posttraumatisk stress och depression. Baserat på forskning kan posttraumatisk stress vara en vanligare följd av psykiskt än fysiskt våld.³ Då ett barn utsätts för psykiskt våld kan våldet allvarligt påverka barnets utveckling, inklusive barnets kognitiva utveckling⁴. Att behandla någon illa kan syfta på att man lämnar någon som är beroende av en utan hjälp och vård⁵, men i den här avhandlingen anses illa behandling syfta på dåligt beteende som går utöver enstaka förolämpningar.

Den här avhandlingen handlar om icke fysisk, med betoning på psykisk, misshandel och dess ställning i den finska straffrätten. Den icke-fysiska misshandeln är relativt sällsynt förekommande i finska rättspraxis, och litteraturen om den är knapp.

Mitt intresse för ämnet vaknade då jag under en arbetsdag diskuterade ämnet med en kollega och hon uttryckte sin åsikt om hur otillräcklig den nuvarande bestämmelsen om psykisk misshandel är⁶. Då jag började bekanta mig med ämnet insåg jag att det skrivits mycket lite om psykisk misshandel, och om psykiskt våld överlag, ur en straffrättslig synvinkel. De första juridiska böcker jag hittade där ämnet alls behandlades innehöll nämligen också bara

---

¹ Se THL 2018 och Essel et al. 2017 s. 65–66

² Essel et al. 2017 s. 65, Kjällman & Westman 2017 s. 76 och Kess & Kähönen 2010 s. 12

³ Mechanic et al. 2008 s. 635–636 (som hänvisar till bland annat Dutton 1999 och Sackett & Saunders 1999)

⁴ SOU 2001:72 s. 286

⁵ Essel et al. 2017 s. 66

⁶ Kollegan i fråga är Salovartio, som är en av dem jag intervjuat för den här forskningen

korta stycken om vad misshandel, som begås på annat sätt än genom fysiskt våld, kan innebära och dessutom skilde sig inte dessa texter så mycket från varandra. Med tanke på att Institutet för hälsa och välfärd senast under hösten 2019 rapporterat att ungefär var sjätte elev som går i årskurserna 4 och 5, och fler än var fjärde av dem som går i årskurserna 8 och 9 upplevt att de utsatts för psykiskt våld av sina föräldrar eller någon annan som skött om dem⁷, känns mängden forskning i ämnet ordentligt underdimensionerad.

Psykiskt våld kan ingå i flera kriminaliseringar i strafflagen, och jag går därför igenom dessa, samt den internationella regleringen på området. För att få en så djupgående bild som möjligt av det psykiska våldets reglering inkluderar jag inte, med undantag för några mindre paralleller, en behandling av till exempel sexualbrott i avhandlingen. Trots att sexuellt våld inte alltid kräver en fysisk gärning anser jag att en gränsdragning mellan mera psykiskt sexuellt våld och andra sexualbrott lätt skulle kännas konstgjord och vara svår att följa i praktiken. Utanför avhandlingen lämnar jag också behandlingen av brott där psykiska följder kan uppstå till följd av fysiska gärningar, som till exempel fysisk misshandel. Detta eftersom det är det faktiska psykiska våldet jag valt att fokusera på. I kapitel 4, gällande specialreglering som berör barn, strävar jag inte efter att behandla all lagstiftning som har något att göra med barn. I stället fokuserar jag på den mest centrala regleringen för att kunna behandla den mera ingående. Även i kapitel 6 fokuserar jag främst på ett sätt att göra deliktet om psykiskt våld mer tillämbart, istället för att ingående behandla alla olika alternativ. Jag nämner ändå kort några andra alternativa kriminaliseringsstrukturer och andra möjliga lösningar för att demonstrera att lösningen jag föredrar definitivt inte är det enda alternativet. Orsaken till att jag fokuserar på abstrakta faredeliktet som alternativ kriminaliseringsmodell baseras på en vilja att hitta ett sätt att utöka det nuvarande deliktets tillämpningsområde. Valet fick också stöd av att det var det alternativ som de flesta av personerna jag intervjuat anser att skulle utgöra den bästa lösningen.

1.2 Forskningsfrågor

Syftet med min forskning är att utröna hur psykisk misshandel och psykiskt våld kriminaliserats i den finska strafflagen och hur dessa kriminaliseringar går att tillämpa i praktiken, samt hur situationen eventuellt kunde förbättras. För att svara på detta syfte kan följande forskningsfrågor formuleras:

---

⁷ THL 2019 s. 1, 8

1. Hur regleras psykiskt våld i Finland och hur beaktas barns speciella ställning i sammanhanget?
2. Vilka är problemen i den finska regleringen med beaktande av de internationella kraven borde uppfylla?
3. Hur kunde dessa problem lösas?

1.3 Definitioner

För att göra det klart vilken typ av våld och vanvård jag kommer att behandla börjar jag med att definiera hur olika typer av våld mot barn skiljer sig från varandra. Begreppet vanvård omfattar alla former av barnmisshandel samt försummelse och består av en gärning eller en serie gärningar, utförda av någon som sköter om barnet, som resulterar i att barnet skadas, utsätts för risk att skadas eller hotas att skadas⁸. Begreppet inkluderar således fysisk misshandel, vilket innebär att det är för brett för det här arbetets syfte. Förutom fysiskt våld kan vanvården också bestå av emotionellt våld, psykologisk vanvård och försummelse, som också kan delas in i flera kategorier.

Psykologisk eller psykisk vanvård

Psykologisk vanvård, under vilket jag inkluderar termerna psykiskt våld och psykisk misshandel till den del gärningen riktas mot någon som genom ett vårdförhållande är underställd gärningsmannen, kan särskiljas från emotionellt våld och försummelse. Pinheiro konstaterar i sin rapport för FN att bestraffning i form av psykologiskt våld förekommer i hela världen men att begreppet ändå inte har någon exakt definition.⁹ Detta har ändå inte hindrat dem som skrivit om ämnet att presentera sina egna definitioner.

Psykologisk vanvård har bland annat definierats som vårdnadshavarens upprepade beteendemonster, eller extrema incidenter, genom vilka de inger ett barn med en känsla av att vara värdelöst, bristfälligt, oälskat, ovälkommet eller i fara. Alternativt kan barnet få uppfattningen av att bara ha ett värde i uppfyllandet av andras behov. Enligt denna definition kan psykologisk vanvård innehålla bland annat isolering och utnyttjande av barnet, beskyllningar, nedvärderande samt försummande av barnets hälsovård och utbildning.¹⁰ I definitionen har således också vissa drag av försummelse inkluderats.

---

⁸ Leeb et al. 2011 s. 454

⁹ Pinheiro 2006 s. 61

¹⁰ Malley-Morrison & Hines 2004 s. 40, Leeb et al. 2011 s. 455

I en något äldre definition av O'Hagan har psykologisk vanvård definierats som "ett ihållande, upprepat eller opassande beteende som skadar eller i avsevärd grad minskar ett barns kreativa och utvecklingsmässiga potential för mentala förmågor och processer." Förmågorna som syftas till här är till exempel intelligens, minne, uppfattningsförmåga, uppmärksamhet och moralisk utveckling.¹¹ Den största skillnaden mellan dessa definitioner är att psykologisk vanvård enligt den senare kan begås av vem som helst, inte bara av barnets föräldrar eller vårdnadshavare.¹² O'Hagans definition innehåller ett följdkrav som går att mäta objektivt, medan den första definitionen innehåller ett krav på en subjektivt uppfattad följd.

Försummelse

Försummelse kan i likhet med psykologisk vanvård definieras på flera sätt och jag kommer här att ge några exempel på definitioner. Enligt den första definitionen innebär försummelse att ett barns fysiska, emotionella och utbildningsmässiga behov inte tillgodoses och att barnet inte skyddas från skada och potentiell skada. Definitionen innehåller både ett misslyckande av att tillhandahålla barnet med vad barnet behöver och ett misslyckande att övervaka barnet.¹³ Ett annat sätt att definiera försummelse är att säga att det är frågan om vårdnadshavarens misslyckande att ta hand om ett barns fysiska och emotionella behov då vårdnadshavaren har möjligheten, kunskapen och tillgången till den service som krävs för att göra det, samt vårdnadshavarens misslyckande att skydda barnet från att utsättas för fara.¹⁴ Den senare definitionen kräver att vårdnadshavaren skall ha haft möjligheten och kunskapen som krävs för att ta hand om barnet, samt tillgång till den service som barnet är i behov av. Detta innebär att en förälder som inte kan ta hand om sitt barn på grund av till exempel sin egen sjukdom eller till följd av att servicen som barnet behöver inte finns tillgänglig, inte skulle göra sig skyldig till försummelse, trots att barnets behov inte tagits om hand. Jag anser definitionen orsaka fler problem än den löser, speciellt då frågan om när dessa undantagsfall de facto uppfyllts uppstår, och huruvida det över huvud taget ska vara acceptabelt att ett barn inte tas om hand på grund av förälderns okunskap. Skadorna barnet orsakas är ju de samma oberoende av vad orsaken till försummelsen är.

Utöver dessa allmänna definitioner på försummelse kan begreppet delas in i undergrupper, med egna definitioner. Fysisk försummelse kan innebära att ett barn orsakas skada eller fara

---

¹¹ O'Hagan 1995 s. 458

¹² O'Hagan 1995 s. 459

¹³ Leeb et al. 2011 s. 455

¹⁴ Pinheiro 2006 s. 54

för skada på grund av otillräcklig kost, och brister i hygien, kläder och övervakning¹⁵ eller att barnets fysiska behov inte möts tillräckligt väl¹⁶. Emotionell försummelse å andra sidan kan innebära att barnet får otillräcklig ömhet och emotionellt stöd samt utsätts för våld i hemmet¹⁷ eller att barnet utsätts för gärningar eller underlåtelser av en vårdnadshavare som kan leda till att barnet utvecklar beteendemässiga, kognitiva, emotionella eller mentala störningar¹⁸.

Emotionellt våld skiljer sig till viss grad från emotionell försummelse och psykologisk vanvård och kan innebära till exempel verbal misshandel, hårda icke-fysiska straff och hot om vanvård¹⁹. Alternativt kan det definieras som "[d]en ihållande, upprepade eller olämpliga emotionella responsen på ett barns känsloupplevelser och beteendet som hör ihop med dem"²⁰ Den senare definitionen är inte bunden till huruvida gärningen utförs av en förälder eller vårdnadshavare, utan anger att det emotionella våldet kan begås av vem som helst²¹.

Det enda som är gemensamt för alla ovanstående definitioner är att de är olika. En del av definitionerna kräver att barnet riskerar skadas eller faktiskt skadas, medan andra inte innehåller några följdkrav.

Psykiskt våld och psykisk misshandel

De definitioner jag hittat fokuserar på fall där barn är offer för det psykiska eller psykologiska våldet. I avhandlingen talar jag om psykiskt våld, och avser då ett förfarande som både barn och vuxna kan utsättas för. Jag gör således som alla andra som skrivit om psykiskt våld och tillämpar min egen definition. Således har jag valt att i den här avhandlingen definiera psykiskt våld som icke-fysisk illa behandling, som utgörs av en gärning eller en serie gärningar som kan vara skadliga för den utsattas psykiska hälsa. Exempel på illa behandling är nedvärderande, användandet av skällsord, hot och försummelse av någons fysiska eller emotionella behov.

Med psykisk misshandel avser jag i denna avhandling psykiskt våld som för tillfället är straffbart som misshandel. Psykisk misshandel har i praxis krävt bevis på följd, i form av läkarutlåtanden, för att kunna anses uppfylla följdkravet i misshandelsdeliktet. Baserat på

---

¹⁵ Kaplan et al. 1999 s. 1215

¹⁶ Hildyard & Wolfe 2002 s. 680

¹⁷ Kaplan et al. 1999 s. 1215

¹⁸ Hildyard & Wolfe 2002 s. 680

¹⁹ Kaplan et al. 1999 s. 1215

²⁰ O'Hagan 1995 s. 456

²¹ O'Hagan 1995 s. 459

praxis finns det således inte någon objektiv standard för när ett viss förfarande kan anses skada offrets hälsa.

1.4 Metoder och struktur

I föreliggande avhandling går jag igenom vad gällande nationell lagstiftning i Finland säger om bestraffandet av psykiskt våld och psykisk misshandel och hur detta påverkas och borde påverkas av internationella avtal som Finland förbundit sig till. För denna genomgång har jag använt mig av en rättsdogmatisk forskningsmetod. Utöver detta har jag samlat in domslut och åtalseftergifter samt genomfört intervjuer med sju åklagare och två domare för att med hjälp av en rättssociologisk metod få en insikt i hur rättsnormerna tillämpas i praktiken.

Rättsdogmatik

Den mest framträdande metoden i det här arbetet är rättsdogmatik. Rättsdogmatik baseras på ikraftvarande rättskällor, och de mest centrala frågorna inom rättsdogmatiken gäller vad den gällande rätten anger om det specifika problem som undersöks och hur man, baserat på gällande rätt, borde agera i en viss situation²². För att få svar på dessa frågor undersöker man i rättsdogmatisk forskning den gällande rätten och utreder vad dess innehåll är. Genom denna tolkning förtydligas också innehållet i gällande rätt då forskningen skapar ny information om rätten. Tolkningen utgör den praktiska delen av rättsdogmatiken och är den del av den rättsdogmatiska forskningen som skapar vår uppfattning om vad som är lagenligt. I den teoretiska rättsdogmatiken utförs rättsdogmatikens andra uppgift, nämligen att systematisera rätten. Syftet med systematiseringen är bland annat att hjälpa den som bekantar sig med rättssystemet att hitta de regler hen söker.²³

Vid rättsdogmatisk forskning har forskaren ett normativt forskningsintresse vilket innebär att forskaren fokuserar på rättsliga normer och inte på regelbundenheter i till exempel domares eller medborgares beteende. Rättsdogmatiken är den äldsta och mest internationellt utspridda metoden för juridisk forskning och den kan anses behandla rättsliga normer ”från utsidan”, vilket här betyder att forskaren inte är tvungen att göra beslut inom rättssystemet på samma sätt som en domare. Eftersom forskningen ändå måste motiveras som om forskningen skulle ske inifrån rätten kan rättsdogmatiken enligt Aarnio trots allt anses ha en

---

²² Husa et al. 2008 s. 20

²³ Aarnio 1997 s. 75, 237, Husa et al 2008 s. 20, Aarnio 2011 s. 19 och Alvesalo & Ervasti 2006 s. 7–8

epistemologiskt sett intern syn på rätten.²⁴ Med andra ord kan forskaren sägas ha ett deltagarperspektiv på rätten²⁵.

I den här avhandlingen tillämpar jag den praktiska rättsdogmatiken då jag rett ut hur misshandelsdeliktet kan tillämpas och tolkas vid fall av psykiskt våld. Jag utreder också huruvida andra delikt än misshandelsdeliktet kan bli tillämpbara vid psykiskt våld. Utöver detta undersöker jag också vad de internationella avtal och konventioner som Finland har ratificerat har för betydelse i detta sammanhang. Detta eftersom Finland förbundit sig till att följda dem och eftersom tolkningen av de nationella lagarna således ska baseras på de internationella förpliktelserna. Således är det denna helhetsbild som ger insikt om vad innehållet i rätten de facto är och således stöder tolkningen av gällande nationell rätt.

I avhandlingen jämför jag också kort Finlands reglering av psykiskt våld med motsvarande reglering i Sverige och Danmark. Orsaken till att just dessa länder används här är att de, åtminstone till viss grad, har ett rättssystem som liknar Finlands. Då man jämför åtminstone två olika rättssystemens lösningar på ett visst problem kan man tala om rättsjämförelse. Fokus är då på vad som förklarar olikheterna och likheterna mellan de olika rättskulturererna.²⁶ Enligt Zweigert & Kötz kräver rättsjämförelse-reflektion kring det studerade problemet och borde föregås av en genomgång av den relevanta utländska lagen åtföljt av en kritisk jämförelse av de olika rättssystemen²⁷. Rättsjämförelse kan användas som huvudsaklig metod eller vara med som ett stödande element vid till exempel rättsdogmatisk forskning²⁸. I den här avhandlingen tar jag upp några exempel från andra rättssystem än Finlands och diskuterar ifall motsvarande lösningar skulle kunna införas i det finska rättssystemet. Eftersom jag inte går in på bakgrunden till dessa lösningar, till den del de skiljer sig från internationella förpliktelser som alla exempelstater är bundna av, och inte heller syftar till att förklara skillnaderna mellan rättssystemen, kan detta inte ses som äkta rättsjämförelse utan snarare som en fortsättning på den rättsdogmatiska metoden, om än med drag av rättsjämförelse.

Rättssociologi

Till den del jag analyserar den finska rättspraxisen har jag använt mig av rättssociologiska forskningsmetoder. Rättssociologin skiljer sig från rättsdogmatiken i det att rätten vid

---

²⁴ Aarnio 2011 s. 19–20, 23

²⁵ Alvesalo & Ervasti 2006 s. 7

²⁶ Husa et al. 2008 s. 23

²⁷ Zweigert & Kötz 1998 s. 6

²⁸ Husa et al. 2008 s. 23

rättsdogmatisk forskning ses som ett givet faktum, medan rättssociologins syfte är att förstå och förklara orsakerna och följderna av olika fenomen samt att ”utveckla allmänna teorier som förklarar de sociala processer som är kopplade till rätten”²⁹. I rättssociologin ses rätten som mer än bara ikraftvarande normer, och således inte som ett autonomt system. Utöver skriftliga normer anses rätten bestå av olika aktörer, som till exempel rättsliga institutioner, praxis och medier, som alla kan påverka rätten.³⁰

Med den rättssociologiska metoden undersöks sedan lagligheten i rättsliga aktörers agerande med hjälp av främst empiriska metoder³¹. Det finns olika sätt att tillämpa en rättssociologisk metod. Ett alternativ är att använda samhällsvetenskapliga, alltså kvantitativa eller kvalitativa, metoder. Vid kvantitativ forskning använder man ett bredare material och försöker förklara och mäta olika fenomen så att resultatet kan framställas i siffror. Detta kan göras bland annat genom enkätstudier eller studier baserade på statistik. Med hjälp av kvalitativa metoder kan man behandla en mindre mängd material. Materialet bör representera forskningsobjektets väsentliga drag, och intervjuer är en typisk forskningsmetod vid kvalitativa forskningar. Genom kvalitativ forskning försöker man ofta beskriva och förstå det som undersöks i stället för att söka efter förklaringar. Rättssociologi kan också utgå från en sociologisk synpunkt, med hänvisningar till exempelvis Marx, Weber och Habermas, och med fokus på teman som maktanvändning, kontroll och rättsliga institutioner. Ett tredje alternativ är att den rättssociologiska forskningen fokuserar på rättsliga institutioner, som domstolarna och lagstiftningen. Som fjärde alternativ har också framförts att det är rättsreglernas faktiska samhälleliga betydelse som borde vara objektet för forskningen.³²

I rättssociologi undersöks inte endast rättsliga praktiker och institutioner, utan också förhållandet mellan dessa och samhället³³. Således studeras också hur mänsklig rättslig verksamhet och rättsnormer styr aktivitet³⁴. Klassisk rättssociologi innebär att forskningens mål är att undersöka bland annat hur och varför rättsregler efterföljs³⁵. Det kan också sägas att rättssociologin studerar ”rätten i samhället eller i en samhällelig kontext”, samt praxis för att se hur

---

²⁹ Ervasti 2011 s. 77 och Alvesalo & Ervasti 2006 s. 8

³⁰ Alvesalo & Ervasti 2006 s. 10, 15

³¹ Husa et al. 2008 s. 22

³² Ervasti 2011 s. 70–71 och Alvesalo & Ervasti 2006 s. 23–24, 26

³³ Alvesalo & Ervasti 2006 s. 6 (hänisar till Cotterrell 1994, xi–xiii)

³⁴ Aarnio 1997 s. 75

³⁵ Husa et al. 2008 s. 22

någon ”norm tolkats, hurdana avgöranden som gjorts och hurdana faktorer som påverkat beslutsfattandet”³⁶.

Utöver att fördjupa mig i den litteratur jag hittat om ämnet, har jag gått igenom domar från HD, alla hovrätter i Finland och från en del tingsrätter. Jag har ytterligare gått igenom åtals- eftergifter från Södra Finlands åklagardistrikt för att, på ett rättssociologiskt sätt, få en inblick i hur misshandelsdeliktet i praktiken tillämpas på psykisk misshandel och hur psykiskt våld överlag behandlas i rättspraxis. Domarna och åtalseftergifterna gäller främst fall där det förekommit, eller misstänkts förekomma, något slag av psykiskt våld. I detta har jag inkluderat fall av till exempel olaga hot, ärekränkning och framkallande av fara, till den del de innehållit gärningar som har drag av nämnda psykiska våld. Jag har samlat in och begärt åtalseftergifter och domar under perioden hösten 2018 till våren 2020, och har i samband med att jag begärt att få de domar jag hittat också begärt domstolarna om andra motsvarande domar. Utöver dessa hänvisar jag till några domar, gällande bland annat sexualbrott, där HD angett grunder för bevisningen som också kan antas tillämpas vid andra typer av brott.

För att få svar på hur tillämpligt deliktet om psykisk misshandel är i praktiken har jag gjort en kvalitativ intervjustudie. Jag har intervjuat sammanlagt sju åklagare från Södra Finlands åklagardistrikt, varav verksamhetsställena i Esbo, Helsingfors och Vanda är representerade med åtminstone två åklagare var, samt två domare varav den ena arbetar vid Helsingfors tingsrätt och den andra vid Västra Nylands tingsrätt. De intervjuade personerna är valda utifrån rekommendationer av andra åklagare och domare om vem som är insatta i ämnet, och således hör de intervjuade åklagarna och domarna till dem med mest erfarenhet av hur straffrätten kan tillämpas på fall av psykiskt våld. Bland åklagarna finns två specialåklagare som främst jobbar med sexualbrott och brott mot barn. Orsaken till att jag valt att intervjua tingsdomare, i stället för till exempel hovrättsdomare, är att jag hittat så pass få fall där psykiskt våld tydligt behandlats att jag ansåg det mer sannolikt att tingsdomare skulle ha stött på den här typen av fall i praktiken.

Jag spelade in och transkriberade intervjuerna för att analysera dem med programmet Atlas.ti, där jag grupperade vad som sagts i olika teman³⁷. Genom att intervjua åklagare och domare från hela Södra Finlands åklagardistrikts område har jag strävat efter att få svar som skulle representera den faktiska situationen och erbjuda olika synpunkter på frågorna. Det

---

³⁶ Ervasti 2011 s. 75 och Alvesalo & Ervasti 2006 s. 7, 49. Citaten översatta av skribenten.

³⁷ Se Alvesalo & Ervasti 2006 s. 26

finns förstås en risk för att de intervjuade gav liknande svar på grund av att de är kolleger sinsemellan. I intervjuerna framkom dock både olika och lika åsikter om de diskuterade ämnen. I samhällsvetenskaperna brukar man anse att man har samlat in tillräckligt med data då man uppnått ”mättnadspunkten”, det vill säga då ytterligare data inte längre hämtar väsentlig ny information³⁸. Eftersom åsikterna gällande de mest centrala frågorna inte skilde sig från varandra, förutom gällande detaljerna, kan mängden intervjuer anses vara tillräcklig. Om informanternas synpunkter skulle ha avvikit mycket från varandra skulle det ha funnits fog för att göra fler intervjuer.

Intervjuerna var halvstrukturerade och utgick från frågor om hur vanligt förekommande psykiskt våld är i de fall de intervjuade arbetar med och hur de tacklar dessa fall, vad de anser om den nuvarande lagstiftningen om psykisk misshandel och huruvida den fungerar eller inte, vad eventuella problem kunde bero på, och om det finns något som enligt dem kunde göras åt situationen.³⁹ Intervjuerna utgick således från förberedda frågor som ställdes i enlighet med hur diskussionen löpte och såg därför inte exakt lika ut alla gånger.⁴⁰ Intervjuerna gjordes huvudsakligen i person på den intervjuades arbetsplats, med undantag för en telefonintervju. De intervjuade har fått sina kommentarer för påseende för att kunna rätta till eventuella fel eller missuppfattningar⁴¹.

Med hjälp av domarna, åtalseftergiftarna och intervjuerna har jag försökt komma fram till huruvida de internationella plikter Finland har förbundit sig till, gällande straffandet av psykiskt våld, uppfylls i praktiken.

Struktur

I kapitel 2 behandlar jag delikten i strafflagen som kan anses gälla situationer där psykiskt våld förekommer. I kapitel 3 behandlar jag Istanbulkonventionens innehåll, tillämpning och uppföljning. Vid behandlingen av Istanbulkonventionen fokuserar jag främst på artiklarna om psykisk misshandel och om försvårande omständigheter. Orsaken till att jag behandlar de försvårande omständigheterna, som motsvarar skärpningsgrunder i SL, är att de har betydelse vid barnmisshandel och våld i hemmet. Genomgången av gällande rätt avslutar jag med att i kapitel 4 behandla den specialreglering som gäller barns speciella situation som

---

³⁸ Eskola & Suoranta 2008 s. 62–63

³⁹ Se bilaga 1 för den mer detaljerade frågestommen

⁴⁰ Eftersom intervjuerna inte gjordes skriftligt har jag inte bifogat de transkriberade intervjuaren till arbetet, se Husa et al. 2008 enligt vilka skriftliga intervjuer bör inkluderas som bilagor i arbetet.

⁴¹ i enlighet med Husa et al. 2008 s. 92

offer för psykiskt våld, och som går utöver det som framkommit i kapitel 2 och 3. Detta behandlas som en skild helhet då barn på grund av sin utsatta ställning åtnjuter mera skydd än vuxna mot olika sorters våld och det finns institutioner som enkom skyddar barn mot exempelvis våld i hemmet. Dessa kapitel är ägnade att skapa läsaren en uppfattning om hur psykiskt våld och psykisk misshandel bestraffas och regleras samt att visa vad denna reglering baseras på.

Efter att på detta sätt ha behandlat regleringen gällande psykiskt våld tar jag i kapitel 5 upp de problem som den nationella lagstiftningen innehåller. Syftet med detta är att gå igenom på vilka punkter den nationella regleringen inte, trots ett misshandelsdelikt som omfattar psykisk misshandel, uppfyller de internationella kraven, och vad detta beror på. I kapitel 6 behandlar jag sedan hur man kunde lösa de framkomna problemen med den gällande lagstiftningen. I dessa kapitel hänvisar jag också till intervjuerna jag gjort med åklagare och domare. I kapitel 7 sammanfattar jag svaren på forskningsfrågorna.

2 Gällande nationell reglering

2.1 Misshandel

”Den som begår fysiskt våld mot någon eller som utan att begå sådant våld skadar någons hälsa, tillfogar honom smärta eller försätter honom i medvetlöshet eller något annat motsvarande tillstånd, skall för misshandel dömas till böter eller fängelse i högst två år.

Försök är straffbart.” (SL 21:5)

Enligt regeringspropositionen 94/1993 finns det två grundformer av misshandel. Den första innebär att man begår fysiskt våld mot någon annan. Denna form innebär att misshandeln sker genom verksamhet som kränker en annans kroppsliga integritet⁴² och utgör således den allmänspråkliga definitionen av misshandel⁴³. Det krävs inte att den som utsatts för den fysiska misshandeln de facto skadas för att det ska vara frågan om straffbar misshandel.⁴⁴ I den här avhandlingen kommer jag inte att behandla fysisk misshandel, då jag har valt att fokusera på den andra formen av misshandel.

Den andra formen av misshandel innebär orsakande av en följd. För att anses ha skadat någons hälsa måste gärningen ha orsakat en betydlig negativ förändring i den misshandlade människans hälsa. Gärningen måste alltså ha orsakat en faktisk följd. Skador som orsakar någons hälsa kan vara fysiska, psykiska eller funktionella. En funktionell skada kan innebära till exempel förlust av ett sinne som syn eller hörsel.⁴⁵ Vid psykisk misshandel sker skadandet av hälsa, som kan innefatta både orsakande av skada eller sjukdom, eller orsakande av smärta, på annat sätt än genom fysiskt våld.⁴⁶ Hälsoskadan eller smärtan behöver inte vara bestående för att orsakandet av den skall klassas som misshandel. Tvärtom räcker det till exempel med att offret ges gift eller mat som orsakar uppkastning eller magsmärtor under en tid men sedan går över. Att försätta någon i medvetslöst tillstånd kan också åstadkommas utan fysiskt våld genom att till exempel droga offret.⁴⁷ Den här delen av SL 21:5 ska enligt regeringspropositionen enkom tolkas så att man uppsåtligen kan skada någons hälsa eller orsaka någon smärta också på annat sätt än genom att använda fysiskt våld.⁴⁸ Psykisk

---

⁴² HE 94/1993 s. 95

⁴³ Matikkala 2000, s. 106

⁴⁴ Matikkala 2000, s. 106

⁴⁵ Matikkala 2000, s. 108 och Matikkala 2018 s. 253

⁴⁶ HE 94/1993 s. 95

⁴⁷ Frände 2014 s. 96

⁴⁸ HE 94/1993 s. 96

misshandel som begrepp har ändå inte inkluderats i lagen eftersom det i regeringspropositionen ansågs vara ett för vagt begrepp, men syftet är att psykisk misshandel som skadar någons mentala hälsa skulle kunna jämföras med fysisk misshandel.⁴⁹ En persons hälsa kan således skadas både fysiskt och psykiskt, men orsakande av smärta i lagens mening torde enligt Matikkala främst syfta på fysisk smärta, trots att den som konstaterats kan uppstå också på annat sätt än genom fysiskt våld⁵⁰.

Att innebörden av psykisk misshandel är oklar speciellt då viss verksamhet kan klassas som familjens säregna sätt att uppfostra barn syns bland annat i Rovaniemi hovrätts dom 24.8.2015 nr. 15/133659. I fallet misstänktes två omhändertagna barn ha utsatts för bland annat psykisk misshandel av sin ena fosterförälder. Varken tingsrätten eller hovrätten dömde kvinnan för att psykiskt ha misshandlat flickan, så jag kommer inte att berätta mer om det. Vad gäller pojken hade kvinnan enligt åtalet bland annat låtit bli att ge mediciner åt honom då han var sjuk, begränsat hans rörelsefrihet och tvingat honom att äta ensam i sitt rum. Tingsrätten konstaterade att förolämpande, ignorerande och åsidosättande av barn kan, på det sätt som förutsätts i SL 21:5, orsaka en följd och bedömas som misshandel, men att beteendeproblem kan orsaka ett behov att ta till olika uppfostringsmetoder. Tingsrätten ansåg baserat på bland annat detta att bara underlåtelsen att ge medicin åt pojken hade utgjort misshandel utan fysiskt våld. Hovrätten ansåg däremot att underlåtelsen att ge medicin åt pojken inte kunde ses som misshandel eftersom medicinering av barn varierar så mycket mellan familjer och eftersom det är så svårt att avgöra när givande av smärtmedicin är nödvändigt i bemärkelsen att underlåtenhet att ge den skulle utgöra misshandel. Däremot ansåg hovrätten till skillnad från tingsrätten att separerandet av pojken från resten av familjen i samband med måltider utgjort psykisk misshandel eftersom det hänt ofta och var avvikande från hur de andra barnen behandlades.

Det intressanta i fallet var att det i ett yttrande av hovrättslagman Laukkanen, som var av annan åsikt, framkom att han inte alls skulle ha dömt kvinnan för psykisk misshandel eftersom han ansåg att det fattades ett orsakssamband mellan gärningen och skadan. Laukkanen ansåg att det inte kunde uteslutas att pojken skulle ha haft samma diagnostiserade sjukdomar ifall kvinnan inte skulle ha agerat som hon gjorde. Pojkens psykiska problem ansågs härstamma från tiden innan han kom till fosterföräldrarna, och trots att symptomen blev värre under tiden hos dem, ansåg hovrättslagmannen att man inte kunde skylla på kvinnan

---

⁴⁹ HE 94/1993 s. 91

⁵⁰ Matikkala 2000, s. 108 och Lappi-Seppälä & Ojala 2013 s. 506

för att hon inte ”reparerat” barnets mentala hälsa. Denna åsikt stod i stark kontrast till hovrättsråd Ollikainens åsikt som gällande straffmätningen avvek från majoriteten. Ollikainen skulle ha dömt kvinnan till ett dubbelt strängare fängelsestraff eftersom misshandeln riktat sig mot ett 8–10 år gammalt barn.

För att någon ska dömas för misshandel krävs det att själva gärningen går att bevisa. I Vasa hovrätts dom 14/151536 var det i detta som problemet låg. Tingsrätten hade i sin dom konstaterat att den misstänkte uppsåtligt förödmjukat och tryckt ner sin fru, så att hennes psykiska hälsa skadats, genom att bland annat hindra henne från att anpassa sig till det finländska samhället, isolera henne från andra människor, pressat henne till att bära en huvudduk, låtit bli att ge pengar åt henne och hindrat henne från att gå ut. Vittnena som hörts i fallet ansågs ha styrkt målsägandens berättelse om det utövade psykiska våldet och om följden som orsakats av det. Hovrätten bedömde ändå, baserat på till stor del samma bevisning som tingsrätten, att den misstänkte inte bevisligen gjort sig skyldig till det misstänkta förfarandet. Hovrätten konstaterade bland annat att den misstänkta inte gett målsäganden pengar, men att det var förståeligt på grund av den misstänkta låga inkomster. Gällande bärandet av huvudduk konstaterade hovrätten att den misstänkta nog försökt få sin fru att bära en, men att det varit hennes familj och inte den misstänkta som slutligen fått henne att göra det. Hovrätten konstaterade också att målsäganden ofta varit ensam, men att hon efter svarandes protester ändå tillåtit delta i en språkkurs, att hon trots begränsade möjligheter att använda telefon ändå ibland kunnat kontakta sin familj i sitt hemland och att hon träffat andra människor, främst dem som hörts som vittnen. Baserat på detta ansåg hovrätten att svaranden inte kunde anses ha isolerat målsäganden eller hindrat henne från att anpassa sig så att det skulle utgöra misshandel. Då själva gärningen inte ansågs bevisad i fallet tog hovrätten följaktligen inte ställning till en eventuell orsakad följd eller till ett möjligt orsakssamband mellan dem.

2.1.1 Följdkrav

För att en viss verksamhet ska anses utgöra misshandel krävs det alltså att det uppstår en faktisk följd på någons hälsa. I fallen nedan har domstolen tagit ställning till vad som krävs för att det ska anses föreligga tillräckliga bevis för att någons psykiska hälsa skadats.

Rovaniemi hovrätt har i sin dom 16.1.2017 nr. 101659 tagit ställning till huruvida den åtalades beteende kan sägas vara psykisk misshandel eller inte. I domen konstateras att den åtalade, som var i en ansvarsposition i förhållande till målsägandena på stället de arbetade på, upprepade gånger hade ringt målsägandena och bland annat hotat att avskeda dem samt

åt målsägandenas kollegor pratat nedlåtande om den ena målsäganden och hotat hindra den andra från att få nytt arbete inom den sociala sektorn. Den ena målsäganden hade med hjälp av läkarutlåtanden kunnat bevisa att hennes psykiska tillstånd rubbats av den åtalades gärningar, och den åtalade dömdes till följd av detta för misshandel. Den andra målsäganden kunde inte komma med lika stark bevisning, utan hade bara ett läkarutlåtande från precis efter att hon börjat arbetet, i vilket det framgick att hon ansett det vara mentalt tungt att vara på arbetsplatsen. Då det inte fanns mera bevisning att tillgå förkastade hovrätten, till skillnad från vad tingsrätten gjort, åtalet till denna del, trots att domstolen ansåg målsägandens berättelse vara trovärdig.

Uleåborgs tingsrätt gav en liknande dom, som Rovaniemi hovrätt sedan inte beviljade tillstånd till fortsatt handläggning för, i sitt beslut 18.5.2017 nr.17/119147. Enligt åtalet hade en pappa utsatt sina barn, som var mellan 4 och 15 år gamla, för fysiskt och psykiskt våld. Det psykiska våldet utgjordes av hot om våld. Trots att barnen självmant berättade om det psykiska våldet, och domstolen ansåg berättelserna trovärdiga, förkastades åtalet till den del det gällde psykisk misshandel. Detta eftersom domstolen inte ansåg att orsakande av rädsla och ångest skulle innebära att barnens hälsa skadats på det sätt som krävs i brottsbeskrivningen. Att gärningen skulle ha varit ägnad att vara brottsbeskrivningsenlig ansågs inte heller tillräckligt. Domstolen krävde således att faktisk skada skulle ha uppkommit för att anse gärningen brottsbeskrivningsenlig. Då det i fallet inte kunde presenteras någon medicinsk utredning över uppstådda följder kunde inte pappan dömas.

I Ylivieska-Raahe TR:s dom 18.2.2015 nr. 15/107246, som inte till den del den gällde misshandel överklagades⁵¹, behandlades ett fall där den åtalade förföljt och närmat sig målsäganden både fysiskt och genom meddelanden och samtal samt fört bok över målsägandens rörelser. Målsäganden hade av detta orsakats ångest, depression och sömnlöshet. Att läkaren som tagit emot målsäganden i sitt utlåtande skrivit att det krävs en psykiatrisk undersökning för att fastställa de faktiska orsakade följderna hindrade inte tingsrätten från att anse att läkaren i fråga ändå kunde dra slutsatser baserat på sina observationer. Utlåtandet, baserat på ett läkarbesök, utgjorde således tillräcklig bevisning för att en psykisk följd uppstått. I domen framhölls också att den åtalade måste ha ansett det övervägande sannolikt att hans verksamhet skulle skada målsägandens psykiska hälsa, och att hans fortsatta verksamhet varit ägnad att orsaka målsäganden ångest och rädsla. Den åtalade medgav att han gjort sig skyldig till

---

⁵¹ Delar av domen överklagades och behandlades i Rovaniemi HovR som gav domen 18.5.2016 (16/120937, R 15/517)

misshandel i fallet. I det här fallet gavs således faktumet att gärningen var ägnat att orsaka skada betydligt större utrymme och vikt än i det ovannämnda tingsrättsfallet.

Sammanfattningsvis räcker det således inte att domstolen anser den utsatte personens berättelse vara trovärdig. Det har i alla fall jag tar upp i den här avhandlingen, inte bara i dem som nämnts i detta kapitel, krävts bevisning på att en psykisk skada de facto uppstått för att någon skulle kunna dömas för misshandel. I regel har denna bevisning ansetts tillräcklig om man med ett läkarintyg kunnat konstatera skadan.

De ovannämnda fallen påvisar problemet med psykisk misshandel. Till skillnad från fysisk misshandel, där den som blir slagen i ansiktet åtminstone kan säga att hen orsakats smärta, måste det för de andra följderna finnas någon sorts bevis. Ingen tvivlar på dig om du säger att ett slag eller en spark, som i sig kan bevisas, gjorde ont, men du måste bevisa hur någons ord faktiskt har skadat dig psykiskt. När lagen i det här fallet kräver att någon skadar en annans hälsa, måste det förstås finnas ett orsakssamband mellan gärningen och skadan. Problemet med psykisk misshandel uppstår just i hur svårt det kan vara att bevisa både ett sådant samband och en sådan skada.

2.1.2 Orsakssamband och kausalitet

Begreppet orsakssamband används synonymt med begreppet kausalitet eftersom det finns ett orsakssamband i de fall där kausalitet föreligger och motsvarande kan det sägas att kausalitet är orsakssambandet mellan fenomen. Ett orsakssamband innebär ett förhållande mellan två fenomen, nämligen en orsak och en verkan, som också kan benämnas effekt eller följd. I praktiken betyder detta att det finns ett samband mellan en utförd handling och en inträffad händelse.⁵² När det är frågan om straffrättsligt relevant kausalitet utreds det om en viss person kan anses svara för en orsakad följd, vilket bedöms utgående från vilken betydelse personens verksamhet haft för uppkomsten av den ifrågavarande följden. För kausalitet krävs således att en följd uppstått och kausaliteten bedöms därför ”vid brott som förutsätter en viss skadlig följd”. Om följden orsakats av något annat än den misstänkta handlingen eller underlåtenheten i fråga, uppfylls inte kriterierna för straffansvar.⁵³

Orsakssamband kan vara generella eller singulära. Det är främst de singulära sambanden som är relevanta då rättsliga orsakssamband fastställs och utgörs av påståenden i stil med målsäganden skadades av slaget, medan generella orsakssamband är i stil med våld orsakar

---

⁵² Boucht & Frände 2019 s.43, Frände 2012 s. 75 och Schultz 2007 s. 45–46

⁵³ Melander 2019 s. 132

skada. Det är alltså ”sambandet mellan just den ansvarsgrundande faktorn och skadan i det enskilda fallet som är av intresse för orsaksanalysen”. Ibland måste ändå det generella orsakssambandet först konstateras föreligga för att kunna tillämpa det motsvarande singulära orsakssambandet. Som exempel kan nämnas att om sparkar inte ansågs orsaka skada så skulle inte en spark i ett specifikt fall heller kunna orsaka skada.⁵⁴

Vid bedömningen av om det finns ett orsakssamband i en viss situation görs ett hypotetiskt prov. Med detta så kallade kontrafaktiska påstående utreds frågan huruvida den konstaterade följden skulle ha uppstått om inte en viss specifik gärning skulle ha ägt rum.⁵⁵ Huruvida följden skulle ha kunnat uppstå till följd av något annat än den misstänktes förfarande är en av de mest centrala frågorna vid psykisk misshandel, eftersom gärningstiden vid den här typen av våld ofta är lång och det kan vara svårt att avgöra om det är illa behandlingen eller något annat som hänt offret under den, i värsta fall flera år långa, gärningstiden som påverkat offrets hälsa. Vid underlåtenhetsbrott blir det kontrafaktiska påståendet hypotetiskt eftersom det som undersöks är vad följden av en gärning som inte ägt rum skulle ha varit. Det kontrafaktiska påståendet kan också, i modifierad form, användas då flera personer samtidigt, men oberoende av varandra och således inte i form av medgärningsmannaskap, skadat offret. Ett exempel på den här typen av situation kunde vara att två föräldrar skilt från varandra, och omedvetna om den andras handlingar, utsätter sitt barn för psykiskt våld. I dessa fall ska gärningsmännens förfarande beaktas som en helhet i stället för flera separata handlingar. Orsaken till detta är att det kontrafaktiska påståendet annars skulle leda till att ingen av gärningsmännen med sitt beteende orsakat följden då den skulle ha uppkommit också om den ena gärningsmannen inte skulle ha gjort sig skyldig till förfarandet. När gärningarna ses som en helhet fungerar ändå det kontrafaktiska påståendet.⁵⁶

Det finns olika sorters kausalitet. Fysisk kausalitet innebär att följden som orsakas är skild från gärningen, som till exempel vid dråp eller misshandel, där följden kan förklaras med naturlagar. Psykisk kausalitet innebär att man fått någon annan att begå ett brott. Som tredje kausalitetsform kan juridisk kausalitet nämnas. Denna kausalitetsform innebär att följden orsakas av någon juridisk orsak som inte kan förklaras med naturlagar.⁵⁷ Också själva kausalitetsbedömningen, där en viss händelse väljs ut som orsaken till följden, kan göras på olika sätt. Enligt den så kallade INUS-modellen ska orsaken vara ”en icke-tillräcklig men

---

⁵⁴ Schultz 2007 s. 241

⁵⁵ Schultz 2007 s. 245–246 och Boucht & Frände 2019 s.44

⁵⁶ Boucht & Frände 2019 s.45

⁵⁷ Boucht & Frände 2019 s.44

ändå nödvändig del i en villkorsuppsättning, som i sin tur är icke-nödvändig men tillräcklig”. Det krävs således ett kontrafaktiskt påstående med vilket man får kunskap om vilket element eller vilken händelse som är nödvändigt, så att dess frånvaro skulle ha hindrat uppkomsten av följden.⁵⁸

Kausaliteten kan också fastställas med hjälp av NESS-modellen, ekvivalensteorin eller teorin om lagbundna förutsättningar. Enligt NESS-modellen har någon orsakat en följd om den är ”en nödvändig del av den faktiska villkorsuppsättningen före följden, som har varit tillräcklig för att åstadkomma följden”. Här räcker således tillräcklighet då det enligt INUS-modellen krävs nödvändighet i förhållande till villkorsuppsättningen. Enligt ekvivalensteorin, som kritiserats för att inte göra en tillräcklig avgränsning mellan straffrättsligt relevant och allmän kausalitet, finns ett ”kausalförhållande mellan handling och följd, om handlingen har utgjort en nödvändig förutsättning för följden”. Enligt teorin om lagbundna förutsättningar anses ett kausalförhållande föreligga ”om det mellan handlingen och följden finns ett naturlagsenligt förhållande”.⁵⁹

Vid fysisk misshandel krävs det sällan någon detaljerad kausalitetsmodell för att avgöra till exempel huruvida ett slag orsakat ett blåmärke.⁶⁰ Vid psykisk misshandel är inte följden lika enkel att konstatera, och ett kausalsamband måste konstateras föreligga, vilket som konstaterat inte alltid är enkelt. Trots kausalitetskrav är det i praktiken ändå ofta följdens förutsägbarhet som haft mest betydelse⁶¹. Ett klassiskt exempel på en situation där orsakssamband inte ansågs föreligga är HD:s dom 1990:163, som visserligen gällde olaga hot och orsakande av kroppsskada och inte misshandel, då en person hoppat ner från en balkong på tredje våningen till följd av att en annan person i lägenheten blivit hotad med kniv. Orsaken var att hoppandet från balkongen inte kunde ses som en förutsägbar följd av den utförda gärningen.

2.1.3 Uppsåt och följdkunskap

Misshandel, liksom också lindrig och grov misshandel, kräver uppsåt (se SL 3:5). För att uppsåt ska kunna föreligga måste gärningsmannen ha en viss omständighetskunskap som är oberoende av gärningsmannens handlande, som exempelvis kunskap om en sexualpartners ålder. Gärningsmannen kan ha en viss avsikt med sitt handlande men handlingen kan också vara irrationell. Det centrala är att gärningsmannen gör ett beslut att handla. Då det gäller

---

⁵⁸ Frände 2012 s. 76

⁵⁹ Melander 2019 s. 133–135

⁶⁰ Melander 2019 s. 133

⁶¹ Melander 2019 s.136

delikt som förutsätter en följd, som till exempel misshandel, måste gärningsmannen också ha en viss följdkunskap gällande vad handlingen kommer att leda till.⁶² I de här fallen är det avgörande att följderna orsakats uppsåtligt, medan själva sättet som skadan orsakas på inte spelar någon större roll.⁶³ Om inte uppsåtskravet uppfylls kan det vara frågan om vållande av personskada enligt SL 21:10. En psykisk följd av misshandeln kan sträcka sig utöver vad som täcks av uppsåtet. I dessa fall påverkar inte de psykiska skadorna den straffrättsliga bedömningen av misshandeln.⁶⁴ Ett exempel på det här är HD 2001:7, där ett 12-årigt barn druckit en betydlig mängd starksprit. A, som gett alkoholen åt barnet, dömdes för misshandel eftersom domstolen ansåg att A måste ha insett det vara farligt för barnets hälsa. Barnets samtycke till drickandet av alkoholen kunde inte anses utgöra ett straffrättsligt relevant samtycke, då ett 12-årigt barn inte kunde anses känna till riskerna med inmundigandet av alkohol. Att ge ett barn alkohol är en form av kemisk misshandel⁶⁵. Till A:s uppsåt och skuld ansågs ändå inte höra framkallandet av den betydliga och långvariga depression som barnet fick efter händelsen, då en sådan följd var så oväntad, att det inte kan krävas att man räknar med risken för den.

Också Åbo hovrätt tog i sin dom 28.11.2016 nummer 16/146976 särskilt ställning till huruvida den konstaterade hälsoskadan, som orsakats av att den åtalade bland annat betett sig hotfullt mot, skällt ut och hotat att döda sin fru, var uppsåtlig. Hälsoskadan hade i fallet konstaterats föreligga baserat på bland annat läkarutlåtanden. Domstolen ansåg att då den åtalade och målsäganden bodde tillsammans borde den åtalade ha märkt en förändring i målsägandens hälsotillstånd. Detta visade enligt domstolen att den åtalade måste ha ansett skandandet av målsägandens hälsa vara en övervägande sannolik följd av sitt förfarande. Således ansågs beteendet utgöra psykisk misshandel.

Att gärningsmannen måste ha en viss följdkunskap kan synas i att gärningsmannen varit medveten om följderna hen orsakat, men ändå inte avstått från eller ändrat beteendet som orsakar följderna. Ett exempel på detta finns i Helsingfors hovrätts 06.02.2015 givna dom 15/105869. Fallet gällde sex arbetarskyddsbrott, två fall av vållande av personskada och en misshandel.⁶⁶ Samma person var målsägande i tre av arbetarskyddsbrotten, på vilka åtalen för vållandet av personskada och misshandel baserade sig. Detta möjliggjordes, vilket

---

⁶² Frände 2014 s. 39–40

⁶³ Matikkala 2000, s. 107

⁶⁴ Lappi-Seppälä & Ojala 2013 s. 506

⁶⁵ THL 2018

⁶⁶ De i fallet behandlade 6 st. arbetarskyddsbrotten kommer jag inte att behandla i någon större utsträckning.

domstolen också hänvisade till, av regeringspropositionen som anger att stadgandena i SL kapitel 21 som nämns i SL 47:1.2 kan tillämpas också då brott begåtts mot arbetarskyddsbestämmelserna.⁶⁷ I domen sägs detta dock gälla hela SL kap. 21, och inte bara de i SL 47:1.2 nämnda fallen.⁶⁸ I domen konstateras också, i enlighet med regeringspropositionen, att misshandel kan begås både fysiskt och psykiskt. I fallet hade en av svarandena, i egenskap av Bil- och Transportbranschens Arbetarförbund AKT ry:s ordförande, bland annat skrikit åt målsäganden, tagit ifrån henne arbetsuppgifter, slutat kommunicera med henne, tagit henne ur en arbetsgrupp, förkastat idéer hon haft och sagt att hon inte skickat material till honom trots att hon de facto gjort det. Till följd av detta har målsäganden, enligt tre läkarutlåtanden, orsakats en psykisk störning som tog sig uttryck bland annat i mental belastning, dåligt mående, sömnlöshet och psykosomatiska symptom. Alla som gett läkarutlåtanden ansåg att målsägandens symptom härstammat från hennes arbete och svarandens osakliga beteende.

Som nämnts tidigare krävs det uppsåt för att någon ska kunna dömas för misshandel. I det sistnämnda fallet ansågs svaranden senast ha blivit medveten om sitt beteendes inverkan på målsäganden då hon blivit sjukledig på grund av det. Trots detta hade hans beteende gentemot henne blivit ännu sämre, och faktumet att han fortsatt trots att han av olika parter kontaktats gällande sitt beteende, visade enligt hovrätten att han handlat uppsåtligt, och att han ansett skadandet av målsägandens hälsa som en övervägande sannolik följd av sitt beteende. Svaranden dömdes således för misshandel.

Ett annat exempel där uppsåtsfrågan varit avgörande är Helsingfors hovrätts dom 20/103300. I fallet var ett barns föräldrar åtalade för grov misshandel för att ha skadat barnets hälsa på annat sätt än genom fysiskt våld. Enligt åtalet hade föräldrarna under ungefär åtta månader försummat att sköta sitt 5–6-åriga barns hälsa genom att ge honom för lite och näringsfattig mat, tvinga honom att äta på golvet, tvinga honom att sova och äta med händerna hopbundna bakom ryggen samt duschat honom med svalt vatten och inte skött om hans atopiska hud, med följden att han orsakats smärta och hans längdtillväxt och utveckling hämmats. Då både tingsrätten och hovrätten till stor del ansåg förfarandet vara bevisat, var det främst frågan om huruvida förfarandet var ägnat att orsaka barnet skada eller inte. Tingsrätten ansåg bland annat att fastbindandet av händerna haft ett godtagbart syfte, nämligen att hindra barnet från att skrapa sig själv och att det inte fanns bevis för att barnet de facto tvingats sova på golvet. Således ansåg tingsrätten det inte bevisat att föräldrarna uppsåtligen skadat barnets hälsa och

---

⁶⁷ HE 94/1993 s. 168

⁶⁸ Helsingfors HovR 06.02.2015 s. 19

åtalet förkastades. Hovrätten ansåg däremot att föräldrarnas förfarande klart överskridit vad som kunde anses tillåtet i uppfostringssyfte och att de borde ha insett att deras förfarande övervägande sannolikt var till skada för barnets hälsa. Således ansåg hovrätten att föräldrarna hade uppsåt vad gällde orsakande av skada. Fallet har meddelats besvärstillstånd till Högsta domstolen, som ännu i skrivande stund inte gett sin dom i ärendet, så hur fallet sist och slutligen kommer att bedömas är ännu oklart. Det intressanta med fallet är att tingsrätten och hovrätten gjorde sina bedömningar baserat på samma bevisning, med undantag för att hovrätten hade tillgång till mera bevisning gällande förändringen i barnets längdtillväxt, och ändå hade olika uppfattningar om förekomsten av uppsåt. Fallet är således ännu ett exempel på att gränsdragningen mellan vad som är tillåtet för föräldrar att göra i uppfostringssyfte och vad som är misshandel kan vara svår att göra.

2.2 Grov misshandel

I SL 21:6 anges följande:

”Om vid misshandel

1) någon tillfogas svår kroppsskada eller en allvarlig sjukdom eller försätts i livshotande läge,

2) brottet begås på ett synnerligen rått eller grymt sätt, eller

3) används skjut- eller eggvapen eller något annat jämförbart livsfarligt hjälpmedel

och brottet även bedömt som en helhet är grovt, skall gärningsmannen för grov misshandel dömas till fängelse i minst ett och högst tio år.

Försök är straffbart.”

Grunderna i punkterna 1–3 är uttömmande och grov misshandel kan med andra ord inte begås på andra än i paragrafen nämnda sätt⁶⁹. I första punkten syftas med uttrycket svår kroppsskada på skador som förlust av syn eller ett öga eller förlust av hörsel. Ett exempel på en allvarlig sjukdom är HIV.⁷⁰ Med livshotande läge anses enligt regeringspropositionen enkom att offret försätts i ett livshotande läge, och inte att brottet begås på ett sätt, till vilket det kan anses höra livsfara.⁷¹ Detta kräver enligt lagutskottets betänkande att ”bedömningen

---

⁶⁹ HE 94/1993 s. 96

⁷⁰ Matikkala 2018 s. 256. Se Matikkala 2000 s. 111 för praxis som baseras på att HE 94/1993 s. 96 anger att den nya lagen bygger på samma principer som den tidigare lagen.

⁷¹ HE 94/1993 s. 96

av grovheten förutsätter en realiserad konkret följd: livshotande läge och inte endast en konkret fara”.⁷² Detta borde ändå inte förutsätta att offret ska ha befunnit sig i det livshotande läget under en längre tid.⁷³

I andra punkten anges att brottet kan utgöra grov misshandel om det begås på ett synnerligen rått eller grymt sätt. Mellan rått och grymt finns en nyansskillnad. Som exempel på ett rått brott nämns i regeringspropositionen att sparka någon i huvudet och som exempel på ett grymt brott att misshandeln riktar sig mot någon som inte är kapabel att försvara sig.⁷⁴ Som exempel på det här kan tas att sparkar riktas mot någon som ligger på marken och inte kan försvara sig⁷⁵, eller att ett barn utsätts för våld av en vuxen. Som exempel på det senare kan nämnas Helsingfors hovrätts dom⁷⁶, där ett barn hade vanvårdats av sina föräldrar med följden att bland annat hans längdtillväxt hämmades. Hovrätten ansåg att förfarandet var synnerligen grymt då det riktades mot ett försvarslöst barn och att det också som helhet varit grovt då förfarandet hållit på en längre tid, offret varit gärningsmannens barn och barnet orsakats allvarliga följder. Hovrättsråd Isaksson ansåg ändå inte att gärningen, trots dess klandervärdighet, begåtts på ett synnerligen grymt sätt. Detta tyder på att en gärning inte automatiskt kan anses vara synnerligen grym bara för att den riktas mot ett barn. I tredje punkten har syftet varit att framhäva farligheten med skjut- och eggvapen framom andra potentiellt livsfarliga verktyg som till exempel stenar, plankor och liknande föremål.⁷⁷

Eftersom andra och tredje punkten främst syftar på misshandel som begås genom fysiskt våld, är det framför allt första punkten som blir tillämplig vid icke-fysiskt våld. Exempel på detta är bland annat fallet som behandlats i HD 2017:8, där A, som hade HIV, dömdes för grov misshandel för att ha haft oskyddat samlag med sin man B. A hade varit medveten om sin sjukdom men hade inte berättat om den för B. Domstolen ansåg det vara avgörande att A haft oskyddat samlag med B så många gånger att risken, i samband med att A inte ätit medicin mot sjukdomen, för att smitta B blev relativt stor och att A åtminstone haft sannolikhetsuppsåt gällande överförandet av sjukdomen till B. Domen är i enlighet med vad Matikkala ansett om uppsåt vid en så kallad sammanlagd sannolikhet för HIV-smitta vid upprepade samlag med samma person, då uppsåtet bör bedömas baserat på helheten i stället

---

⁷² LaUB 22/1994 s. 12

⁷³ Lappi-Seppälä & Ojala 2013 s. 512

⁷⁴ HE 94/1993 s. 96

⁷⁵ Lappi-Seppälä & Ojala 2013 s. 514

⁷⁶ Helsingfors hovrätt 28.1.2020, 20/103300, som jag behandlat ovan i kapitel 2.1.3

⁷⁷ HE 94/1993 s. 96

för per samlag⁷⁸. Fallet skiljer sig från HD 2015:83 och HD 2015:84, som också gällt HIV-smittorisk. I det förstnämnda fallet hade A, som hade HIV, haft oskyddat samlag med B, under cirka en månads tid, utan att berätta om sjukdomen. B smittades inte och A dömdes för framkallande av fara. I det andra fallet hade A, som hade HIV och tog medicin mot det, en gång haft oskyddat samlag med B. Smittorisen ansågs tillräckligt liten för att det inte kunde anses vara A:s avsikt att smitta B. Åtalet gällande grov misshandel förkastades.

Baserat på de nämnda rättsfallen har bedömningen främst blivit beroende av den faktiska smittorisen, som påverkas av antalet gånger personen haft oskyddat samlag med en som inte varit medveten om personens sjukdom, ifall personen ätit medicin mot sjukdomen samt huruvida andra faktorer kan öka risken för smitta. Dessa faktorer kan också antas påverka gärningsmannens uppsåt i fallet, då uppsåt för att överföra smittan existerar ifall personen anser det som övervägande sannolikt att den andra parten kommer att smittas.⁷⁹ Att HIV klassas som en allvarlig sjukdom har således inte i sig självt räckt till att en person med sjukdomen kan dömas för grov misshandel ifall dylika omständigheter som i fallen ovan föreligger.

I de nu nämnda HIV-relaterade fallen kan man inte prata om psykisk misshandel såsom i de tidigare exemplen. Man kan ändå tolka dem som fall av icke-fysisk misshandel, där första punkten i SL 21:6 blir tillämplig, vilket är den samma som vid psykisk misshandel.

2.3 Lindrig misshandel

Enligt SL 21:7 är misshandeln lindrig i följande fall:

”Om misshandeln, med hänsyn till att våldet, kränkningen av den kroppsliga integriteten eller den skada som tillfogats offrets hälsa har varit mindre betydande eller med beaktande av andra omständigheter vid brottet, bedömd som en helhet är ringa, skall gärningsmannen för lindrig misshandel dömas till böter.”

Ur lagen framgår att man således ska beakta också annat än bara följderna av misshandeln då man särskiljer lindrig misshandel från ”vanlig” misshandel.⁸⁰ Som exempel kan nämnas att en förälder luggar sitt barn, och således orsakar barnet smärta eller att någon ger en örfil åt en annan. Att tillfoga någon smärta kan leda till att gärningen bedöms som ”vanlig”

---

⁷⁸ Matikkala 2004/05 s. 402

⁷⁹ Matikkala 2004/05 s. 402

⁸⁰ HE 94/1993 s. 97

misshandel, och därför måste gärningen som helhet anses vara ringa för att det ska kunna vara frågan om lindrig misshandel.⁸¹ Trots detta kan som typexempel på lindrig misshandel nämnas till exempel örfilar, armvridningar och luggningar.⁸²

Då lindrig misshandel helt enkelt gäller lindrigare former av misshandel torde bestämmelsen också kunna tillämpas på psykisk misshandel. Det är ändå svårare att utan exempel från rättspraxis ge typexempel för i hurdana situationer psykisk misshandel kan klassas som lindrig misshandel. Exempelvis är det kanske inte tillräckligt att en gång säga något nedlåtande åt någon annan, och det kan också vara svårt att avgöra var gränserna mellan vållande av skada, lindrig misshandel och misshandel går då det gäller psykiska följder.

Baserat på SL 21:16 är åtalsrätten begränsad vid lindrig misshandel, och åtal får således inte väckas utan målsägandens straffyrkande. Åklagaren har trots detta rätt att väcka åtal bland annat i situationer där offret är yngre än 18 år och då våldet riktats mot de nära familjemedlemmar som nämns i SL 21:16.

2.4 Vållande av personskada och grovt vållande av personskada

”Den som av oaktsamhet förorsakar någon annan en kroppsskada eller sjukdom som inte är ringa, skall för vållande av personskada dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.” (SL 21:10)

”Om kroppsskadan eller sjukdomen vid vållande av personskada förorsakas genom grov oaktsamhet och brottet även bedömt som en helhet är grovt, skall gärningsmannen för grovt vållande av personskada dömas till böter eller fängelse i högst två år.” (SL 21:11)

Som tidigare nämnts kräver misshandel uppsåt. Då det saknas uppsåt och en kroppsskada eller sjukdom orsakats av oaktsamhet kan det vara frågan om vållande av personskada. Gärningssättet för vållande av personskada är inte definierad i lag, vilket betyder att det avgörande är huruvida en skada eller sjukdom, som inte är ringa, uppkommit⁸³. Huruvida det är frågan om grovt vållande av personskada är beroende av en helhetsbedömning i vilken kan ingå till exempel riskens storlek och skadans eller sjukdomens allvarlighet.⁸⁴ För att det ska vara frågan om vållande av personskada måste det finnas en kausalrelation mellan gärningen och följden. Det krävs också att gärningsculpa, alltså ett otillåtet risktagande kombinerat

---

⁸¹ Matikkala 2000 s. 116 och Frände 2014 s. 97

⁸² Frände 2010 s. 89

⁸³ Se Matikkala 2000 s. 135

⁸⁴ Matikkala 2000 s. 137 och HE 94/1993 s. 98

med att det som hänt är relevant i förhållande till normen som brutits mot, föreligger och att gärningsmannen kunnat agera på ett annat sätt.⁸⁵ Som exempel kan nämnas Rovaniemi hovrätts dom 17.9.2018 nr.18/138269⁸⁶ där den åtalade dömdes för vållande av personskada då hon fört sitt barn till tandläkaren senare än på de utsatta tiderna och en gång låtit bli att föra sitt barn till tandläkaren. Försummandet av tandvården hade hållit på i åtminstone ett år, och de flesta av barnets tänder hade antingen måsta lagas eller tas bort. I fallet ledde mammans verksamhet till barnets tandproblem, det var frågan om ett otillåtet risktagande i förhållande till barnet, då mamman varit medveten om vad dålig tandhygien kan leda till och hon hade möjlighet att agera på annat sätt, men inte gjorde det. Då mamman ändå inte totalt försummat sitt barns tandvård, och hon dessutom med tanke på sin livssituation ansågs ha tagit hand om tandvården enligt sin förmåga, kunde hon inte dömas för misshandel som kräver uppsåt.

Ett annat exempel där gärningsmännen dömts för vållande av personskada är Helsingfors hovrätts dom 15/105869 som behandlats ovan i samband med misshandel. I fallet dömdes ett fackförbunds fullmäktigeordförande och styrelseordförande, i egenskap av arbetsgivarens representanter, för vållande av personskada och arbetarskyddsbrott. Bägge gärningsmän hade varit medvetna om verksamheten som stridit mot arbetarskyddslagen och försummat att åtgärda situationen. Eftersom bägge gärningsmän också varit medvetna om målsägandens mentala belastning och om att hennes hälsotillstånd till följd av den försämrats, ansågs de också vara skyldiga till vållande av personskada och dömdes till dagsböter.

2.5 Framkallande av fara

Framkallande av fara kan ta sig uttryck till exempel genom grov vårdslöshet vid behandling av farliga ämnen, som mediciner eller dylikt, eller i syfte att skrämma någon genom att till exempel avfira ett vapen.⁸⁷ Enligt Matikkala är sättet faran framkallas på ändå irrelevant, eftersom huvudsaken är att faran de facto uppstår⁸⁸. Eftersom sättet på vilket faran framkallas är irrelevant, anser jag det fullt möjligt att faran kan orsakas också genom psykiskt våld, trots att detta inte är typfallet. Faran som uppstår ska vara konkret och allvarlig, utan att någon skada för den skull faktiskt skulle uppstå. Vid bedömningen av om faran är tillräckligt konkret och allvarlig för att uppfylla brottsbeskrivningens enlighet beaktas sannolikheten för

---

⁸⁵ Frände 2014 s. 97 – 98 och Frände 2010 s. 89

⁸⁶ Domen har i skrivande stund ännu inte vunnit laga kraft. Sista dagen att överklaga domen är 16.11.2018. 30.10.2018 hade ändå ännu ingen överklagat den.

⁸⁷ Lappi-Seppälä & Ojala 2013 s. 541. Se till exempel HD 1997:108 och HD 1995:143 för exempel på fall där gärningsmannen dömts för framkallande av fara efter att ha skjutit mot hus som människor befunnit sig i.

⁸⁸ Matikkala 2018 s. 290

att faran ska uppstå och de möjliga skadornas allvar. I situationer där de möjliga skadorna är allvarliga räcker det med mindre sannolikhet och vice versa.⁸⁹

Framkallande av fara kan ske uppsåtligt eller av grov oaktsamhet. Eftersom en strävan efter att orsaka personskada ofta anses utgöra misshandel eller dråpförsök är framkallandet av fara ändå oftast oaktsamt och inte uppsåtligt. Det krävs ändå inte att gärningsmannen vet precis vem faran riktar sig mot.⁹⁰ Gärningsmannen kan sällan anses ha uppsåt gällande faran i sig självt, då gärningsmannens mål sällan är att göra så att till exempel möjligheten till att någon dör uppstår. På grund av detta orsakas konkret fara oftast genom oaktsamhet.⁹¹ Framkallande av fara kan inte ske genom lindrig oaktsamhet, vilket i regeringspropositionen motiverats med att "[s]ärskilda faredelikt finns för situationer där det i allmänhet föreligger risker för liv och hälsa. Det är därför inte nödvändigt att generellt kriminalisera orsakande av fara för liv eller hälsa genom lindrig oaktsamhet."⁹² I domen HD 2014:41 dömdes den åtalade (A) för framkallande av fara för att ha överlåtitt metadon åt en annan person (B), på B:s begäran. Efter att första gången ha använt preparatet hade B fått en metadonförgiftning. B avled efter att ha använt preparatet en gång till. I fallet ansågs A ha handlat grovt oaktsamt då A bland annat ansågs ha varit medveten om att preparaten kunde äventyra B:s liv och hälsa. Fallet är ett exempel på en situation där faran inte uppstod genom gärningsmannens ensidiga framkallande av fara genom, vilket typfallet är, att avfira ett vapen. Att förse en annan med läkemedel är således inte en form av fysiskt våld, och trots att det inte heller är frågan om psykiskt våld, öppnar det åtminstone upp rekvisitet för olika sorters fall.

Framkallande av fara är en sekundär straffbestämmelse, vilket innebär att den inte tillämpas om andra brottsrekvisit, som leder till samma eller strängare straff, uppfylls.⁹³ Vid arbetarskyddsbrott, som jag behandlar nedan, kan gärningsmannen dömas för både arbetarskyddsbrott och för framkallande av fara.⁹⁴ Framkallande av fara blir inte tillämpligt om faran leder till faktiska personskador, och ingen annan än den skadade orsakats fara genom gärningen.⁹⁵

Framkallande av fara har således en tydlig avgränsning i förhållandet till misshandel. För att framkallande av fara skulle kunna tillämpas på situationer där gärningen bestått av psykiskt våld, måste det psykiska våldet ha orsakat fara för en skada utan att de facto orsaka någon

---

⁸⁹ Lappi-Seppälä & Ojala 2013 s. 542 och Matikkala 2018 s. 290

⁹⁰ Lappi-Seppälä & Ojala 2013 s. 542

⁹¹ HE 94/1993 s. 99

⁹² HE 94/1993 s. 99

⁹³ Lappi-Seppälä & Ojala 2013 s. 542 och HE 94/1993 s. 99

⁹⁴ Lappi-Seppälä & Ojala 2013 s. 542

⁹⁵ Lappi-Seppälä & Ojala 2013 s. 543

skada. Jag kan tänka mig att detta skulle kunna ske både uppsåtligen och genom grov oakt-samhet i situationer där någon till exempel talar fult eller nedvärderande åt någon annan, antingen utan att tänka desto mera på det eller med avsikten att orsaka någon en psykisk följd som sedan inte förverkligas.

2.6 Utsättande

Utsättande innebär att man uppsåtligen försätter eller lämnar någon annan i ett hjälplöst läge.⁹⁶ Man kan således göra sig skyldig till utsättande både genom aktiv verksamhet, som kan innebära vad som helst för verksamhet eller aktivt agerande, eller genom underlåtelse.⁹⁷ Man är skyldig att ta hand om en person i en utsatt ställning då man själv orsakat situationen eller man annars är skyldig att ta hand om personen. Denna skyldighet kan uppstå bland annat genom familjeförhållanden, arbetsuppgifter eller genom ens egna tidigare agerande.⁹⁸ För att man ska kunna göra sig skyldig till utsättande genom underlåtelse krävs således att man av någon orsak är skyldig att ta hand om personen som är i den utsatta situationen. Att offret är i en utsatt ställning innebär att personen är inkapabel att göra det som personens fysiska hälsa kräver, kombinerat med en avsaknad av effektiv hjälp. Detta kan sedan bero på till exempel ålder eller hälsotillstånd.⁹⁹

Exempel på situationer där vuxna (föräldrar) dömts för utsättande av barn är domarna HD 1939 II 488, där ett barn lämnats ensam hemma eller utomhus flera gånger, HD 1938 II 139 där ett 11-årigt barn av sina föräldrar skickades ut i mörker för att gå 3,5 kilometer, Helsingfors hovrätts dom 16.10.2015 (15/143456) i ett fall där två under 3 åriga barn lämnats ensamma i en bil i över en timme och Helsingfors hovrätts dom 21.11.2017, (17/146414) där ett barn som inte kunde simma lämnats utan övervakning i en simhall i 10 minuter. Ett an-norlunda exempel är domen HD 1942 II 172, där gärningsmannen som i fallet hade miss-handlat offret i självförsvar och sedan underlåtit att försöka hjälpa den andra personen, som inte kunde röra på sig, dömdes för utsättande. Situationerna som kan utgöra grunden för utsättande kan alltså vara mycket varierande. Trots att jag inte hittat exempel på fall där faran för liv och hälsa skulle gälla någons psykiska hälsa anser jag det inte uteslutet att en sådan situation skulle kunna uppkomma. Man kan också tänka sig fall där någon till följd av psy-kiskt våld försätts i ett hjälplöst läge, till exempel som resultat av ett utdraget nervärderande

---

⁹⁶ LaUB 22/1994 s. 13

⁹⁷ LaUB 22/1994 s. 13 och Matikkala 2014 s. 270

⁹⁸ Lappi-Seppälä & Ojala 2013 s. 543, Matikkala 2018 s. 296 och LaUB 22/1994 s. 14

⁹⁹ Matikkala 2014 s. 269–270

av en förälder riktat mot sitt barn. Att utsättande kan ske genom hurdan som helst verksamhet möjliggör också här psykiskt våld som gärningssätt.

För att någon ska dömas för utsättande krävs också att gärningen eller underlåtelser orsakat fara för liv och hälsa. Detta kan ske till exempel genom att gärningsmannen tar något, som hjälper en annan att klara sig, från den andra personen. Några exempel är att ta en blind persons käpp, ta en kompass från någon som behöver den eller att avlägsna ett staket som skyddat ett barn från att exempelvis komma åt något.¹⁰⁰ Faran måste innebära en konkret fara för personskada, men faran behöver inte vara allvarlig. Trots att det är den faktiska situationen som beaktas vid bedömningen påverkas inte bedömningen av om offret slumpmässigt fått hjälp av någon.¹⁰¹ Avsaknad av effektiv hjälp innebär således att man inte kan förutsäga att personen kommer att få hjälp i situationen.

Förutom konkret fara krävs också uppsåt av gärningsmannen. Uppsåt innebär här att gärningsmannen varit medveten om det orsakade hjälplöshetstillståndet och faran för personskada som följer av det. Om gärningsmannen uppfattat faran som lindrig kan uppsåt fattas i förhållande till följden. I praktiken kan utsättande påminna om framkallande av fara (SL 21:13). I sådana fall döms gärningsmannen ändå bara för utsättande eftersom framkallande av fara är sekundärt i förhållande till andra lika grova brott. Om utsättandet sker som en följd av misshandel döms gärningsmannen däremot bara för misshandel.¹⁰²

Utsättande som brottsbenämning skulle enligt regeringspropositionen tas bort ur lagen så att situationer som fallit under den skulle börja höra till framkallande av fara, dödsvållande och grovt dödsvållande¹⁰³. Utsättandet hölls ändå kvar i SL eftersom lagutskottet ansåg att situationerna som hörde under utsättandet inte skulle passa in under brottsrekvisiten i SL 25 kap. på samma sätt som i SL 21 kap. Ett borttagande skulle ha lett till att man i vissa fall skulle vara tvungen att ”tillämpa brottsrekvisit som inte alls lämpar sig för detta, såsom stadgandet om frihetsberövande”.¹⁰⁴

2.7 Spridande av information som kränker privatlivet

Spridande av information som kränker privatlivet innebär att någon sprider sanna uppgifter, tips eller bilder till offentligheten och att dessa är ägnade att orsaka skada, lidande eller

---

¹⁰⁰ Lappi-Seppälä & Ojala 2013 s. 543

¹⁰¹ Lappi-Seppälä & Ojala 2013 s 544–545

¹⁰² Lappi-Seppälä & Ojala 2013 s 545–546

¹⁰³ HE 94/1993 s. 403

¹⁰⁴ LaUB 22/1994 s. 13

missaktning för den de gäller.¹⁰⁵ Kränkningen av privatlivet kan i sig vara indirekt, vilket gör att till och med en antydning kan vara tillräckligt för att uppfylla brottsrekvisitet.¹⁰⁶ För att gärningen ska vara straffbar ska spridningen ske till ett stort antal människor, men det avgörande är inte att informationen faktiskt uppfattas av många, utan att den gjorts tillgänglig på ett sådant sätt¹⁰⁷. För att spridande av information ska vara straffbart krävs uppsåt. I det här fallet innebär uppsåt att gärningsmannen ska veta om att de uppgifter som sprids gäller en annans privatliv, att gärningen är ägnad att orsaka skada eller lidande och att informationen som sprids ska gälla något som vanligtvis kan anses orsaka nämnda följder. Således krävs inte uppsåt gällande följden i sig självt. Om gärningen inte är ägnad att orsaka skada straffas inte den som spridit uppgiften om personen den gäller reagerar kraftigare än väntat på spridningen. Lidandet ska således vara en typisk följd för att gärningen ska kunna bestraffas.¹⁰⁸ Huruvida spridandet av information kan ses som en form av psykiskt våld anser jag baserat på detta att beror på syftet med spridandet av informationen. Om gärningsmannens syfte varit att skada någon annan och detta skedde under en tillräckligt lång tid anser jag att gärningen kan klassificeras som psykiskt våld eftersom gärningen kan leda till lidande och psykiska följder hos den utsatta. Som exempel kan nämnas fallet HD 2015:70 som gällde ett beslut om tillstånd till fortsatt handläggning. I fallet hade svaranden i över två års tid via internet spridit information och antydningar om målsägandens sexliv. Spridandet av informationen ansågs vara ägnat att orsaka skada och lidande för målsäganden. Den här sortens fall, där gärningstiden är lång, kombinerat med att gärningen är ägnad att orsaka skada, tycker jag att kan anses innehålla drag av psykiskt våld.

För straffbarhet krävs inte att någon faktisk skada uppstått. Till exempel behöver ingen ha känt igen vem en uppgift handlat om, bara det varit möjligt att känna igen personen baserat på den.¹⁰⁹ Eftersom spridandet av information inte behöver orsaka en faktisk följd skiljer det sig från psykisk misshandel, som kräver uppsåt, och från orsakande av skada. Man kan tänka sig att en person genom fortsatt spridande av sanna uppgifter har uppsåt till att skada en annans hälsa, vilket krävs för misshandel, men i fall där denna skada inte uppkommer inte kan dömas för misshandel. Om uppgifterna då gäller en offentlig person kan det hända att den som spridit uppgifterna inte heller kan dömas för spridande av information som kränker

---

¹⁰⁵ Nuutila & Majanen 2013a s. 665 och RP 19/2013 s. 42

¹⁰⁶ RP 19/2013 s. 41

¹⁰⁷ RP 19/2013 s. 42

¹⁰⁸ Frände et al. 2014 s. 407–408 och RP 19/2013 s. 42

¹⁰⁹ RP 19/2013 s. 42 och Frände et al. 2018 s. 432 (som baseras på HD 2009:3)

privatlivet, enligt vad som framgår nedan. I sådana fall kan det uppstå situationer där någon som haft avsikten att skada någon annan, genom vad som kan klassificeras som en sorts psykiskt våld, inte kan dömas för något.

Att spridandet av information inte får kränka privatlivet har en direkt koppling till GL 10 § som gäller skydd för privatliv och EMRK artikel 8 gällande skydd för privat- och familjeliv. Förutom dessa måste också yttrandefriheten både i GL och i EMRK beaktas.¹¹⁰ Privatlivet omfattar det område av livet som ingen annan har tillgång till utan den ifrågavarande personens tillåtelse, och skyddet för privatlivet gäller således uppgifter som bara berör personen de gäller och inte andra.¹¹¹ Till privatlivet hör bland annat vad man gör på fritiden, eventuella missbruk och fysiska eller psykiska skador eller sjukdomar. Huruvida den här sortens uppgifter offentliggörs är beroende av situationen, och till exempel uppgifternas samhällseliga betydelse kan motivera offentliggörandet av dem.¹¹² Till exempel kan uppgifter om offentliga personer offentliggöras om de gäller sådant som kan påverka den offentliga personens förmåga att klara av sina uppgifter.¹¹³ Detta leder till att makthavare har sämst skydd för privatlivet medan vanliga medborgare skyddas bäst.¹¹⁴ Ju djupare delar av privatlivet man publicerar uppgifter om, desto tydligare tillåtelse måste man ändå ha också av offentliga personer¹¹⁵.

För att spridandet av information ska vara straffbart krävs att informationen som sprids gäller personen som kränkningen avser¹¹⁶. Någon kan exempelvis inte vara målsägande i ett fall där de uppgifter som spridits gällt hens make eller barn¹¹⁷. På motsvarande sätt begränsas också undantaget att publicera uppgifter gällande offentliga personer att gälla de offentliga personerna i fråga och inte omfatta deras familjemedlemmar.¹¹⁸

För att spridande av information som kränker privatlivet ska anses vara grovt ska det orsaka stort lidande eller särskilt stor skada. Vid den första grunden beaktas lidandets intensitet, som beror på informationens art, spridningssätt och omfattning samt lidandets längd. Enligt regeringspropositionen krävs att lidandet är betydligt större än vid det normala

---

¹¹⁰ Frände et al. 2018 s. 429

¹¹¹ Frände et al. 2018 s. 430 och RP 19/2013 s. 40

¹¹² Nuuttila & Majanen 2013a s. 666 och Opinionsnämnden för massmedier 2014

¹¹³ Nuuttila & Majanen 2013a s. 666–667

¹¹⁴ RP 19/2013 s. 40

¹¹⁵ Nuuttila & Majanen 2013a s. 668

¹¹⁶ RP 19/2013 s. 40

¹¹⁷ Nuuttila & Majanen 2013a s. 667

¹¹⁸ RP 19/2013 s. 44

brottsrekvisitet. En särskilt stor skada kan syfta på en ekonomisk skada som leder till att den utsattas arbetskarriär försvåras, att personen går miste om utbildningsmöjligheter eller förlorar samhällelig prestige. Vid bedömningen av det kvalificerade brottet ingår en helhetsbedömning, där det gärningens art, personkretsen som nåtts av informationen samt hur och varför informationen framförts beaktas. Att brottet begåtts mot ett barn tas i beaktande både som en kvalificeringsgrund och i helhetsbedömningen.¹¹⁹ Som exempel på fall där ett dylikt brott begås mot barn kommer jag att tänka på mobbning. Mobbning kan samtidigt innebära både psykiskt våld och spridande av information som kränker privatlivet om någon sann uppgift om barnet används för att orsaka barnet skada. Att till exempel basera mobbningen på en sann uppgift om vad barnet väger kan vara avsett att orsaka skada ifall detta är information som barnet inte vill att ska komma till andras kännedom.

2.8 Ärekränkning

Ärekränkning innebär att man ”framför en osann uppgift eller antydning om någon så att gärningen är ägnad att orsaka skada eller lidande för den kränkte eller utsätta honom eller henne för missaktning, eller [...] på något annat [...] sätt förnedrar någon” (SL 24:9). Bara fysiska personer kan utsättas för ärekränkning¹²⁰. Den osanna uppgiften eller antydning som kan ses som en faktauppgift ska gälla något som hänt, vilket innebär att det i princip ska gå att kontrollera att den är falsk. Att på något annat sätt förnedra någon kan också gälla framtida händelser.¹²¹ Att uppgiften är ägnad att orsaka skada, lidande eller förnedring kan till exempel ta sig uttryck i verbala påståenden eller menande blickar, och det måste inte finnas konkreta bevis för att någon orsakats faktisk skada.¹²² Att någon utsätts för missaktning innebär att personens sociala status försämras. Huruvida detta anses ha skett eller inte avgörs baserat på om det är en normal följd av handlingen. Offrets egen uppfattning av att genom gärningen ha orsakats olust räcker således nödvändigtvis inte för att det ska vara frågan om missaktning i lagens betydelse. Så är fallet om personen som utsätts till exempel kan anses ha varit ovanligt känslig och det inte anses vara en normal följd att reagera som offret gjort.¹²³ Vad gäller ärekränkning och framförallt vid fortgående ärekränkning kan man på

---

¹¹⁹ RP 19/2013 s. 47

¹²⁰ Nuutila & Majanen 2013a s. 671

¹²¹ Nuutila & Majanen 2013a s. 671 och RP 19/2013 s. 47

¹²² RP 19/2013 s. 48 och Frände et al. 2018 s. 453 och 455

¹²³ Nuutila & Majanen 2013a s. 674

samma sätt som vid spridande av information som kränker privatlivet anse att det ingår ett drag av psykiskt våld i gärningen.

Att på annat sätt förnedra någon kan innebära till exempel att man utan orsak låter bli att visa respekt så att man förolämpar någon genom att säga att personen är mentalt sjuk, att man uttalar sig om en annans framtida opålitlighet, att man sprider bilder eller sprider sanna påståenden i syfte att skada en annan. Det krävs att gärningsmannen är medveten om utsagens eller gärningens förolämpande natur.¹²⁴ Förnedring på annat sätt kan också bestå av en ”åsikt, åtbörd eller beröring”. Detta gör att det ofta inte är någon idé med att diskutera sanningen, eftersom den inte går att kontrollera till exempel för åsikter. Sättet på vilket framförandet sker har inte någon betydelse för dess straffbarhet.¹²⁵ Detta är igen ett tecken på att det kan ingå psykiskt våld i gärningen, då till exempel någons åsikt, som personen ofta framför, kan skada en annans psykiska hälsa på samma sätt som vid psykisk misshandel. Också här har offentliga personer ett sämre skydd än så kallade vanliga människor, eftersom förnedrande kritik kan vara godkännbart så länge den riktas mot offentliga personers verksamhet, men inte då den riktas mot själva personen.¹²⁶ Att någon döms för ärekränkning innebär att personens yttrandefrihet begränsas. I Helsingfors tingsrätts dom 18.10.2018 (nummer 18/144694) dömdes en av gärningsmännen, i egenskap av chefredaktör för en tidning, för ärekränkning för att ha publicerat texter som innehållit bland annat osanna uppgifter om målsägandena. Då motivet för publicerandet varit att förstöra personernas rykte och offentligt ifrågasätta deras yrkeskunskap, samt då detta skett undre en längre tid, dömdes den åtalade. Att dylik, för en persons rykte och yrke skadliga uppgifter sprids till ett stort antal människor är det lätt att se att verksamheten för målsäganden kan leda till psykiska följder, av vad jag anser kan utgöra en sorts psykiskt våld.

För att ärekränkning ska vara straffbart krävs uppsåt. Uppsåtet innebär att den som sprider informationen ska veta att den säkert eller med stor sannolikhet är falsk.¹²⁷ Vasa hovrätts dom 9.6.2017 (nummer 17/123360) gällde bland annat ärekränkning. I fallet dömdes gärningsmannen för att ha framfört falska antydningar om målsäganden via ett för ändamålet skapat Facebook-konto under ungefär tre månaders tid. Då gärningsmannen skapat profilen ansågs uppsåt föreligga. Fallet har också tydliga drag av psykiskt våld mot målsäganden då gärningsmannen enkom publicerat antydningar och information på profilen i syfte att skada

---

¹²⁴ Nuutila & Majanen 2013a s. 674-675

¹²⁵ RP 19/2013 s. 47

¹²⁶ RP 19/2013 s. 50

¹²⁷ Frände et al. 2018 s. 459

målsäganden. Det räcker att gärningen är ägnad att orsaka skada, och således behöver ingen faktisk skada uppkomma för att det ska kunna vara frågan om ärekränkning.¹²⁸ Enligt regeringspropositionen innefattar ärekränkning ”både gärningar av privat karaktär, som begränsas till en liten krets, och offentliga ärekränkningar. Att en person framför ett påstående som kränker en annan person kan i allmänhet inte, om de är på tumanhand, vara ägnat att förnedra eller orsaka sådan skada som avses i 1 punkten, men påstående kan nog orsaka lidande och sålunda vara straffbart enligt 1 punkten”.¹²⁹

Ärekränkningen är grov om man till exempel orsakar stort eller långvarigt lidande åt någon annan. Detta kan ske genom att uppgiften framförs på ett sätt som gör att den upprepade gånger kommer fram i offentligheten eller så att uppgiften är tillgänglig under en lång tid.¹³⁰ Kvalificeringsgrunderna är de samma som vid spridande av information som kränker privatlivet, förutom att ärekränkning också kan komma på fråga genom ett ”yttrande om användning av våld mot den kränkte”.¹³¹ I Ylivieska-Raahe tingsrätts dom¹³² 18.2.2015 nummer 15/107246 dömdes gärningsmannen för grov ärekränkning efter att i nästan två år ha utsatt målsäganden för nedlåtande samtal och meddelanden, skickat brev innehållande skällsord till målsägandes arbetsplats samt delat ut och satt upp kränkande annonser om målsäganden. Domstolen ansåg det bevisat att den av gärningsmannen spridna informationen var falsk, att han agerat uppsåtligt och att uppgifterna gjorts tillgängliga för ett stort antal människor. Det var frågan om ett liknande fall i Satakunta tingsrätts dom 7.9.2017 (nummer 17/134575) där gärningsmannen hade utsatt målsäganden för ärekränkning i lite över ett och ett halvt år genom att bland annat på ett allmänt diskussionsforum framfört falsk information om målsäganden. I de båda fallen är gärningstiden så pass lång att man kan anse psykiskt våld ingå i gärningen.

2.9 Olaga hot

Ett hot väcker en uppfattning om något negativt som kan förverkligas av antingen den som hotar eller av någon annan. Vid olaga hot är hotet inte ett medel för att nå ett mål, utan hotet i sig självt utgör brottet. Det krävs inte att brottet som gärningsmannen hotar att genomföra riktas mot den som blir hotad, om den som blir hotad har en grundad orsak att tro att den

---

¹²⁸ Nuutila & Majanen 2013a s. 674

¹²⁹ RP 19/2013 s. 48

¹³⁰ Nuutila & Majanen 2013a s. 678

¹³¹ RP 19/2013 s. 51

¹³² Domen överklagades bara gällande olaga förföljelse, vilket jag kommer att behandla nedan (Rovaniemi HovR 18.5.2016, 16/120937)

som brottet skulle riktas mot är i fara. Denna grund kan uppstå till exempel baserat på relationen mellan den hotade och den som brottet skulle riktas mot. Det är inte frågan om olaga hot om gärningsmannen hotar någon med att en tredje, för den hotade okänd, person kommer att utsättas för brott. I sådana fall är det närmast frågan om att personen får veta om ett kommande brott. Syftet med rekvisitet är att skydda säkerhetskänslan gällande person och egendom.¹³³ I Satakunta tingsrätts dom 7.9.2017¹³⁴ hade gärningsmannen under mer än ett och ett halvt år skickat hundratals meddelanden åt målsäganden. En del av meddelandena innehöll hot om fysiskt våld. Gärningsmannen dömdes för olaga hot. Kopplingen till psykiskt våld kommer här främst fram i att upprepade hot mot någon skulle kunna leda till psykiska följder som skulle kunna likställas med följderna som krävs vid psykisk misshandel. Dessutom gäller Istanbulkonventionens artikel 33, som handlar om psykiskt våld, enligt regeringens rapport också olaga hot eftersom artikeln har att göra med brott som begås genom hot eller tvång.¹³⁵ I fallet som Vasa hovrätts dom 9.6.2017 nummer 17/123360 gällde hade den åtalade hotat målsäganden med fysiskt våld under en nästan tre månader lång period. Istanbulkonventionens tillämpning på olaga hot skulle då kunna innebära att hot om fysiskt våld i sig självt utgör psykiskt våld.

För att klassas som olaga hot ska hotet gälla personlig säkerhet eller egendom. Exempel på detta är hot om brott mot liv, misshandel, sabotage, stöld och skadegörelse. Att hota med till exempel ärekränkning är således inte straffbart.¹³⁶ För att igen koppla ihop hotandet med psykiskt våld kan man konstatera att det kan vara mycket mentalt påfrestande om någon med jämna mellanrum säger att hen kommer att sprida olika rykten om en. I sådana fall är det inte frågan om olaga hot, men de upprepade hoten skulle ändå kunna leda till psykiska följder och således utgöra en form av psykiskt våld. För att olaga hot ska föreligga ska den som blir hotad ha en motiverad orsak att tro på hotet. Den motiverade orsaken baseras på offrets uppfattning gällande sannolikheten för att brottet som hotet gäller faktiskt begås och på det ifrågavarande brottets allvar. Hotet behöver ändå inte vara objektivt farligt, vilket innebär att till exempel ett oladdat vapen kan ligga som grund för den motiverade orsaken att tro på hotet. Huvudsaken är att den hotade, som inte nödvändigtvis är den som verksamheten i hotet riktas mot, känner till hotet och att hotet kan få den hotade att anse att gärningsmannen

---

¹³³ Nuutila & Majanen 2013b s. 697–698, Frände et al. 2010 s. 350–351 och Frände et al. 2014 s. 450

¹³⁴ Dom nummer 17/134575, som jag också nämnt tidigare

¹³⁵ Regeringen 2018 s. 67

¹³⁶ Nuutila & Majanen 2013b s. 698 och Frände et al. 2018 s. 490

menar allvar. Det krävs ändå inte att den hotade faktiskt är rädd, bara rädslan är befogad och det finns en grundad anledning att ta hotet på allvar.¹³⁷

Olaga hot är ett sekundärt brott, vilket innebär att gärningsmannen inte döms för olaga hot om hotet ingår i ett annat brott, som till exempel i misshandel eller i grov misshandel.¹³⁸

2.10 Olaga förföljelse

Olaga förföljelse innebär att någon ”upprepade gånger hotar, följer efter, iakttar, kontakter eller på något annat jämförbart sätt förföljer en annan person så att förfarandet är ägnat att skapa skräck eller ångest”. Förfarandet ska vara obehörigt och skapa abstrakt fara.¹³⁹ Den abstrakta faran innebär att hotet inte behöver vara direkt, alltså exempelvis skadande av egendom. I stället räcker det att gärningsmannen låter den hotade förstå att hen kan råka illa ut. Hotet kan vara riktat mot den förföljda, men kan också gälla en tredje person, på samma sätt som vid olaga hot. Hot i samband med olaga förföljelse behöver inte vara lika allvarligt som vid olaga hot.¹⁴⁰ En delorsak till att olaga förföljelse kriminaliserades var Istanbulkonventionens 34 artikel som kräver att upprepat hotfullt beteende som leder till att den utsatte ”fruktar för sin säkerhet” är straffbart.¹⁴¹

Att följa efter någon syftar i bestämmelsen på fysisk förföljelse, vilket kan ske till exempel genom att gärningsmannen kommer till en plats där hen vet att den förföljda kommer att befinna sig. Förföljelse syftar således inte på situationer där parterna slumpmässigt möts. Att iaktta en annan innebär att personen observeras av gärningsmannen. Detta kan ske var som helst och offret behöver således inte vara hemma för att iakttagelse i lagens mening ska kunna ske. Att gärningsmannen kontakter offret syftar i likhet med detta på all ”gärningsmannens kommunikation i riktning mot offret”.¹⁴² Att förföljelsen i sig ska vara fysisk hindrar inte att förfarandet i helhet kan utgöra psykiskt våld, speciellt då det pågår en längre tid. I nämnda situationer är det inte alltför långsökt att anse det ingå psykiskt våld i förfarandet som är ”ägnat att skapa skräck eller ångest”. Både skräck och ångest är i första hand psykiska

---

¹³⁷ Nuutila & Majanen 2013b s. 699, Frände et al. 2010 s. 352, Frände et al. 2014 s. 451–452 och HE 94/1993 s. 110–111

¹³⁸ Nuutila & Majanen 2013b s. 699 och HE 94/1993 s. 111

¹³⁹ RP 19/2013 s. 52

¹⁴⁰ RP 19/2013 s. 52, Frände et al. 2014 s. 454 och Frände et al. 2018 s. 494

¹⁴¹ Frände et al. 2014 s. 453–454 och Istanbulkonventionen art. 34

¹⁴² RP 19/2013 s. 53

följder, som också kan ta sig fysiska uttryck. Att orsaka någon annan skräck eller ångest är, så länge det inte sker genom till exempel fysiskt våld, en sorts psykiskt våld mot personen.

För att anses vara olaga förföljelse ska offret inte ha samtyckt till gärningsmannens verksamhet. Det krävs ändå inte att offret reagerat på gärningsmannens beteende genom att till exempel be personen sluta. Huruvida verksamheten är oönskad avgörs baserat på varje enskilt fall.¹⁴³ Ett exempel på detta är Satakunta tingsrätts dom 1.7.2016 nummer 16/128748, där den åtalade dömdes för att under nästan nio månaders tid ha följt efter, iakttagit och kontaktat målsäganden bland annat per telefon och via brev. Kontaktförsöken innehöll inga hot eller dylikt, men då den åtalade var medveten om målsägandens negativa inställning till kontaktförsöken, ansågs verksamheten utgöra straffbar olaga förföljelse. Vid olaga förföljelse är det ”inte fråga om någon enstaka brottslig gärning utan om en sådan av delgärningar bestående allvarlig störning av en persons livskvalitet som kan bli synnerligen skrämmande eller ångestframkallande och dominera den utsatta personens liv.” Det kan inte anges några absoluta tidsgränser mellan delgärningarna, men utgångspunkten är att de ska utgöra en helhet som baseras på gärningsmannens motivationsgrund.¹⁴⁴ Också i lagutskottets betänkande framgår det att olaga förföljelse är ett ”långvarigt brottsligt beteende av särskild natur”, som ”kan leda till ytterst allvarliga och till och med bestående psykiska konsekvenser för offret”.¹⁴⁵

Som tidigare nämnts ska förföljelsen skapa abstrakt fara genom att vara ägnad att skapa skräck eller ångest. Den abstrakta faran uppstår då skräck eller ångest är en typisk konsekvens av gärningen, och dessa måste således inte de facto ha uppstått.¹⁴⁶ Den abstrakta faran bedöms utgående från en genomsnittsperson, men ändå så att omständigheter som ålder och särskild sårbarhet också beaktas. Orsaken till att det inte krävs konkret fara är att bedömningen i så fall skulle måsta beakta offrets känslor, vilket skulle kunna leda till olika resultat i likadana situationer då olika offer kan uppfatta en situation på olika sätt.¹⁴⁷

Vid olaga förföljelse ska gärningsmannens uppsåt täcka hela förfarandet.¹⁴⁸ Också i det här fallet är brottsrekvisitet subsidiärt i förhållande till andra rekvisit som ger motsvarande eller strängare straff för gärningen. Om det däremot är frågan om till exempel hot som inte når

---

¹⁴³ RP 19/2013 s. 54 och Frände et al. 2018 s. 495

¹⁴⁴ RP 19/2013 s. 54

¹⁴⁵ LaUB 11/2013 s. 4

¹⁴⁶ RP 19/2013 s. 54 och Frände et al. 2014 s. 455

¹⁴⁷ LaUB 11/2013 s. 7 och Frände et al. 2014 s. 456

¹⁴⁸ RP 19/2013 s. 55

upp till nivån som krävs för att det ska vara frågan om olaga hot, kan hotet anses utgöra en del av olaga förföljelse.¹⁴⁹ Olaga förföljelse regleras också i Istanbulkonventionens 34 artikel. I fallet som Rovaniemi hovrätts dom 18.5.2016 nummer 16/120937 gällde ansåg den åtalade att hans förfarande inte ens uppfyllde nivån för olaga förföljelse, trots att han medgav att han inte handlat på bästa möjliga sätt. Hovrätten ansåg, med hänvisning till tingsrättens motiveringar, att gärningsmannen som följt efter och iakttagit målsäganden, samt skickat meddelanden åt henne under två perioder på cirka två månader, gjort sig skyldig till två fall av olaga förföljelse. Domstolen konstaterade också att ett förfarande som består av allvarliga och ofta upprepade gärningar bra kan orsaka rädsla eller till och med bestående psykiska problem för den som utsätts. Bestående psykiska problem anser jag att tydligt skadar en persons hälsa, vilket igen binder ihop förfarandet med det psykiska våld som krävs för att någon ska dömas för psykisk misshandel.

2.11 Olaga tvång

Olaga tvång innebär å sin sida att någon tvingas göra något, stå ut med något eller låta bli att göra något. Tvånget kan ske genom våld eller hot.¹⁵⁰ Hotet kan i sig vara hurdant som helst, och gärningsmannen behöver således inte hota med att begå ett brott eller ens ha en faktisk möjlighet att verkställa hotet. Avgörande i fallet är huruvida tvånget är orättmätigt. Ifall gärningsmannen inte av en eller annan orsak hade rätt att kräva något av den andra parten genom tvång, är det frågan om olaga tvång.¹⁵¹ Enligt regeringspropositionen är tvånget orättmätigt om det är förbjudet att använda det ifrågavarande påtryckningsmedlet för att framkalla det önskade beteendet.¹⁵² Att det inte ställts upp närmare föreskrifter för hurdant tvånget skall vara anser jag att tyder på att det kan ske nästan på vilket sätt som helst. Detta skulle också innefatta tvång genom psykiskt våld.

Också denna bestämmelse är subsidiär och således döms inte en gärningsman för olaga tvång om ett grövre straff kan bli tillämpligt. Till skillnad från situationen vid olaga hot där det olaga hotet ingår i misshandel kan gärningsmannen vid misshandel i det här fallet dömas för både misshandel och olaga tvång, om tvånget exempelvis sker genom bruk av våld.¹⁵³

---

¹⁴⁹ LaUB 11/2013 s. 7

¹⁵⁰ Nuutila & Majanen 2013b s. 700

¹⁵¹ Nuutila & Majanen 2013b s. 701 och Frände et al. 2018 s. 486–487

¹⁵² HE 94/1993 s. 111

¹⁵³ Nuutila & Majanen 2013b s. 703

Förutom olaga hot ansåg regeringen att Istanbulkonventionens 33 artikel om psykiskt våld också tar sig uttryck vid olaga tvång och att SL på det här sättet uppfyller kraven som ställs av konventionen gällande psykiskt våld.¹⁵⁴ Det finns således en stark koppling mellan psykiskt våld och också detta brottsrekvisit. I fallet HD 2015:71 dömdes den svarande för olaga hot efter att flera gånger ha ringt och genom hot om våld tvingat målsäganden att betala 1 500 euro. Hot om fysiskt våld som inte förverkligas anser jag att kan ses som en sorts psykiskt våld.

2.12 Arbetarskyddsbrott

Det är möjligt att samtidigt väcka åtal för både arbetarskyddsbrott och misshandel, vilket jag presenterar exempel på nedan. Jag har ändå velat ta upp arbetarskyddsbrott i det här arbetet eftersom det är möjligt att låta bli att inkludera misshandeln i åtalet också då fallet har tydliga drag av psykisk misshandel, vilket jag också kommer att exemplifiera nedan. Ett brott mot arbetarskyddsbestämmelserna kräver inte att någon faktiskt ska ha äventyrat någon annans hälsa, vilket innebär att en så kallad presumerad fara räcker.¹⁵⁵ Om någon i samband med ett arbetarskyddsbrott orsakar en hälsoskada eller utsätts för fara kan gärningsmannen dömas för både arbetarskyddsbrott och vållande av personskada respektive framkallande av fara.¹⁵⁶

Det finns en del rättspraxis kring arbetarskyddsbrott som har drag av eller innehåller psykiskt våld. Ett av dessa är Helsingfors hovrätts dom 15.8.2016, nummer 16/131723, där en arbetsgivare i fallet hade utsatt sin arbetstagare för bland annat utskällningar under närmare 1,5 år. I domen hänvisas bland annat till arbetarskyddslagens 28 § enligt vilken arbetsgivaren ska åtgärda situationer där en arbetstagare utsätts för osakligt bemötande ”som medför olägenheter eller risker för arbetstagarens hälsa”. För att det osakliga bemötandet ska anses ha orsakat risk för personens hälsa kan det enligt domen krävas att bemötandet till viss del är återkommande eller bestående. Vad gäller bevisningen för att arbetstagarens hälsa skadats hade det i fallet inte framställts någon grundlig utredning gällande arbetstagarens arbetsförmåga och orsakerna bakom den. På grund av detta ansågs inte orsakssambandet mellan arbetsgivarens verksamhet och arbetstagarens arbetsförmåga vara bevisad. Arbetstagarens berättelse om händelserna stöddes ändå av övriga arbetstagares vittnesmål, vilket var tillräckligt för att domstolen skulle anse att arbetsgivaren orsakat skadlig belastning åt

---

¹⁵⁴ Regeringen 2018 s. 67

¹⁵⁵ Nuutila & Majanen 2013b s. 1265

¹⁵⁶ Nuutila & Majanen 2013b s. 1269 och Lappi-Seppälä & Ojala 2013 s 542

arbetstagaren. I fallet hade åtal väckts bara för arbetarskyddsbrott. I Helsingfors hovrätts dom 29.03.2012 (850) hade en arbetsgivare behandlat sin arbetstagare dåligt genom att bland annat skrika åt och skälla ut arbetstagaren, vilket lett till att arbetstagarens hälsa försämrats och hen har varit tvungen att gå i pension. I fallet presenterades sex läkarutlåtanden gällande den orsakade skadan. Arbetsgivaren dömdes för arbetarskyddsbrott, men åtal gällande misshandel väcktes inte.

Till skillnad från de nyss behandlade fallen väcktes åtal både för arbetarskyddsbrott och misshandel i den tidigare behandlade domen i fallet där parterna arbetade för ett fackförbund¹⁵⁷. I domen konstaterades den ena svaranden bland annat ha skrikit åt målsäganden, tagit ifrån henne arbetsuppgifter och slutat kommunicera med henne. Målsäganden kunde ändå med hjälp av tre läkarutlåtanden bevisa att hon av den ifrågavarande svarandens beteende orsakats en psykisk störning som tog sig uttryck bland annat i mental belastning, dåligt mående, sömnlöshet och psykosomatiska symptom. I Östra Finlands hovrätts dom 21.6.2017, nummer 17/125420, dömdes arbetsgivaren för arbetarskyddsbrott och vållande av personskada eftersom vållandet av den psykiska skadan, som berodde bland annat på att arbetsgivaren skrikit åt arbetstagaren, inte ansågs vara uppsåtligt.

Alla fyra fall innehöll psykiskt våld då de åtalade under en längre tid hade behandlat målsägandena dåligt. I alla fall hänvisades också till samma paragrafer i arbetarskyddslagen. Trots detta väcktes åtal för misshandel bara i de två senare fallen. Som jag konstaterade i samband med att jag behandlade SL 21:5 och dess tillämpning vid psykisk misshandel, har det alltid krävts ett läkarintyg som bevis på att en skada eller följd faktiskt uppkommit till följd av psykisk misshandel för att någon ska dömas för psykisk misshandel. I det först nämnda fallet saknades läkarintyg som definitivt skulle ha visat ett orsakssamband mellan gärning och följd. Att domstolen ändå ansåg att den målsägandes hälsa skadats tyder antingen på att bevisbördan kanske är lägre vid arbetarskyddsbrott än vid misshandel, eller att domstolen de facto skulle ha kunnat döma den åtalade för misshandel ifall åtal väckts. I det andra fallet fanns det ändå läkarintyg, men åtal för misshandel väcktes ändå inte. Baserat på endast fyra domar är det ändå omöjligt att dra några slutsatser kring de faktiska bakomliggande orsakerna till att inte åtal för misshandel väckts i alla fall, och således huruvida en viss psykisk misshandel ska anses ingå i arbetarskyddsbrott.

---

¹⁵⁷ Helsingfors hovrätts dom 06.02.2015 nr. 105869

3 Istanbulkonventionen

3.1 Innehåll

Istanbulkonventionen, eller Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet som den egentligen heter, trädde i kraft i Finland den 1 augusti 2015 genom statsrådets förordning 53/2015 om sättande ikraft av Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet och om ikraftträdande av lagen om sättande i kraft av de bestämmelser i konventionen som hör till området för lagstiftningen.

Orsaken till att man började förbereda konventionen var att nationella rapporter och undersökningar hade visat att de nationella inställningarna gentemot våld mot kvinnor och våld i hemmet var mycket varierande inom Europa. Då man ville garantera offren för denna typ av våld samma nivå av skydd inom hela Europa valde man att harmonisera de rättsliga reglerna inom området.¹⁵⁸ Enligt konventionen kan man inte uppnå jämlikhet mellan män och kvinnor ifall kvinnor upplever könsbaserat våld och staten inte försöker motverka detta¹⁵⁹.

Målet med Istanbulkonventionen är enligt artikel 1 ”att skydda kvinnor mot alla former av våld och att förebygga, lagföra och avskaffa våld mot kvinnor och våld i hemmet”. Konventionen ska således tillämpas på alla som blivit offer för våld i hemmet, vilket också framgår av konventionens 2:a artikel. Barn kan bli offer för våld i hemmet också genom att bevittna våld i familjen¹⁶⁰. I konventionens 3 artikel definieras våld mot kvinnor som ”ett brott mot de mänskliga rättigheterna och en form av diskriminering av kvinnor och avser varje fall av könsrelaterat våld som leder till, eller troligen kommer att leda till, fysisk, sexuell, psykisk eller ekonomisk skada eller fysiskt, sexuellt, psykiskt eller ekonomiskt lidande för kvinnor, inbegripet hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, oavsett om det sker i ett offentligt eller privat sammanhang”. Våld i hemmet definieras å sin sida som alla sorters våld, till exempel sexuellt, psykiskt eller ekonomiskt, ”som utövas inom familjen eller i hemmiljön eller mellan makar eller partner eller före detta makar eller partner” (artikel 3).

Konventionens 33:e artikel behandlar psykiskt våld: ”Parterna ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder eller andra åtgärder för att säkerställa att uppsåtliga gärningar som

---

¹⁵⁸ CoE 2018

¹⁵⁹ CoE 2018

¹⁶⁰ Istanbulkonventionen s. 5

innebär en allvarlig kränkning av en persons psykiska integritet genom tvång eller hot är straffbelagda.” Vad uppsåtskravet innebär är upp till medlemsstaterna att avgöra i nationell lag, men kravet gäller brottsbeskrivningens alla element. Vad en allvarlig kränkning är definieras inte heller i konventionen.¹⁶¹ Psykiskt våld anses i det här sammanhanget innefatta tvång och hot, och därför kan artikeln tillämpas förutom på misshandel också på olaga hot (SL 25:7) och olaga tvång (SL 25:8)¹⁶². Artikeln syftar till att förhindra våldsamma beteendemonster, och inte till enskilda händelser, som sker i eller utanför hemmet¹⁶³. Således är artikeln inte begränsad till att gälla endast föräldrars eller vårdnadshavares våld mot barn eller våld inom parförhållanden. Artikel 34 gäller å sin sida *stalkning*, som i strafflagen motsvaras av olaga förföljelse. Enligt artikeln ska uppsåtliga gärningar av upprepat hotfullt beteende, som gör att offret fruktar för sin säkerhet, vara straffbelagda.

I artikel 46 ingår krav på hurdana omständigheter som ska anses försvårande vid bedömning av brott som begåtts i strid med konventionen. Till de försvårande omständigheterna hör bland annat att *”brottet har begåtts mot en maka/make eller partner eller före detta maka/make eller partner, [...] av en familjemedlem, en person som bor tillsammans med brottsoffret eller en person som har missbrukat sin ställning”*, att brottet begåtts mot en särskilt utsatt person, ett barn eller i ett barns närvaro och att brottet har *”orsakat brottsoffret allvarlig fysisk eller psykisk skada.”* Av de försvårande omständigheterna är det bara gärningsmannens tidigare brottslighet som ingår i SL 6:5 om skärpningsgrunder. De som exempel nämnda försvårande omständigheterna ingår heller inte i vad som utgör grunderna för grov misshandel i SL 21:6. Jag behandlar Finlands tillämpning av Istanbulkonventionen mera ingående i kapitel 3.2.2.

3.2 Tillämpning

3.2.1 Europadomstolens praxis

Det finns en del rättspraxis från Europadomstolen där domstolen tagit ställning till områden som Istanbulkonventionen berör. Jag har valt att, i enlighet med resten av det som jag behandlat i arbetet, bara ta upp praxis med anknytning till psykisk misshandel. En direkt hänvisning till Istanbulkonventionen finns i Europadomstolens dom i målet *Ž.B. mot Kroatien*, där Istanbulkonventionen nämns som relevant internationellt material och bland annat artikel

---

¹⁶¹ Europarådet 2011 s. 31

¹⁶² Regeringen 2018 s. 67

¹⁶³ Europarådet 2011 s. 31

33 och 46 lyfts fram. Fallet i fråga handlar om att klaganden har blivit fysiskt och psykiskt misshandlad av sin man. Domstolsbehandlingen lades ändå ner till följd av att man i den kroatiska strafflagen avskaffat kriminaliseringen för våld i hemmet. I stället hade våld i hemmet blivit en graverande omständighet i andra kriminaliseringar. Klaganden ansågs inte ha rätt att besvära sig över beslutet. Europadomstolen fastställde i domen att Istanbulkonventionen visserligen kräver att våld inom familjen ska vara kriminaliserat, men inte att detta görs genom särskilda stadganden. Europadomstolen ansåg således den kroatiska strafflagen innehålla ett i teorin tillräckligt skydd från våld i hemmet. I praktiken ledde systemet ändå till att det i det aktuella fallet uppstod en situation där det i princip inte gick att straffa den svarande för våld i hemmet, trots vittnesmål om just detta. Detta ansågs utgöra en brist som var tillräckligt stor för att bryta mot EMRK artikel 8 (rätt till skydd för privat- och familjeliv).

Andra exempel på fall där stater ansetts bryta mot EMRK artikel 8 och där psykisk misshandel funnits med är Europadomstolens domar i målen A. mot Kroatien, Kalucza mot Ungern och Eremia med flera mot republiken Moldavien. Istanbulkonventionen hade inte trätt ikraft då dessa domar gavs, men de innehåller alla liknande element som i det förut beskrivna fallet Ž.B. mot Kroatien. I alla de nu nämnda fallen ansåg Europadomstolen att staterna hade brutit mot EMRK artikel 8 genom att inte ge tillräckligt skydd åt kvinnorna som i fallen utsattes för olika sorters fysiskt och psykiskt våld av sina män och före detta män. I Kalucza-fallet bekräftade Europadomstolen också att begreppet *privatliv*, som skyddas i EMRK artikel 8, inkluderar personers fysiska och psykiska integritet, vilket direkt kopplar ihop artikeln med artikel 33 i Istanbulkonventionen. I Eremia-fallet ansågs staten också ha brutit mot artikel 8 då den klagandes barn utsatts för psykisk misshandel genom att de bevittnat misshandeln av sin mamma och staten inte gjort tillräckligt för att skydda dem.

3.2.2 Tillämpning i Finland

Som ovan framkommit innehåller inte SL 6:5 eller 21:6 alla de skärpningsgrunder som Istanbulkonventionen förutsätter, men bestämmelserna i Istanbulkonventionen gäller ändå, enligt ovannämnda förordning och lag, ”som lag sådana Finland har förbundit sig till dem”¹⁶⁴. Finland har gjort ett förbehåll vad gäller lindrig fysisk misshandel, så att lindrig misshandel i de flesta fall är ett målsägandebrott, trots att Istanbulkonventionen artikel 55 anger att utredning och åtal av fysisk misshandel inte bara får vara beroende på målsägandens anmälan.

---

¹⁶⁴ Lagen om sättande i kraft av de bestämmelser som hör till området för lagstiftningen i Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (375/2015) 1 §.

Förbehållet gäller bara artikeln om fysisk misshandel, trots att lindrig misshandel i SL ska täcka också psykisk misshandel.¹⁶⁵ De skärpningsgrunder som kan¹⁶⁶ tillämpas enligt Istanbulkonventionen ska finnas antingen i enskilda straffbestämmelser eller anses ingå i SL 6:4 enligt vilken ”[s]traffet skall mätas ut så att det står i ett rättvist förhållande till hur skadligt och farligt brottet är”. Det avgörande är således att domaren i enskilda fall kan beakta skärpningsgrunderna vid straffbestämningen. Till exempel då brott begås mot en närstående, exempelvis av en som bor i samma hushåll, då gärningsmannen begått likadana brott tidigare eller upprepade gånger, och då brott begås i ett barns närvaro ska SL 6:4 tas i beaktande vid straffmätningen. Om man genom brottet orsakar någon allvarlig fysisk eller psykisk skada kan fallet dömas enligt den allmänna straffmättningsregeln i SL 6:4 eller baserat på SL 21:6 (grov misshandel).¹⁶⁷

Högsta domstolen har i sitt beslut 2020:20 tagit ställning till hur Istanbulkonventionen ska tillämpas i samband med våld mellan parter som tidigare haft en parrelation. Fallet gällde fysisk misshandel, men kan ändå anses bli tillämpligt också på andra former av misshandel och våld. HD konstaterade att Istanbulkonventionens 46 artikel, då det är frågan om en artikel i ett internationellt avtal som inte direkt inkluderats i nationell lag, inte på grund av legalitetsprincipen automatiskt kan tillämpas till svarandens nackdel. Eftersom det i regeringspropositionen om ikraftsättandet av Istanbulkonventionen (RP 155/2014), ändå konstaterats att artikelns syfte uppfylls genom strafflagens 6 kapitel 3–4 § beslöt domstolen att faktumet att det i fallet var frågan om våld i en tidigare parrelation skulle tas i beaktande som en skärpningsgrund, vilket är i enlighet med praxis som föregått Istanbulkonventionen.

Att begå ett brott mot ett barn är åtminstone vid våldtäkt, sexuellt utnyttjande och människohandel en skärpningsgrund i de enskilda straffbestämmelserna.¹⁶⁸ För de nämnda brotten ingår ett omnämnande om att brottet begås mot en person som är under 18 år i brottsbeskrivningen. Något sådant omnämnande finns inte i brottsbeskrivningen för (grov) misshandel, och således ska SL 6:4 tillämpas vid straffmätningen. Kvalificeringsgrunderna i SL 21:6 är som tidigare nämnts uttömmande och inte exempel på situationer. Att faktumet att brottet

---

¹⁶⁵ Se Regeringen 2018 s. 5 och s. 67

¹⁶⁶ Gällande ordet ”kan”: I de engelska och finska versionerna av Istanbulkonventionen används uttrycken ”to ensure that the following circumstances [...] **may** [...] be taken into consideration” respektive ”varmistakaan, että [...] seikat **voidaan** kansallisen lain [...] mukaisesti ottaa huomioon” medan det i den svenska texten framgår att ”parterna ska vidta nödvändiga [...] åtgärder för att säkerställa att följande omständigheter [...] **kommer** att tas under övervägande” vilket kan leda till olika tolkningar gällande huruvida skärpningsgrunderna i Istanbulkonventionen är tvingande eller inte.

¹⁶⁷ Regeringen 2018 s. 75–76 och RP 155/2014 s. 61–62

¹⁶⁸ Regeringen 2018 s. 75–76

begås mot ett barn skulle kunna vara en kvalificeringsgrund vid grov misshandel kan ändå motiveras med att det i regeringspropositionen står att misshandeln kan vara rå i lagens bemärkelse om den riktar sig mot någon som inte är kapabel att försvara sig. Speciellt vid psykisk misshandel, då man inte kan jämföra effekten av till exempel en spark i huvudet på en vuxen och ett litet barn, utan det är fråga om psykiska skador, kan det vara svårt att peka ut var gränserna mellan de olika brottsrubriceringarna går.

Jag anser att det borde finnas tydligare regler kring skärpningsgrunderna i SL för att Istanbulkonventionens skärpningsgrunder de facto ska tillämpas som avsett. Att till exempel våld mot barn i en del brottsbeskrivningar tydligt skrivs ut som en kvalificerande grund eller försvårande omständighet gör att man får intrycket av att denna grund inte ska vara kvalificerande eller försvårande vid andra brott. Det här utesluter förstås inte att det används som skärpningsgrund, vilket det också gjorts till exempel i fallet jag berättat om ovan, med den 8–10-åriga pojken som blev utsatt för psykisk misshandel¹⁶⁹. I fallet kunde man se att det förekom olika åsikter om hur mycket straffet skulle skärpas, vilket kan vara ett resultat av att det saknas klara regler för hur skärpningsgrunderna ska tillämpas. Vad allt som ska påverka straffmätningen kan ändå inte till fullo skrivas in i lagen eftersom man inte kan förutspå alla sorters situationer, och man måste ha möjlighet till in casu-bedömningar¹⁷⁰. Trots enstaka olika åsikter gällande hur skärpningsgrunderna ska tillämpas har ändå domstolarna i fallen jag behandlat beaktat dessa redan före konventionen trätt i kraft, och sedan fortsatt beakta dem, vilket antagligen beror på SL 6:4.

3.3 Uppföljning

GREVIO är en självständig grupp med experter vars uppgift är att följa upp hur Istanbulkonventionen implementeras och tillämpas i medlemsstaterna.¹⁷¹ Finlands regering har i april 2018 gjort upp en rapport till GREVIO gällande Finlands tillämpning av Istanbulkonventionen. Genom rapporten informerade Finland för första gången GREVIO om hur Istanbulkonventionen tillämpats. Rapporten innehåller bland annat verksamhetsplaner, information om skydd för brottsoffer, hur kriminaliseringar i SL motsvarar det som krävs i konventionen och hur Finland uppfyllt konventionens processuella krav. Jag har tidigare kort behandlat rapportens syn på psykisk misshandel och kvalificeringsgrunderna, som båda anses

---

¹⁶⁹ Se Rovaniemi hovrätts dom 24.8.2015

¹⁷⁰ Se RP 44/2002 s. 193

¹⁷¹ CoE 2018

omfattas av den nuvarande lagstiftningen¹⁷². I rapporten hänvisas bland annat till den av Social- och hälsovårdsministeriet uppgjorda planen för genomförande av Istanbulkonventionen under åren 2018–2021¹⁷³. Planen är baserad på vad i Istanbulkonventionen som ansetts mest brådskande att verkställa, och innehåller således inte alla framtida utvecklingsprojekt¹⁷⁴. Baserat på den ovannämnda rapporten, trots faktumet att den är uppgjord efter planen, är det knappast konstigt att planen varken tar upp psykiskt våld eller skärpningsgrunder. I planen framgår också att förverkligandet av planen inte getts något eget budgetanslag, utan budgeten fastställs årligen inom ministerierna¹⁷⁵.

Olika organisationer med flera gavs också möjligheten att uttala sig till GREVIO angående tillämpningen av Istanbulkonventionen. Enligt människorättscentret är planen för genomförande av Istanbulkonventionen ett bra steg mot implementeringen av konventionen, men resurserna är enligt dem inte tillräckliga då bara existerande resurser används och ingen flerårig finansiering kommer på fråga. Människorättscentret påpekar också att lagstiftningen som motverkar våld mot kvinnor också ska skydda dem med specialbehov eller helt enkelt vara tillräckligt allmänna för att inkludera alla som blir offer för i konventionen föreskrivna brott.¹⁷⁶ En annan rapport som getts in till GREVIO har gjorts i samarbete mellan flera icke-statliga organisationer. Rapporten handlar främst om tillämpningen av andra delar av Istanbulkonventionen än de jag här behandlat, men kommer ändå med en rekommendation gällande psykisk misshandel. Enligt rapporten borde nämligen psykologiskt våld¹⁷⁷ läggas till i SL som en egen form av brott mot liv och hälsa.¹⁷⁸ Det här skulle potentiellt kunna vara en fungerande lösning ifall man skulle vilja sammanställa allt som har att göra med psykiskt våld under samma brottsrubricering, vilket enligt regeringens rapport inte är situationen för tillfället.

I september 2019 gav GREVIO sin första rapport om Finlands tillämpning av Istanbulkonventionen. GREVIO konstaterar i rapporten att det finns kriminaliseringar i SL som gäller psykisk misshandel och stalkning som behandlas i Istanbulkonventionens 33 och 34 artiklar, men att det bara är deliktet om olaga förföljelse som är tillräckligt specificerat, medan

---

¹⁷² Regeringen 2018 s. 67 och 75–76

¹⁷³ Se Regeringen 2018 s. 43

¹⁷⁴ SHM 2017 s. 12

¹⁷⁵ SHM 2017 s. 12

¹⁷⁶ Människorättscentret 2018 s. 3 och 5

¹⁷⁷ I GREVIO:s rapport från 2019 talas om ”psychological violence”, och därför används här och vid övriga hänvisningar till rapporten, uttrycket psykologiskt våld

¹⁷⁸ Laaksonen m.fl. 2018 s. 19

bestämmelsen om bland annat icke-fysisk misshandel är generell och inte gäller specifika förseelser. I rapporten hämtas detta fram som ett problem med motiveringen att de inte, med tanke på hur de tillämpas och är skrivna, täcker alla former av våld mot kvinnor. Detta trots att regeringen ansett till exempel psykiskt våld vara reglerat i enlighet med konventionens krav.¹⁷⁹

I rapporten framförde GREVIO också sin oro över att det inte finns specifika verktyg för hur våld mot kvinnor ska namnges, eftersom SL nu är skriven på ett könsneutralt sätt. Orsaken till att de anser detta vara ett problem är att våld mot kvinnor inte enligt rapporten tas i beaktande på ett tillräckligt sätt. Detta eftersom sådant våld rapporteras i låg grad, ofta faller ur straffprocessen i ett tidigt skede och resulterar i få fällande domar.¹⁸⁰ En könsbaserad formulering skulle kanske hämta med sig en del fördelar, men själv anser jag att det större problemet är svårigheten i att tillämpa paragrafen för misshandel i andra fall än fall av fysiskt våld. Om paragrafen skulle kunna tillämpas effektivt skulle den också skydda alla, inte bara personer av ett viss kön, mot psykiskt våld.

GREVIO tar också starkt ställning till hur psykologiskt våld regleras i SL. I rapporten konstateras att psykologiskt våld inte är uttryckligen kriminaliserat, trots att de olika graderna av misshandel, olaga hot, olaga förföljelse och olaga tvång täcker några slag av psykologiskt våld. Paragrafen om misshandel i SL tillämpas enligt rapporten främst på enskilda händelser i stället för på fortgående förfaranden, vilket är det som avses i Istanbulkonventionens 33 artikel.¹⁸¹ Baserat på de intervjuer jag gjort är detta visserligen fallet vid fysisk men inte psykisk misshandel, eftersom de fall som gäller psykisk misshandel handlat om ett förfarande som pågått under en längre tid. Problemet som hämtats fram handlar däremot om bevisningen i fall där gärningen pågått en längre tid och framför allt bevisningsproblemen som uppstår då orsakssambandet gällande följden ska bevisas. Vid enskilda fall av en gärning som skulle kunna anses utgöra psykiskt våld kan sedan andra rubriceringar, som olaga hot, bli tillämpliga. GREVIO har också kritiserat paragrafen om olaga hot i SL för att bara gälla allvarliga hot och konstaterat att inte lindrigare former av hot, som ofta förekommer i samband med våld i hemmet och som avses i Istanbulkonventionens 33 artikel, alls är kriminaliserat.¹⁸² Vad gäller olaga förföljelse har GREVIO för det första ansett att det inte borde

---

¹⁷⁹ GREVIO 2019 s. 41 och Regeringen 2018 s. 67

¹⁸⁰ GREVIO 2019 s. 41

¹⁸¹ GREVIO 2019 s. 41

¹⁸² GREVIO 2019 s. 41

krävas att förföljandet sker mot offrets vilja, och för det andra att fortgående förföljelse borde utgöra en grövre form av förföljelse.¹⁸³

Vidare har GREVIO konstaterat att det med nuvarande system inte går att se hur många fall av psykologiskt våld i parförhållanden som de facto rapporteras, undersöks, åtalas och leder till fällande domar, bland annat eftersom paragrafen för misshandel sällan används för psykiskt våld.¹⁸⁴ Detta är också något jag kommer att återkomma till nedan i kapitel 5 (problem med nuvarande lagstiftning). Som avslutning på rapportens del om psykologiskt våld uppmuntrar GREVIO de finska myndigheterna att undersöka, åtala och bestraffa gärningar av psykologiskt våld genom att till fullo använda de i SL tillgängliga kriminaliseringarna. GREVIO rekommenderar också att Finland skulle införa en ny bestämmelse, som bättre skulle motsvara vad som eftersträvas i Istanbulkonventionens 33 artikel, i SL för att kriminalisera allt det som allvarligt kan skada en persons psykologiska integritet.¹⁸⁵

---

¹⁸³ GREVIO 2019 s.67

¹⁸⁴ GREVIO 2019 s. 42

¹⁸⁵ GREVIO 2019 s. 42

4 Specialreglering gällande barn

4.1 Barnskyddsprinciper och bakgrund

I jämförelse med vuxna är barn i en speciellt utsatt ställning och det anses runtom världen att barn behöver extra skydd och stöd för att säkerställas en hälsosam och säker utveckling¹⁸⁶. Detta eftersom våld mot barn utgör ett allvarligt hot mot barnets hälsa och utveckling. Då våldet sker inom familjen kränker det också barnets rättighet till säkerhet, oberoende av om det är barnet själv som är offer för våldet eller om barnet ser någon annan utsättas för våld.¹⁸⁷

Barn är också utvecklingsmässigt i en annan ställning än vuxna. Trots att barn redan i en tidig ålder kan berätta om händelser som avviker från det normala kan deras kognitiva förmåga att uppfatta händelser variera i stor grad. Huruvida ett barn sedan berättar sanningen om vad som hänt i en situation kan sedan, som hos vuxna, bero på om barnet vill skydda till exempel sina föräldrar eller strävar efter att hållas separerad från dem.¹⁸⁸ Att barn kan berätta om avvikande händelser är ändå inte en garanti för att de kan berätta om exempelvis psykisk misshandel, eftersom den kan utgöra normaltillståndet som barnet lever i.

Enligt Hakalehto genomsyras den finska barnrätten av sex principer. *Principen om familjanknytning* innebär att föräldrar så långt som möjligt ska sköta om sina barn.¹⁸⁹ *Skyddsprincipen* innebär att barnet ska skyddas från behandling som är skadligt för barnets hälsa och utveckling. Exempel på skyddsprincipen finns i GL 7 § som bland annat skyddar den personliga integriteten, vilket innefattar människors psykiska integritet, och i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt 1 § enligt vilken ”syftet med vårdnaden om barn är att trygga en balanserad utveckling och välfärd för barnet”. *Jämlikhetsprincipen* å sin sida förutsätter jämlikhet inför lagen och förbud mot diskriminering, medan *delaktighetsprincipen* innebär att barnet ska ha rätt att säga sin åsikt och bli hörd i ärenden som gäller barnet själv, till exempel i samband med rättsprocesser. Den femte principen gäller *barns rättsskydd*. Enligt principen ska barn skyddas från rättsstridig verksamhet och få sina rättigheter förverkligade. I praktiken betyder det att reglering som gäller minderåriga skall vara så lätt att förstå och så tydlig som möjlig och leda till ett effektivt förverkligande av barnets rättigheter.

---

¹⁸⁶ Hakalehto 2018 s. 2

¹⁸⁷ Hakalehto 2018 s. 174

¹⁸⁸ Hirvelä 1997 s. 18, 143 och 151

¹⁸⁹ Hakalehto 2018 s. 75

Minderåriga ska enligt principen också ha tillgång till rättsskyddsmedel som är anpassade till deras ålders- och utvecklingsnivå.¹⁹⁰

Den sjätte och kanske mest framträdande principen gäller *prioritering av barnets bästa*. Principen innebär att alla barnets rättigheter som är tillämpliga i en situation också ska beaktas i beslutsfattandet. Principen framgår bland annat ur barnkonventionens 3 artikel. Trots att det i finsk lagstiftning inte finns någon direkt motsvarighet till artikeln är iakttagandet av barnets bästa inkluderat i flera lagar, som till exempel i barnskyddslagen (BSL) och i lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt.¹⁹¹ Trots sin ställning som en av barnrättens ledande principer har ”barnets bästa” ingen självständig betydelse och får sitt innehåll från regleringen som skyddandet av barnets intressen baseras på. Således får begreppet ”barnets bästa” olika innehåll baserat på vilket rättsliga intresse som skyddas. Att något anses vara enligt barnets bästa kan inte i sig självt leda till rättsföljder för den som gått emot barnets bästa, eftersom begreppets innehåll måste specificeras i alla enskilda fall. Begreppet kan också fungera som moralstandard som ger tillämparen en möjlighet att göra en moralisk bedömning med universalprincipen som utgångspunkt, vilket innebär att det är moraliskt godkännbart att barnets bästa främjas i så stor grad som möjligt. Kort sagt ska ärenden som gäller barn inte avgöras i enlighet med samhällets eller barnets föräldrars bästa på ett sätt som gör att barnets bästa åsidosätts.¹⁹²

Av de ovannämnda principerna kan barnets rätt till vård och beskydd samt skydd av familjeliv anses vara utgångspunkter inom barnskyddet. Kränkande, nedvärderande eller annan psykisk misshandel kan ändå inte anses vara något som ska hållas inom familjen, och det hör till myndigheterna att se till att barn inte utsätts för sådant. Med tanke på barnets rättsskydd är det således viktigt att hitta en balans mellan dessa. Rättigheterna ingår i internationella människorättskonventioner som Finland anslutit sig till och som ingår i finsk rätt.¹⁹³

De internationella förpliktelser gällande barnskydd som ingår i FN:s barnkonvention och i EMRK har på nationell nivå främst tagits in i BSL.¹⁹⁴ Det finns ändå få rättsnormer som gäller vårdnadshavares skyldigheter i förhållande till barn. Trots att direkt reglering saknas kan det ändå anses höra till vårdnadshavarens uppgifter att sköta om att barnets rättigheter uppfylls. Vårdnadshavarens skyldigheter kan således anses inkludera bland annat

---

¹⁹⁰ Hakalehto 2018 s. 75, 78–80, 84, 92 och 104–105

¹⁹¹ Hakalehto 2018 s. 96 och 98

¹⁹² Aer 2012 s. 24–25

¹⁹³ Aer 2012 s.8 och Hakalehto 2018 s. 81 och 177

¹⁹⁴ Aer 2012 s.8

omvårdnad av barn, omhändertagande av barnets hälsa och uppväxt samt att skydda barnet mot våld.¹⁹⁵ Eftersom direkta lagstadgade förpliktelser ändå i stor utsträckning saknas är det inte alltför långsökt att tänka som Hakalehto och konstatera att det är svårt att undvika tanken att barns rättigheter verkställs konkret bara till den punkt förverkligandet passar de vuxnas värld¹⁹⁶, speciellt då våldsam disciplin enligt Unicefs rapport är den vanligaste formen av våld mot barn. Orsaken till våldet, som kan vara både fysiskt och psykiskt, kan vara frustration eller okunskap om följderna det kan orsaka och således kan barnets föräldrar skada barnet utan att nödvändigtvis avse det. Den orsakade skadan är dock den samma.¹⁹⁷

4.2 Barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter, även kallad barnkonventionen, innehåller som första konvention någonsin bestämmelser om barns mänskliga rättigheter. Vad som genomsyrar konventionen är dess respekt för och fokus på barnets värdighet, som jämställer barn med vuxna vad gäller mänskliga rättigheter.¹⁹⁸ Överlag utvidgar konventionen barnskyddet från att bara gälla barnets överlevnad till att också främja och skydda barnets värdighet, hälsa och utveckling.¹⁹⁹ Till de av konventionen skyddade rättigheterna som bara gäller barn hör också prioriteringen av barnets rättigheter i förhållande till vuxnas, skydd från våld och dålig behandling samt barns rätt till vila och lek. Barnkonventionen är de facto det första internationella avtalet gällande barns rättigheter i vilket barn uttryckligen ges ett skydd mot våld. Överlag utgör konventionen inte bara ett skydd för barn utan ett skydd av barns rättigheter som i sin tur ska skyddas av vårdnadshavare, myndigheter och andra aktörer som har att göra med barn.²⁰⁰

Konventionen godkändes 1989 och har ratificerats av 196 länder. USA har inte ratificerat konventionen. I Finland trädde konventionen i kraft 1991.²⁰¹ En delorsak till att så många ratificerat konventionen kan vara att den är generellt formulerad med övergripande mål och riktlinjer. Som exempel kan nämnas att konventionen innehåller krav på att föräldrar ska säkerställa sitt barns levnadsvillkor ”inom ramen för sin förmåga” (artikel 27), samt uttryck som ”lämpliga sätt” och ”effektiva förfaranden” (artikel 19), som medlemsstaterna kan tolka

---

¹⁹⁵ Hakalehto 2018 s. 166 och 168

¹⁹⁶ Hakalehto 2018 s. 439

¹⁹⁷ UNICEF 2017 s. 36

¹⁹⁸ Gras 2001 s. 3

¹⁹⁹ Bennett et al. 2009 s. 787

²⁰⁰ Hakalehto 2018 s. 39 och Kommittén mot barnmisshandel 2001 s. 113

²⁰¹ FN 2019 och Aer 2012 s. 8

relativt fritt. Trots att nästan alla länder ratificerat konventionen är det också många som gjort förbehåll gällande tillämpningen av någon viss artikel. Förbehåll har gjorts bland annat baserat på nationell grundlags företräde och föräldraskapets företräde. Enligt kommittén för barnets rättigheter kan i konventionen tryggade rättigheter ändå inte begränsas på grund av kulturella traditioner. Finland har inte gjort något förbehåll gällande konventionen, och konventionen tillämpas som en minimistandard för barns rättigheter.²⁰² En fördel med hur konventionen är formulerad är att ingen stat kan säga sig ha uppfyllt konventionen till fullo, då det alltid finns något som kan förbättras.²⁰³ Att konventionen är vagt formulerad gör att den har ett brett tillämpningsområde, samtidigt som den är svår att tillämpa i enskilda fall. Konventionen bör därför läsas tillsammans med kommittén för barnets rättigheters allmänna kommentarer och de anmärkningar de gett medlemsstaterna.²⁰⁴ Trots sättet konventionen är formulerad på, binder den staterna som ratificerat den till att ”vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i” konventionen (artikel 4), vilket visar att konventionen är bindande.

Konventionen innehåller fyra grundläggande principer. Dessa är diskriminationsförbudet (artikel 2), principen om barnets bästa (artikel 3), barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling (artikel 6) samt barns rätt att komma till tals och få sina åsikter beaktade i ärenden som gäller barnet självt (artikel 12). Dessa måste således också tas i beaktande vid tillämpningen av konventionens alla andra artiklar.²⁰⁵ Av dessa hör främst principerna i artikel 3 och 6 ihop med den vanvård jag behandlar i det här arbetet. Vad barnets bästa de facto är har inte definierats i konventionen, utan i stället lämnats öppet för att ge rum för olika kulturella tolkningar²⁰⁶. Trots att en definition saknas kan barnets bästa ändå anses bestå av summan av barnets andra, i konventionen tryggade, rättigheter²⁰⁷. Enligt artikel 3 ska barnets bästa beaktas i alla beslut som gäller barn. Medlemsstater ska, med beaktande av vårdnadshavares och andra för barnet ansvarigas rättigheter och skyldigheter, trygga barn det skydd och den vård som är nödvändiga för barnets välmående. Vad som anses vara nödvändigt för barnets välmående är de rättigheter som ingår i konventionen.²⁰⁸ FN:s barnrättskommitté har i sin allmänna kommentar nummer 13 sagt att barnets bästa främst kan tillgodoses av staternas

---

²⁰² Hakalehto 2018 s. 41 och 54

²⁰³ Gras 2001 s. 6

²⁰⁴ Hakalehto 2018 s.41

²⁰⁵ Gras 2001 s. 16–17

²⁰⁶ Gras 2001 s. 19–20

²⁰⁷ Hakalehto 2018 s. 51

²⁰⁸ Aer 2012 s. 26

förebyggande av alla former av våld och investeringar i personal och andra resurser som krävs för ett barnrättsbaserat system. Att ett system är barnrättsbaserat innebär att barn ses som rättsinnehavare och ”inte som föremål för vuxnas välvilliga handlingar”.²⁰⁹ Barnets bästa kan anses vara, och ska tillämpas som, en rättighet, en grundläggande rättsprincip och en procedurbestämmelse²¹⁰. Myndigheter ska ändå beakta barns alla intressen och således är barnets bästa inte i en överlägsen ställning i förhållande till andra rättigheter.²¹¹ Överlag ska ändå barns intressen ges stor vikt i förhållande till andra intressen²¹². Baserat på artikel 6 ska konventionsstaterna säkra barns rätt till överlevnad och utveckling, vilket innefattar bland annat perinatal vård och främjande av såväl fysiskt som psykiskt välmående hos barn.²¹³ Också denna artikel innefattar ett skydd mot våld och utnyttjande av barn eftersom dessa kan äventyra barns överlevnad och utveckling.²¹⁴

Barnets förhållande till sina föräldrar eller vårdnadshavare behandlas i konventionens artiklar 5 och 9. Enligt artikel 5 ska medlemsstaterna respektera den persons, som är juridiskt ansvarig för barnet, rätt att uppfostra och ta hand om barnet samt ge råd då barnet utövar sina konventionsenliga rättigheter. Till det här skyddet av familjelivet hör också att föräldrar har rätt att använda sin auktoritet i förhållande till barnet i uppfostringssyfte.²¹⁵ Barn ska heller inte, mot föräldrarnas vilja, separeras från sina föräldrar, förutom om det anses vara för barnets bästa (artikel 9). Att en separation av barn och barnets föräldrar skulle vara i enlighet med barnets bästa kan bero på att föräldrarna till exempel misshandlar eller försummar sitt barn.²¹⁶ Enligt konventionen ska staterna som förbundit sig att följa konventionen se till att föräldrars skyldigheter inkluderas i nationell lagstiftning. Således är konventionen bara bindande för staterna och inte för barns föräldrar eller andra vårdnadshavare, trots att konventionens artikel 18 innehåller en uppmaning om att föräldrar ska uppfostra sina barn i enlighet med barnets bästa.²¹⁷

Barnets rätt till överlevnad och utveckling utvidgas bland annat i artikel 19, som kan anses vara konventionens mest centrala artikel vad gäller barnskydd.²¹⁸ Orsaken till detta är att

---

²⁰⁹ FN:s barnrättskommitté 2011 s. 27–28, 30

²¹⁰ Hakalehto 2018 s. 51

²¹¹ Aer 2012 s. 26–27

²¹² Hakalehto 2018 s. 50

²¹³ FN:s barnrättskommitté 2005 s. 4

²¹⁴ FN:s barnrättskommitté 2011 s. 28

²¹⁵ Aer 2012 s. 13

²¹⁶ Aer 2012 s. 11

²¹⁷ Hakalehto 2018 s. 55

²¹⁸ Bennett et al. 2009 s. 786 och Unicef Suomi 2011 s. 74

förebyggande av våld, och genom det främjandet av barns rätt till psykisk och fysisk integritet samt respekt för mänsklig värdighet, är i avgörande ställning vad gäller främjandet av alla konventionsenliga rättigheter²¹⁹. Artikelns inkluderar vad stater ska göra för att skydda barn mot olika sorters vanvård, och räknar upp hurdan vanvård som faller under artikeln. Det är den här artikeln som också är mest central vad gäller psykisk vanvård och den lyder som följer:

”1. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavares eller annan persons vård.

2. Sådana skyddsåtgärder bör, på det sätt som kan vara lämpligt, innefatta effektiva förfaranden för såväl upprättandet av sociala program som syftar till att ge barnet och dem som har hand om barnet nödvändigt stöd, som för andra former av förebyggande och för identifiering, rapportering, remittering, undersökning, behandling och uppföljning av fall av ovan beskrivna sätt att behandla barn illa samt, om så är lämpligt, förfaranden för rättsligt ingripande.” (FN:s konvention om barnets rättigheter artikel 19)

I artikelns första punkt förbjuds således alla former av våld mot barn, och går således längre än artikel 37, enligt vilken barn inte får utsättas för bland annat förnedrande behandling.²²⁰ Enligt artikeln ska barnet skyddas ”mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld” och faktorer som gärningens upprepning och huruvida gärningsmannen haft uppsåt att skada barnet saknar betydelse²²¹. Detta kan jämföras med deliktet om misshandel i SL där rekvisiten kräver både uppsåt och orsakad skada. Huruvida våldet begås av barnets föräldrar, tjänstemän, lärare eller någon annan saknar också betydelse i sammanhanget då staten ska hindra allt våld mot barn²²². Enligt artikeln är det inte tillräckligt att staterna bara vidtar lagstiftningsåtgärder, utan också andra åtgärder måste vidtas för att staternas från artikeln följande skyldigheter ska uppfyllas²²³. Psykiskt våld definieras i konventionen som ”psykisk misshandel, psykiska övergrepp, verbala kränkningar och känslomässiga övergrepp eller emotionell

---

²¹⁹ FN:s barnrättskommitté 2011 s. 8

²²⁰ UNICEF Suomi 2011 s. 193

²²¹ FN:s barnrättskommitté 2011 s. 9

²²² UNICEF Suomi 2011 s. 194

²²³ FN:s barnrättskommitté 2006 s. 8

vanvård”²²⁴, medan ”vanvård eller försumlig behandling” täcker alla former av ogynnsam behandling, och går således längre än förbudet mot våld.²²⁵ Alla de i artikeln nämnda formerna av vanvård borde enligt barnrättskommittén, speciellt med tanke på våld mot barn i olika institutioner och inrättningar, förbjudas, och uttryck som ”annan grym”, ”omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning”²²⁶ borde definieras i lag.²²⁷

I artikelns andra punkt finns en lista på åtgärder som stater borde göra för att motverka våld och skydda barn. Listan är inte uttömmande. Till åtgärderna som staterna rekommenderas ta hör 1) sociala program, vilket i praktiken betyder att staterna ska informera om bland annat positiva icke-våldsamma förhållanden till barn, 2) informationsspridning om hur man upptäcker barnmisshandel av olika slag, 3) anmälningsskyldighet för alla som i någon yrkesmässig ställning är i kontakt med barnet samtidigt som barn bör ges en möjlighet att ha konfidentiella samtal utan att det som barnet berättat anmäls mot barnets vilja, förutom då allvarlig fara för barnets liv eller hälsa föreligger, och enkla sätt att rapportera om våld mot barn, 5) att behandlingen av dylika ärenden ska vara professionell, 6) skyldighet att undersöka anmälda fall, 7) att sköta om barns hälsa och 8) att vid behov ta till rättsliga åtgärder.²²⁸ Till staternas skyldigheter hör också att för personer som fallit offer för det i artikeln reglerade behandlingen främja rehabilitering.²²⁹ Enligt artikel 39 ska rehabilitering ges alla som utsatts för i konventionen reglerad behandling, inte bara vanvård enligt artikel 19. Rehabiliteringen är viktig eftersom våld och nedvärderande behandling kan orsaka allvarlig skada för barnets psykiska, fysiska och sociala utveckling²³⁰.

Enligt konventionens 27 artikel ska konventionsstaterna erkänna *”barns rätt till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling”*. Utvecklingen som nämns här påverkas mycket negativt om barn blir offer för våld, då våld kan leda till bland annat dödliga skador, försämrad kognitiv förmåga, mental ohälsa och självdestruktivt beteende²³¹. Det är barnets föräldrar som har huvudansvaret för att säkerställa de i artikeln nämnda levnadsvillkoren. Föräldrarnas ansvar som primära vårdare av

---

²²⁴ FN:s barnrättskommitté 2011 s. 11

²²⁵ UNICEF Suomi 2011 s. 198

²²⁶ Se till exempel formuleringen i barnkonventionen 37 artikel

²²⁷ UNICEF Suomi 2011 s. 201

²²⁸ UNICEF Suomi 2011 s. 204–206

²²⁹ FN:s barnrättskommitté 2005 s. 16

²³⁰ FN:s barnrättskommitté 2006 s. 10

²³¹ FN:s barnrättskommitté 2011 s. 8–9

barn är också speciellt viktigt eftersom det som är mest sannolikt att påverka unga barn²³² negativt är bland annat försummelse, deprivation av tillräckligt föräldraskap, våld mellan föräldrar eller våld mot barnet och inkonsekvent vård. På grund av detta, och baserat på artiklarna 18 och 27 i konventionen, ska staterna inom vissa ramar hjälpa föräldrar att genomföra sitt ansvar. Föräldrarnas ansvar begränsas ändå till vad ramen för deras förmåga och ekonomiska resurser är. På motsvarande sätt binds konventionsstaterna bara till vad som baserat på nationella förhållanden och deras resurser kan anses vara lämpligt. Att artikeln nämner olika sorters utveckling visar att det inte bara är grundläggande nödvändigheter som mat, boende och kläder, vilka lyfts fram i 27 artikelns 3 moment, som behövs för att levnadsstandarden ska anses vara tillräckligt hög²³³.

I barnkonventionen finns inte några direkta krav på att våld mot barn alltid måste bestraffas, men att kränkningar av rättigheterna trots det bör resultera i ”effektiv gottgörelse och compensation”.²³⁴ Huruvida våld mot barn leder till rättsliga åtgärder beror på typen av våld som använts, hur grovt våld det är frågan om och huruvida det kan anses ändamålsenligt att vidta åtgärderna. Rättsprocesser kan också öka det våldsutsatta barnets lidande, vilket måste beaktas med tanke på principerna om barnets bästa.²³⁵ Amnesty International har ändå ansett att konventionen på grund av avsaknaden av krav på bestraffning bara ger begränsat skydd åt individer då den inte innehåller någon verkställbar rätt till kompensation, och kommittén för barnets rättigheter inte har möjlighet att undersöka eller ta emot enskilda klagomål.²³⁶

Staternas tillämpning av konventionen övervakas av FN:s kommitté för barnets rättigheter. Övervakningen sker genom att medlemsstaterna lämnar in rapporter till kommittén med fem års mellanrum, om vilka åtgärder de gjort för att genomföra de i konventionen nämnda rättigheterna.²³⁷

---

²³² Med unga barn avser barnrättskommittén barn som är under 8 år gamla, se FN:s barnrättskommitté 2005 s. 2

²³³ UNICEF Suomi 2011 s. 298–300 och FN:s barnrättskommitté 2005 s. 8–9

²³⁴ UNICEF Sverige 2019 s. 34

²³⁵ UNICEF Suomi 2011 s. 206

²³⁶ Amnesty International 2000 s. 10

²³⁷ SOU 2015 s. 139

4.3 Barnskyddslag

Barnskyddslagen, vars syfte är att ”*trygga barnets rätt till en trygg uppväxtmiljö, en harmonisk och mångsidig utveckling samt till särskilt skydd*” (BSL 1 §), har haft förverkligandet av barnets bästa som huvudprincip sedan 1983. Trots att lagen då inte baserades på barnkonventionen innehöll den samma grundläggande idéer om barnets ställning som barnkonventionen senare lyfte fram.²³⁸ Enligt BSL har barnets föräldrar och andra vårdnadshavare, i enlighet med barnkonventionen, huvudansvaret för barnets välfärd och utveckling och ska i sin uppgift få stöd av myndigheter och barnskydd (BSL 2 §). Eftersom barnets föräldrar i första hand ansvarar för dess omsorg ska också behovet av eventuella barnskyddsåtgärder bedömas i förhållande till huruvida föräldern klarar av att säkerställa barnets vård och välmående.²³⁹

I samband med att barnskyddet ska stöda föräldrar och vårdnadshavare ska det också ”*främja barnets gynnsamma utveckling och välfärd*” (BSL 4 §). Barnskyddet ska samtidigt sträva efter att förebygga problem inom familjer och ingripa i observerade problem tillräckligt tidigt (BSL 4 §). Vid denna avvägning mellan olika verksamhetsalternativ, samt vid alla andra beslut som baseras på barnskyddslagen, ska barnets bästa alltid beaktas. I samband med detta ska uppmärksamhet enligt BSL 4 § fästas vid bland annat hur de alternativa lösningarna garanterar barnet en harmonisk välfärd, möjlighet till ömhet och omsorg, ”en trygg uppväxtmiljö samt fysisk och psykisk integritet”. Den valda lösningen ska enligt bestämmelsen inte heller gå ut över det som är nödvändigt för barnets bästa. Barnets bästa ska här tolkas innefatta att offentligt ingripande i familjelivet bara sker undantagsmässigt. Eftersom ”barnets bästa” enligt barnkonventionen saknar definition får det sin betydelse från den reglering det ingår i. Som ett exempel på en annan tolkning av vad barnets bästa innebär kan lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt nämnas, där uttrycket syftar till föräldrarnas civilrättsliga ansvar för barn.²⁴⁰

I barnskyddslagens 25 § ingår också en anmälningsskyldighet för bland annat dem som arbetar inom undervisningsväsendet, hälsovården, socialservice och polisväsendet som innebär att de utan hinder av sekretessbestämmelser kan göra en anmälan till socialvården om de i sin uppgift exempelvis får veta att ett barns behov av vård förutsätter att barnets behov av barnskydd utreds. Också andra personer än de som tillhör de i paragrafen uppräknade

---

²³⁸ Aer 2012 s. 28

²³⁹ Aer 2012 s. 53

²⁴⁰ Aer 2012 s. 31–32 samt BSL 4 §

yrkesgrupperna kan göra en motsvarande anmälan (BSL 25 §), vilket betyder att personer utanför barnets närmaste familj också kan övervaka hur barnet sköts om. De som tillhör de i BSL 25 § 1 mom. uppräknade yrkesgrupperna är också skyldiga att polisanmäla fall där de ”har skäl att misstänka att ett barns utsatts för ”sexualbrott eller” en gärning som är straffbar som brott mot liv och hälsa enligt 21 kap. i strafflagen och vars föreskrivna maximistraff är fängelse i minst två år”. Denna skyldighet gäller således bland annat misstänkta fall av misshandel men inte lindrig misshandel. Trots att läkare och annan vårdpersonal har en skyldighet att anmäla fall där de misstänker att barn utsätts för till exempel misshandel uppskattas det ändå att bara kring 10 % av fall där barn misshandlats identifieras av sjukvårdspersonal²⁴¹ och då kan det antas att de flesta av dessa är fall av fysisk, och inte psykisk, misshandel.

En barnskyddsanmälan kan leda till en utredning av behovet av barnskydd enligt barnskyddslagens 26 §. Under en sådan utredning bedöms barnets uppväxtförhållanden och de som ansvarar för barnets vård möjlighet att ansvara för barnets vård och fostran (BSL 26 §). Syftet med eventuellt barnskydd är att skydda barnet från faror som hotar barnet. Dessa faror kan utgöras av omständigheterna barnet lever under eller av barnets eget beteende, men faran måste vara konkret, vilket innebär att det måste anses sannolikt att barnets rättsgoda kränks. Med barnets rättsgoda avses i barnskyddslagen barnets fysiska och psykiska hälsa samt utveckling. Barnskyddsåtgärder kan således bli aktuella om det finns en uppenbar risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas. Till skillnad från vad som krävs för att till exempel misshandel enligt strafflagen ska bli aktuellt, krävs inte att barnet de facto orsakats skada.²⁴² Detta innebär att barnskyddsåtgärder kan bli aktuella tidigare än straffrättsliga åtgärder och således hjälpa till att förebygga eventuellt kommande våld. Att strafflagen kräver att den som fallit offer för misshandel orsakats en faktisk skada innebär ändå att till exempel ett barn som utsatts för psykiskt våld, som kanske lett till barnskyddsåtgärder, kanske aldrig anses ha utsatts för misshandel enligt strafflagen om inte följderna av den psykiska misshandeln går att bevisa. Då uppstår också frågan om huruvida barnskyddslagen kan anses uppfylla de krav på skydd mot alla former av våld som härstammar från barnkonventionen.

Straffrättsliga beslut är inte bindande för barnskyddsmyndigheterna då de utreder ett barns behov av barnskydd, men de bör ändå ta den straffrättsliga bevisfrågan i beaktande. I praktiken betyder detta att om till exempel barnets förälder till följd av en straffprocess anses vara oskyldig till vad hen misstänkts för hindrar det inte barnskyddsåtgärder i fallet om

---

²⁴¹ Hakalehto 2018 s. 377–378

²⁴² Aer 2012 s. 39–40

åtgärderna grundas på något som kan bevisas oberoende av brottsundersökningen. Ett exempel på detta är om det går att bevisa att barnet utsatts för vanvård men det är oklart vem som utsatt barnet för vanvården. Om bevisningen däremot baseras på samma grund, till exempel då en förälder misstänks ha misshandlat barnet men domstolen inte ger en fällande dom i ärendet, kan inte ett barnskyddsbeslut som går emot domen göras.²⁴³

När ett barnskyddsbehov konstaterats kan det bli aktuellt med stödåtgärder inom öppenvården, omhändertagning eller med vård utanför hemmet enligt BSL 34 § och 40 §. Huruvida ett barn ska omhändertas eller få vård utom hemmet avgörs baserat på kriterierna som ingår i BSL 40 §. Omhändertagandet eller vård utom hemmet blir aktuellt bara om barnets uppväxtförhållanden hotar att allvarligt äventyra barnets hälsa eller utveckling, eller om barnet allvarligt äventyrar sin egen hälsa, samt om öppenvård inte kan anses lämpligt i situationen och ”vården utom hemmet bedöms motsvara barnets bästa”. Föräldrar kan till exempel anses skada sitt barns hälsa såsom avses i paragrafen genom att inte uppsöka läkare då barnet behöver medicinsk hjälp. Trots att BSL 40 § är relativt vagt formulerad kan den anses täcka de situationer där barn baserat på barnkonventionen kan separeras från sina föräldrar.²⁴⁴

4.4 Finsk rätt i förhållande till barnkonventionen

UNICEF Finland har gett ut en handbok gällande tillämpningen av barnkonventionen som också innehåller deras syn på huruvida konventionen tillämpas i tillräcklig grad i Finland²⁴⁵. Handboken går igenom hela barnkonventionen, men jag kommer här bara att ta upp de delar som är mest centrala vad gäller vanvård och psykisk misshandel av barn. Vad gäller barnets bästa har BSL 4 § en lista på vad allt som ska beaktas vid utvärderingen av om något är i barnets bästa. Om nationell speciallagstiftning inte inkluderar en bestämmelse om barnets bästa så ska barnkonventionens 3 artikel tillämpas direkt. I praktiken kan detta ändå leda till att barnets bästa inte alltid sätts först och till exempel dagvård kan ordnas enligt barnets föräldrars intressen.²⁴⁶

I Finland har det sedan 1980- och 1990-talet stiftats lagar för att skydda barn mot både fysiskt och psykiskt våld, och 2010 förnyades strafflagen så att åklagaren får väcka åtal för lindrig misshandel trots att målsäganden inte yrkat på straff, om offret är ett barn. Enligt Aer har

---

²⁴³ Aer 2012 s. 63–64

²⁴⁴ Aer 2012 s. 46–47, 84

²⁴⁵ Se UNICEF Suomi 2011

²⁴⁶ UNICEF Suomi 2011 s. 43

man i BSL på det här sättet verkställt de krav som härstammar från barnkonventionens 19 artikel²⁴⁷. Försummande av uppfostring är ändå bara klandervärt och inte straffbart fram till att föräldrarnas eller barnets andra vårdares passivitet orsakar fara för barnets liv eller hälsa, då det kan klassas som framkallande av fara. Den här typen av situationer brukar också leda till barnskyddsåtgärder. Barnkonventionens 19 artikel innehåller också uppmaningar om tryggheten av offrets ställning samt om straffrättsliga följder för gärningsmannen. Dessa har observerats i Finland genom att barnskyddsmyndigheterna måste informera polisen om de misstänker brott med ett maximistraff på åtminstone två år enligt kapitel 20 och 21 i strafflagen. Dessutom ska brott mot barn undersökas av poliser som är speciellt insatta i området.²⁴⁸

I övrigt förhåller sig UNICEF Finland enligt rapporten ändå relativt positivt till hur barnkonventionen tillämpats och verkställts i Finland. Vid fall av lindrig misshandel konstaterar de att åklagarens rätt att väcka åtal utan straffyrkande om offret är ett barn är i enlighet med barnkonventionens 37 artikel enligt vilken barn ska skyddas från bland annat grym, omänsklig och förnedrande behandling. Inte heller vad gäller barnkonventionens artikel 27 hämtar de fram något som skulle vara bristfälligt. Rätten stöds av GL 19 §, enligt vilken alla ska ha rätt till ”oundgänglig försörjning och omsorg” samt av ett flertal andra lagar som inkluderar tryggheten av social- och hälsovårdstjänster, dagvård och föräldrars förstahandsansvar för sina barn. I rapporten konstateras också att det finns en hel del olika institutioner och lagar, däribland folkhälsolagen och socialvårdslagen som tryggar den i barnkonventionens artikel 39 stadgade rätt till rehabilitering efter att ha blivit utsatt för exempelvis vanvård. Enligt rapporten uppstår det ändå i praktiken situationer där offer för försummelse eller annan behandling som är emot människovärdet, blir utan hjälp eftersom offret så att säga faller mellan de olika aktörerna.²⁴⁹

Det är kommittén för barnets rättigheter som övervakar staternas tillämpande av barnkonventionen, vilket baseras på artikel 43 i barnkonventionen. Kommittén har 18 medlemmar som väljs baserat på medlemsstaternas nomineringar. Övervakningen baseras på konventionsstaternas rapporter som ska innehålla information om hur konventionen genomförs i staten samt information om förhållanden och svårigheter som påverkar detta (artikel 44).

---

²⁴⁷ Aer 2012 s. 41

²⁴⁸ UNICEF Suomi 2011 s. 210

²⁴⁹ UNICEF Suomi 2011 s. 305, 415 och 435

Baserat på rapporterna kan kommittén ge förslag och allmänna rekommendationer (artikel 45).

5 Problem med nuvarande lagstiftning

5.1 Vilka är problemen och när fungerar deliktet

I kapitlet om misshandel (kapitel 2) har det nämnts en del problem som uppstår i samband med tillämpningen av misshandelsbestämmelsen gällande psykisk misshandel. Men hur stora är problemen då paragrafen ändå enligt en del åklagare och domare gör det lätt att konstatera om det finns bevis i fallet²⁵⁰, sätter tydliga gränser för vad som är straffbart²⁵¹ och överlag fungerar då den i sig självt är så pass klar²⁵²? Problemet består enligt andra, och delvis samma, åklagare och domare främst av att paragrafen är teoretisk²⁵³, att det i praktiken är svårt att bevisa²⁵⁴ och att fall av psykisk misshandel överlag är diffusa i jämförelse med fysisk misshandel²⁵⁵. Till exempel Ahla konstaterar att man kan åtala för psykisk misshandel i klara fall, men att paragrafen de facto ändå inte fungerar eftersom det finns så pass få fall som är tillräckligt klara. Ett annat problem är enligt henne att människors allmänna uppfattning om vad misshandel innebär främst omfattar fysisk misshandel.²⁵⁶ Salovartio, som under sin karriär bara en gång skrivit ett åtal för psykisk misshandel, som också ledde till en dom, går längre i sin kritik av paragrafen då hon konstaterar att den fungerar mycket dåligt och att den nästan inte går att användas²⁵⁷. Reenilä säger å sin sida att han inte anser att det straffrättsliga ansvaret gällande psykisk misshandel förverkligas i dagens läge eftersom bestämmelsen om psykisk misshandel är så snäv att man inte kan åtala för det.²⁵⁸

Problemen gäller just den psykiska misshandeln. Då någon utan att begå fysiskt våld skadar en annans hälsa på ett annat sätt än genom psykiskt våld, så att förfarandet leder till en tydlig följd, kan misshandelsbestämmelsen tillämpas utan större problem än vid fysisk misshandel. Ett exempel på detta är att orsakssambandet går att bevisa då en förälder försummar vården av sitt barn så att barnet tappar sina tänder, går mycket ner i vikt eller blir allvarligt sjuk. Det är just den speciella verksamhetsplikten, som bland annat vårdnadshavare har, som finns i bakgrunden i de fall som leder till åtal och där offret varit ett barn. Dessa underlåtelser att

---

²⁵⁰ Kosamo 2019

²⁵¹ Mäki 2019

²⁵² Pakarinen 2020

²⁵³ Kosamo 2019 och Savolainen 2019

²⁵⁴ Biström 2019

²⁵⁵ Illman 2020

²⁵⁶ Ahla 2019

²⁵⁷ Salovartio 2020

²⁵⁸ Reenilä 2019

följa verksamhetsplikten måste då ha orsakat en följd, vilket innebär att små försummelser inte räcker till åtal.²⁵⁹

5.2 Bevisningsproblem vid fall av psykisk misshandel

5.2.1 Allmänt om bevisning vid brottmål

För att domstolen ska kunna döma i ärenden krävs att domstolen har kunskap om lagen och känner till de för fallet relevanta faktumen. Ur domen ska sedan framgå ett hurtant händelseförlopp som beslutet grundar sig på.²⁶⁰ Detta kräver bevis som kan utgöras av hörande av parterna, hörande av vittnen, handlingsbevis och syn av föremål²⁶¹. Vid framförandet av bevis gäller principer om muntlighet och omedelbarhet. Enligt muntlighetsprincipen ska ärenden behandlas muntligt i domstolarna och parterna ska framföra sina yrkanden muntligt. Omedelbarhetsprincipen betyder å sin sida att rättegångsmaterial och bevis ska framföras och tas emot direkt och utan mellanhänder och att domstolen sedan ska basera sitt avgörande på endast detta material, den muntligt framförda bevisningen och sina iakttagelser av dessa.²⁶² Bevisningens omedelbarhet förverkligas bäst om bevisningen, och speciellt de motstridiga bevisen, tas emot utan avbrott så att det går att jämföra dem och väga dem mot varandra²⁶³. Regleringen kring bevisning grundar sig på rättegångsbalkens (RB) 17 kapitel. Enligt RB 17:1 står följande:

”En part har rätt att för den domstol som prövar målet lägga fram all den bevisning parten önskar och att yttra sig om varje bevis som har lagts fram i domstolen, om inte något annat föreskrivs i lag.

Domstolen ska efter att ha prövat de framlagda bevisen och andra omständigheter som har kommit fram vid handläggningen av målet avgöra vad som har bevisats eller inte bevisats i målet. Domstolen ska grundligt och opartiskt bedöma bevisvärdet av bevisen och de övriga omständigheterna genom fri bevisvärdering, om inte något annat föreskrivs i lag.”

---

²⁵⁹ Salovartio 2020

²⁶⁰ Lappalainen & Rautio 2018/2019, i kapitel: 1. Yleistä todistelusta>Todistelua koskevia peruskäsitteitä ja periaatteita>Todistelu oikeudenkäynnin osana>Todistelun käsite

²⁶¹ Lappalainen & Rautio 2018/2019, i kapitel: 1. Yleistä todistelusta>Todistelua koskevia peruskäsitteitä ja periaatteita>Todistelun kohde>Tosiseikat ja kokemussäännöt>Todistuskeinot

²⁶² Juho 2006 s. 32–33

²⁶³ Lappalainen & Rautio 2018/2019, i kapitel: 1. Yleistä todistelusta>Todistelumenettelystä>Todistelua koskevia menettelyperiaatteita>Todistelun keskittäminen>Todistelun yhtäjaksoisuus

Det första momentet beskriver så kallad fri bevisning, som innebär att domstolen kan använda all information som domstolen fått tillgång till lagligt som bevis. Det andra momentet beskriver fri bevisprövning, som innebär att domstolen, och således domaren, fritt får avgöra beviskraften av enskilda bevis, så länge slutsatsen är objektivt motiverad. Bevisningens omedelbarhet stöder den fria bevisprövningen då domaren anses kunna bedöma bevisvärdet av personbevisning bättre om domarens värdering baserar sig på hens egna observationer än på till exempel en skriftlig förundersökningsberättelse. Att parter eller vittnen hörs personligen och muntligt möjliggör också att parterna och domaren kan ställa frågor åt dem som hörs.²⁶⁴ I samband med den muntliga och omedelbara huvudförhandlingen kan också domaren bedöma trovärdigheten av de hörda berättelser utgående från ett vittnespsykologiskt perspektiv.²⁶⁵ Omedelbarhetsprincipen kommer här fram i och med att förhørsberättelser som skrivits ner under förundersökningen inte, förutom vid vissa undantagssituationer, får åberopas som bevis under en rättegång. Videoinspelade förhör får också bara utnyttjas som bevis vid vissa specifika situationer, som då den vars förhör spelats in är under 15 år gammal eller under 17 år men behöver särskilt skydd (RB 17:24). Åldersgränsen på 15 år tillämpades av HD redan innan rättegångsbalken förnyades 2015 då HD i sin dom 2008:84 ansåg att hörandet av ett barn som fyllt 15 år efter att förhöret gjorts skulle ske personligen i rätten. I undantagsfall, där det anses vara av väsentlig betydelse kan också personer under 15 år höras personligen i rätten (RB 17:27). Ifall videoinspelade förhör används som bevisning är det viktigt, speciellt då den förhörda är ett barn, att förhöret följer vissa riktlinjer och att den förhörda självant berättar så mycket som möjligt, så att inte förhöret de facto baseras på ledande frågor (se till exempel HD 2007:100).

I brottmål är det kändanden, alltså i regel åklagaren, som ska ”*styrka de omständigheter som kändandens straffyrkande grundar sig på*” (RB 17:3). Det är således åklagaren, eller målsäganden i fall där målsäganden själv utför åtalet, som har bevisbördan i brottmål och således bär risken för att framföra tillräckligt med bevis för alla relevanta rättsfaktum. Domstolen är också bunden till gärningen som straffyrkandet gäller och kan således inte döma för något som faller utanför gärningsbeskrivningen (BRL 11:3). Bevisbördan gäller också de negativa förutsättningarna för straffansvar, alltså att det till exempel inte varit frågan om en

---

²⁶⁴ Virolainen & Pölönen 2003 s. 374 och s. 425

²⁶⁵ Juho 2006 s. 41

nödvärnssituation.²⁶⁶ Vid bedömningen av bevis kan bevisfrågan sedan teoretiskt delas upp i den egentliga bevisprövningen, där bevisvärdet mäts, och i ett beslut gällande huruvida dessa bevis är tillräckliga. I praktiken behandlas dessa ändå samtidigt av domaren.²⁶⁷ För en fällande dom krävs bevisning som gör ”att det inte finns något rimligt tvivel om att svaranden är skyldig” (RB 17:3.2). Detta hänger ihop med oskuldpresumtionen och in dubio pro reo- principen enligt vilken domstolen i oklara fall skall avgöra fallet till svarandens fördel, utan att svaranden måste framföra bevis för sin oskuld. Eftersom det räcker att det inte finns rimligt tvivel om svarandens skuld krävs, trots principen, inte alltid bevis som utesluter alla andra teoretiska möjligheter för att svaranden ska kunna dömas, men principen bör beaktas då faktumen i fallet, baserat på bevisen som framförts, är oklara. För att någon ska dömas krävs att bevisen i fallet täcker alla rekvisit och att bevisningen är tillräckligt pålitlig och säker.²⁶⁸ Om ett alternativt händelseförlopp inte med tillräckligt stor säkerhet kan uteslutas kan den misstänkta ändå enligt HD:s dom 2013:27 inte dömas.

Allt behöver ändå inte bevisas. Enligt RB 17:5 krävs det inte bevis för ”en omständighet som är allmänt känd”, alltså då något är så att säga notoriskt. För att något ska anses notoriskt ska det kunna antas att den upplysta mannen på gatan är medveten om det²⁶⁹. Trots huvudregeln om att det är parterna som för fram bevisningen i brottmål får domstolen i dessa fall också självantänt inhämta bevisning, ”om bevisningen sannolikt inte stöder åtalet”. Domstolen får också ”självantänt inhämta sakkunnigutlåtanden, oberoende av målets art” (RB 17:7).

I RB 17:18 ingår ett skydd mot självinkriminering, enligt vilket ”[v]ar och en har rätt att vägra vittna till den del detta skulle medföra risk för åtal för personen själv eller någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som avses i 17 § 1 mom.”, det vill säga nära släktingar och den andra parten i parförhållanden (RB 17:17). Parterna får trots detta höras i bevissyfte, men i brottmål är det följaktligen bara målsäganden som är skyldig att tala sanning (RB 17:26). Målsäganden har en så kallad negativ sanningsplikt, vilket innebär att hen inte är skyldig att berätta något, men det som hen berättar ska vara sant. Om målsägandet hörs som vittne har hen, liksom övriga vittnen, en positiv sanningsplikt vilket innebär

---

²⁶⁶ Lappalainen & Rautio 2018/2019, i kapitel: 3. Näytön arviointi>Todistustaakka>Yleistä todistustaakasta>Suhde väittämistaakkaan och 3. Näytön arviointi>Todistustaakka>Todistustaakka rikosprosessissa>Todistustaakan jako

²⁶⁷ Lappalainen & Rautio 2018/2019, i kapitel: 3. Näytön arviointi>Yleistä näyttökysymyksen ratkaisemisesta>Todistusharkinta ja näytön riittävyys>Näyttöratkaisun rakenne

²⁶⁸ Virolainen & Pölönen 2003 s. 423 och s. 428

²⁶⁹ Lappalainen & Rautio 2018/2019, i kapitel: 1. Yleistä todistelusta>Todistelua koskevia peruskäsitteitä ja periaatteita>Todistelun kohde>Todistelu ja notorisuus>Yleinen notorisuus

att hen ska berätta och svara på frågor sanningsenligt, utan alternativet att låta bli att uttala sig.²⁷⁰ Sakkunniga kan höras antingen muntligt (då vissa i lagen fastställda förutsättningar uppfylls) eller genom ett skriftligt utlåtande (RB 17 kap. 34–36§). Den sakkunniga, som kan vara till exempel en läkare, hörs om erfarenhetssatser, som utgörs av allmän kunskap om orsakssamband mellan olika faktum, sina observationer och ”slutsatserna som uppstår då erfarenhetssatserna tillämpas på de observerade faktumen”²⁷¹. Den största skillnaden på sakkunniga och vittnen, som hörs för sina observationer av en händelse, är således i vilken egenskap de gjort sina observationer.²⁷² Om den som hörs, oberoende av i vilken egenskap personen hörs, avviker från vad hen tidigare berättat under förundersökningen eller i domstol, får den tidigare berättelsen undantagsvis användas som bevis till den del den avviker från den nya berättelsen eller till den del personen inte senare vill uttala sig (RB 17:47). Som exempel kan nämnas HD:s dom 2002:47, där avgörandet baserades på en förundersökningsberättelse som personen i fråga senare dragit tillbaka. Som bevis kan också användas föremål eller handlingar (RB 17:38).

Problem kan uppstå då den misstänkta och målsägandens berättelser är motstridiga. HD:s dom 2013:96, gällande den numera upphävda bestämmelsen om tvingande till samlag, har vad gäller kraven på bevisning hänvisats till flera gånger i HD:s övriga praxis. I fallet var det fråga om en ord-mot-ord-situation där parternas berättelser om huruvida samtycke till samlag fanns var motstridiga. Den övriga bevisningen utgjordes av ett läkarutlåtande, enligt vilket det inte fanns något som tydde på användning av våld, och vittnen som berättade vad målsäganden berättat åt dem och hur målsäganden förändrats efter händelsen. HD konstaterade att beviströskeln inte är lägre vid sexualbrott än vid andra lika allvarliga brott, trots att direkt och entydig bevisning redan på grund av brottets natur ofta är svår att få. Utgångspunkten ska således vara i oskuldspresumtionen och domstolen måste baserat på en helhetsbedömning anse att det inte finns rimligt tvivel om den åtalades skuld för att den misstänkta ska dömas. Denna motivering kan anses tillämpas också på fall av psykiskt våld då det också i dessa situationer på grund av brottets natur kan vara svårt att få bevisning. HD konstaterade också att de inte kan ge några instruktioner för den fria bevisprövningen som framgår av RB

---

²⁷⁰ Lappalainen & Rautio 2018/2019, i kapitel: 2. Todistuskeinot>Asianosaisen kuuleminen todistelutarkoituksesta>Asianosaisen kuulustelu todistelutarkoituksessa>Totuusvelvollisuus

²⁷¹ Citatet översatt av skribenten

²⁷² Lappalainen & Rautio 2018/2019, i kapitel: 1. Yleistä todistelusta>Todistelua koskevia peruskäsitteitä ja periaatteita>Todistelun kohde>Tosiseikat ja kokemussäännöt>Kokemussäännöt och i kapitel: 2. Todistuskeinot>Asiantuntijat>Yleistä asiantuntijatodistelusta>Ero todistajaan (som till viss del hänvisar till Tirkkonen 1977 s. 223 och Lappalainen 2001 s. 282)

17:2, men att prövningen ändå ska göras objektivt, opartiskt och individualiserat med beaktande av de alternativa händelseförloppens trolighet och svarandens berättelse. En annan viktig punkt som hämtas fram i domen är att faktumet att målsäganden måste tala sanning inte i sig självt ökar målsägandens berättelses trovärdighet i förhållande till svarandens berättelse. Målsägandens berättelse måste således stödas av medelbar bevisning för att kunna anses väga tyngre än svarandens berättelse. Domen tar också ställning till offers beteende och konstaterar att man inte baserat på någons individuella reaktion på en händelse kan dra slutsatser om huruvida personen utsatts för brott och att psykiska symptom således inte i sig själva bevisar att personen utsatts för brott.

Också i sin dom 2013:77, gällande grov misshandel, konstaterar HD att oklara fall skall avgöras till den svarandes fördel. I domen konstaterades också att faktumet att svaranden inte ger en förklaring till hur exempelvis skador uppstått inte gör att man kan dra slutsatsen att det är svaranden som orsakat dem. I fallet var det klart att barnet hade orsakats skada men det var oklart när och hur skadorna uppkommit. I fallet var det frågan om fysisk misshandel och en gärningstid på lite över en månad, vilket är kortare än vad som är vanligt vid psykisk misshandel, och således visar att motsvarande problem med fastställandet av vad som orsakat skadan enkelt kan uppstå också vid psykisk misshandel. I domen HD 2013:97 tillägger domstolen att faktumet att målsäganden inte pratar under rättegången inte får tolkas till svarandens nackdel, samt hänvisar till motiveringen om ord-mot-ord-situationer i HD 2013:96. Också i den här domen tar HD ställning till berättelsers trovärdighet och konstaterar att slutsatser om att en berättelse verkar självupplevd och således är trovärdig ofta kan vara felaktiga och att man vid bedömningen av barns och ungas berättelser måste beakta personens utveckling och faktumet att denna kan variera stor mellan individer. Till slut konstaterar HD i domen att i fall där bevisen som stöder åtalet inte är tillräckligt starka behöver inte svarandens berättelse bedömas mer ingående. Domen HD 2014:48 bygger vidare på den sistnämnda domen och HD konstaterar i den att barnets utvecklingsnivå ska beaktas då barnets berättelses trovärdighet bedöms och preciserar att barnet inte kan anses komma ihåg något från tiden före barnet kunnat prata och således komma ihåg händelser. Också här hänvisar HD till domen 2013:96 gällande bevisröskeln. Slutligen har HD i sin dom 2019:54, gällande grovt sexuellt utnyttjande av barn, igen hänvisat till domen 2013:96 gällande bevisröskeln, oskuldspresumptionen, avvägningen av bevis och vikten av målsägandens berättelse i förhållande till svarandens berättelse. I domen har HD också konstaterat att svaranden inte behöver framföra några motbevis samt hänvisat till domen 2013:97 gällande trovärdigheten av

berättelser som verkar självupplevda. Således kan det konstateras att motiveringarna i domarna 2013:96 och 2013:97 definitivt ännu bör tillämpas.

Den främsta orsaken till att psykisk misshandel som åtalpunkt och dom sällan blir aktuell är bevisningsproblemen förknippade med den. För att någon ska dömas för misshandel krävs att det finns bevis för både gärningen och följden samt för orsakssambandet mellan dessa. I jämförelse med fysisk misshandel är det betydligt svårare att få bevisning för dessa vid fall av psykisk misshandel. Redan vid fysisk misshandel kan det, speciellt när våldet begås inom familjen eller i parförhållanden, vara svårt att utöver parternas berättelser få bevis för vad som hänt. Vid psykisk misshandel är det ofta ännu mindre som händer så att andra personer skulle ha observerat något.

Det är också möjligt att föräldrar som utsätter sina barn för psykiskt våld inte själva ser något fel i sitt beteende.²⁷³ Ett exempel på detta är ett fall som Ahla berättar om, där föräldrarna till ett barn var i en vårdnadstvist gällande deras barn, som var kring 3 år gammalt. Mamman hade brottsanmält pappan för sexuellt utnyttjande av barnet och försökte sedan, när det misstänktes att anmälningen saknade grund, bevisa det genom att be barnet att, med hjälp av en morot och en korg, visa vad pappan gjort åt barnet. Mamman videofilmade det här under några månader och berättade i rätten att hon utöver filmandet pratat med barnet om saken nästan varje dag. Inget av vad barnet sade tydde på att pappan gjort något, men baserat på filmerna kunde läkare bedöma att barnets hälsa och utveckling skadats av mammans beteende.²⁷⁴

Något annat som kan beaktas är att då jag begärt domar från alla Finlands hovrätter, och en del tingsrätter, har jag sammanlagt fått färre domar än vad jag hittat åtalseftergifter med rubriceringarna misshandel och misshandelsförsök, då jag gått igenom beslut som gjorts endast i Södra Finlands åklagardistrikt. Utöver dessa har det gjorts åtalseftergifter i fall med drag av psykisk misshandel där det misstänkts vållande av personskada, arbetarskyddsbrott, olaga hot och ärekränkning. Då jag bara gått igenom offentliga beslut kan det också hända att det totala antalet åtalseftergifter är ännu större.

---

²⁷³ Savolainen 2019

²⁷⁴ Ahla 2019

5.2.2 Bevisning av gärning

För att ett misstänkt fall av psykiskt våld ska utredas krävs att offret kan berätta om vad som har hänt. För att berättelsen ska anses trovärdig ska offret kunna berätta om vad som har hänt, var det har hänt, vem som har utsatt offret för våldet samt hurdan våld det har varit frågan om²⁷⁵. Detta kan vara svårt för vuxna, för att inte tala om barn, som i värsta fall upplever våldet som vardagligt²⁷⁶. Om sedan ett barn i förbigående under ett förhör nämner något som kan utgöra psykisk misshandel beror en fortsatt diskussion kring det långt på om undersökaren reagerar på det och ställer frågor om hur och när det skett²⁷⁷. Ifall det psykiska våldet bara kort nämns är det också svårt för till exempel åklagaren att veta om det varit frågan om en engångshändelse eller om det varit frågan om ett systematiskt förfarande.

De flesta åtalseftergifter jag hittat baseras på att det inte ”finns sannolika skäl för att den misstänkte är skyldig till brottet” (BRL 1.6). I Helsingfors åklagarämbetes beslut 17/2734 har åtal inte väckts i ett fall där ett barn misstänktes ha utsatts för psykiskt våld av sin förälder i flera år i så kallat uppfostringssyfte. I fallet stödde vittnenas berättelser misstankarna om förälderns verksamhet, men då barnet var så inåtvänt att hon inte själv kunde höras eller berätta tillräckligt för att en läkare skulle ha gett ett utlåtande i fallet, väcktes inte åtal i ärendet. Enligt Helsingfors åklagarämbetes beslut 18/902 hade målsäganden i fallet, som främst byggde på misstanke om fysisk misshandel, men där psykisk misshandel också nämnts, under förundersökningen dragit tillbaka sin tidigare berättelse om våldet hennes man utsatt henne för. Då den misstänkte gärningsmannen bestred att han gjort sig skyldig till brott i fallet, och någon gärningstidpunkt inte kunnat identifieras resulterade fallet i en åtalseftergift. Också i Södra Finlands åklagardistriktets beslut 20/3605 nämndes psykisk misshandel som något ett barn utsatts för vid sidan av fysisk misshandel. I fallet bestred den misstänkta föräldern att hon gjort sig skyldig till misshandel, medan den andra vittnade om att han inte hade sett något våld. Då det förutom barnets berättelse inte fanns några bevis i fallet kunde åtal inte väckas. I Östra Nylands åklagarämbetes beslut 17/1924/684 om åtalseftergift tas psykisk misshandel upp bara som något målsäganden berättat om under förundersökningen. Målsägandens berättelse ansågs i det här fallet inte vara tillräcklig för att åtal skulle väckas då andra bevis, som vittnen och läkarintyg, fattades, den misstänkta bestred att han skulle ha gjort sig skyldig till brott och gärningstidpunkterna inte kunde anges tillräckligt

---

²⁷⁵ Kosamo 2019

²⁷⁶ Savolainen 2019 och Mäki 2019

²⁷⁷ Reenilä 2019

noggrant. I Östra Nylands åklagarämbetes beslut 17/634/684 motiverades åtalseftergiften med att barnet inte under förundersökningen själv berättat att hon skulle ha blivit utsatt för någon sorts vanvård, och att både barnets mammas och ena brors berättelser om att barnet utsatts för fysisk och psykisk vanvård tydde på att vanvården inte skett ofta samt att det inte gick att identifiera några enskilda gärningstider. Att gärningstider inte här gick att identifiera kunde betyda att vanvården, sedd som enskilda gärningar, kunde vara preskriberad.

Västra Nylands åklagarämbetes åtalseftergiftsbeslut 19/392/601 gällande en misstänkt misshandel baserades på att det i fallet inte framkommit bevis på att målsägandens hälsa skadats av den misstänkte och att det i övrigt var frågan om en ord-mot-ord-situation, där den enda bevisningen var målsägandens berättelse om att hennes man psykiskt misshandlat henne under flera år, vilket mannen bestred. Inte heller enligt Västra Nylands åklagarämbetes beslut 18/1629/601 och 18/1628/601 räckte det med målsägandens berättelse om olaga hot och misshandel. I fallet hade målsäganden berättat att hennes pappa och bror skällt på henne, kallat henne för en hora samt utsatt henne för både fysiskt och psykiskt våld. Bägge misstänkta bestred att de skulle ha gjort sig skyldiga till brott, vilket stöddes av att mamman i familjen under förundersökningen berättat att det målsäganden sagt inte stämde.

Baserat på dessa åtalseftergifter verkar det således som att det både krävs att målsäganden under förundersökningen själv berättat om att hen blivit utsatt för psykiskt våld och att det finns bevis som stöder berättelsen. Det räcker således inte med bara målsägandens berättelse, eller vittnen, trots att målsäganden inte kan höras i fallet. I sig låter det inte så märkligt att det ska finnas bevis i ett rättsfall, men hurdana bevis som krävs kan utgöra en svårare fråga då det till exempel sällan finns utomstående personer som bevittnat gärningen.

Överlag tenderar också förundersökningen att fokuseras på fysisk misshandel då det är lättare att bevisa, mera konkret och lättare för speciellt barn att berätta om då det står mera ut från det vanliga.²⁷⁸ Detta bidrar till att det ofta är enklare att från barns berättelser plocka fram konkreta fysiska händelser än psykiska, då den psykiska vanvården kan utgöra vad föräldrarna anser vara disciplinering. I de här fallen behandlas ofta den psykiska delen av vanvården som en omständighet kring den fysiska misshandeln och inte som misshandel i sig självt.²⁷⁹

---

²⁷⁸ Mäki 2019

²⁷⁹ Biström 2019

5.2.3 Bevisning av följd

För att en dom för misshandel ska bli aktuell krävs också en följd. Då de misstänkta i regel bestrider att de gjort sig skyldiga till brott uppstår frågan om hur en konkret följd kan dokumenteras²⁸⁰. Som konstaterats ovan i kapitlet om misshandel krävs det i praktiken ofta, om inte alltid, ett läkarintyg på att målsägandens hälsa skadats för att den misstänkta ska dömas för psykisk misshandel. Ett problem med detta är att personer som blir utsatta för psykiskt våld knappast går till läkaren efter varje misshandelssituation, då inte heller offer för fysiskt våld alltid gör det²⁸¹. Detta leder till att det ofta saknas utredning om huruvida offrets hälsa skadats²⁸². Det finns ändå en möjlighet att bevisa en följd trots att läkarintyg skulle saknas. Enligt Pakarinen kan en följd anses bevisad om till exempel det finns mycket personbevisning om hur personens hälsa skadats. Om offret uppsökt läkare till följd av fysiskt våld som varit fortgående under till exempel ett parförhållande kan också läkarutlåtandena gällande fysiskt våld indikera att offret också orsakats psykiska följder.²⁸³ Också enligt Illman kan det räcka om till exempel målsäganden och ett vittne berättar om konsekvenserna av misshandeln. Han framhåller ändå att den ideala bevisningen utgörs av ett läkarutlåtande av en läkare som är insatt i psykologi och som kunnat konstatera att målsäganden lider av till exempel depression och att depressionen högst sannolikt beror på den dåliga behandling personen utsatts för.²⁸⁴

Trots alla nämnda problem är bevisandet av gärningen ändå bara beroende av att det finns bevis som stöder målsägandens berättelse om vad som hänt. Det går också att få till exempel diagnoser för depression eller andra psykiska skador. Det är också relativt enkelt att, som i de följande exemplen, konstatera ifall det inte uppstått någon följd av förfarandet. Om ingen följd uppstått kan inte förfarandet heller klassas som misshandel.

I fallet som ledde till Östra Nylands åklagarämbetes beslut om åtalseftergift 18/1125/684 misstänktes den misstänkte för att ha pratat nedlåtande till sin fru och skickat nedlåtande meddelanden åt henne. I fallet ansågs det ostridigt att mannen skickat de kränkande meddelandena men det fanns inte bevis för att mannens förfarande skulle ha orsakat frun någon skada och således kunde inte åtal väckas för misshandel. I fallet kunde åtal inte heller väckas

---

²⁸⁰ Kosamo 2019

²⁸¹ Kosamo 2019

²⁸² Ahla 2019

²⁸³ Pakarinen 2020

²⁸⁴ Illman 2020

för ärekränkning eftersom preskriptionstiden för ärekränkning hunnit löpa ut för alla utom ett meddelande, som inte ansågs uppfylla ärekränkingsdeliktet.

Misshandel behöver inte alltid vara psykisk då den inte är fysisk. I fallet som Södra Finlands åklagardistriktets beslut 20/4336 gäller hade en mamma gett sin 10-åriga dotter en bit av en medicintablett som skrivits ut åt mamman. Trots att händelseförloppet var ostridigt väcktes åtal inte eftersom barnets hälsa inte, enligt ett läkarutlåtande, hade skadats. Ett annat exempel är Västra Nylands åklagarämbetes beslut 18/2393/601 som gällde ett fall där en 16-åring misstänktes ha försökt misshandla en annan minderårig utan att använda fysiskt våld genom att ge henne kylarvätska att dricka. I fallet hade den misstänkta medgett förfarandet men bestridit att hans avsikt skulle ha varit att skada målsäganden. Trots att det i fallet fanns sannolika skäl för den misstänkta skuld gjorde åklagaren en åtalseftergift baserat på den så kallade ungdomsgrunden i BRL 1.7 § punkt 2 på grund av den misstänkta ålder och eftersom ingen skada faktiskt uppstått.

5.2.4 Bevisning av orsakssamband

Det största problemet vad gäller bevisningen ligger ändå i orsakssambandet mellan gärningen och följden. Trots att en utomstående kan se ett beteende och tycka att det är frågan om psykisk misshandel, är det nämligen svårt att bevisa att följden, alltså den mentala skadan, uppstått till följd av ett viss beteende²⁸⁵. Då, som Illman kommenterar, offret vid en fysisk misshandel kan gå till en jourmottagning där en läkare enkelt kan konstatera att ett blåmärke inte är motstridigt med patientens berättelse om att ha blivit slagen, är det betydligt svårare för läkare, dels för att det kan kräva specialkunskap inom psykologi, att konstatera att en patients depression eller andra psykiska följder beror på den dåliga behandling personen utsatts för av en viss person²⁸⁶ och dels för att det ofta är frågan om så mångfacetterade problemsituationer att det är svårt också för läkare att särskilja vad som egentligen orsakat följden²⁸⁷ då offret också kunnat påverkas av allt från dödsfall inom familjen till mobbing²⁸⁸. I Helsingfors åklagarämbetes beslut 18/1884 hade en mamma misstänkts för att ha utsatt sin dotter för psykiskt våld genom att upprepade gånger förringa, skälla ut och förolämpa henne. Hur mamman förolämpat och förringat barnet och när detta skett hade enligt beslutet ändå inte kommit fram under förundersökningen. I beslutet hänvisas till ett

---

²⁸⁵ Mäki 2019

²⁸⁶ Illman 2020

²⁸⁷ Mäki 2019

²⁸⁸ Salovartio 2020

läkarutlåtande där det konstaterats att barnet mått psykiskt dåligt, vilket innebär att det i fallet fanns en bevisad följd, men att orsakerna till måndet inte entydigt kunnat fastslås. Eftersom barnets föräldrar dessutom hade olika åsikter om vad barnets dåliga mående berodde på ansåg åklagaren att det inte fanns tillräckligt bevis för att en enskild vuxen förfarit såsom avses för att psykisk misshandel ska uppfyllas. I fallet var det således klart att en följd hade uppstått, men orsaken till den förblev oklar.

För att en läkare ska kunna skriva ett utlåtande som skulle stöda orsakssambandet i tillräckligt hög grad skulle det antagligen kräva att läkaren har information om vad som hänt under en längre tid och således veta att det inte finns någon konkurrerande förklaring som skulle kunna förklara följden. Ett exempel på hur detta kunde ske i praktiken är att läkaren märker att någons symptom antingen uppstår eller tydligt förvärras till följd av en viss händelse²⁸⁹. I praktiken kan det ändå vara svårt att urskilja dessa händelser då psykisk misshandel till skillnad från till exempel sexualbrott sällan utgörs av flera enskilda händelser utan består av ett konstant dåligt behandlande av den andra personen²⁹⁰.

Som framkommit i kapitel 2.12 om arbetarskyddsbrott, så kan en gärningsman åtalas för både arbetarskyddsbrott och misshandel. I Helsingfors åklagarämbetes beslut 18/1904, 18/1903 och 18/1902 om åtalseftergift för både arbetarskyddsbrott och misshandel, misstänktes tre personer för att genom osakligt behandlande ha skadat en arbetstagares hälsa. I fallet misstänktes personer i chefsposition bland annat ha skrikit åt målsäganden. Åklagaren gjorde åtalseftergifterna baserat på att sannolika skäl för att de misstänkta uppsåtligen skulle ha skadat målsägandens hälsa eller uppsåtligen eller av oaktsamhet brutit mot arbetarskyddsbestämmelser. I beslutet konstaterar åklagaren bland annat att faktumet att målsäganden fått symptom till följd av problem i arbetssituationen inte automatiskt bevisar att förmannen förfarit såsom avses i arbetarskyddslagen eller att enskilda situationer skulle orsakat skada eller fara för arbetstagarens hälsa. Således konstaterades det i beslutet att psykisk misshandel inte automatiskt blir aktuellt efter enskilda händelser utan kräver en mera utdragen dålig behandling.

Västra Nylands åklagarämbetes beslut 18/169/601, 18/170/601 och 18/171/601 gäller också arbetarskyddsbrott och utöver det vållande av personskada. I fallet misstänktes tre personer i chefsställning för att ha behandlat målsäganden ojämlikt och för att genom sitt förfarande

---

²⁸⁹ Kosamo 2019

²⁹⁰ Mäki 2019

ha äventyrat målsägandens hälsotillstånd, vilket orsakat målsäganden en konvergensspasm i ögat. Åklagaren ansåg inte att det var frågan om arbetarskyddsbrott i fallet eftersom arbetsgivaren utrett de misstänkta trakasserierna i tillräckligt hög grad. Gällande konvergensspasmen som orsakats målsäganden, ansåg åklagaren det vara frågan om en sådan skada som ingen kan förväntas veta att kan orsakas av mobbning eller annan psykisk stress, vilket till följd av avsaknad av uppsåt, uteslöt att det i fallet skulle vara frågan om misshandel. Vid vållande av personskada krävs, som ovan nämnts, att någon ”av oaktsamhet förorsakar någon annan en kroppsskada eller sjukdom som inte är ringa” (SL 21.10). Som bevis i fallet fanns ett läkarutlåtande enligt vilket den framkomna skadan kan vara en följd av stress som kan ha orsakats av mobbning. I fallet var det ostridigt att en av målsägandens chefer en gång avbrutit målsäganden under ett möte men utöver målsägandens berättelse saknades det bevis för att något mera skulle ha hänt. Åklagaren ansåg i fallet att situationen, trots att den av målsäganden kan ha uppfattats som mobbning, inte objektivt kunde anses utgöra trakasserier enligt arbetsskyddslagen, och lät således bli att väcka åtal.

I de bägge exemplen ovan konstaterades således att förfarandet måste pågå en längre tid och inte bara bestå av enskilda gärningar. Gärningsmannen måste också kunna förutse den möjliga följden av sitt förfarande för att ha uppsåt i fallet.

Då ett kort vårdförhållande kan göra det svårt att avgöra vad en följd beror på, kan ett fortgående vårdförhållande, som existerat under misshandelstiden och utöver den, å andra sidan innebära att läkaren också är mera medveten om allting annat som kan ha påverkat offret mentalt²⁹¹, vilket kan göra det ännu svårare att säga vad i offrets historia som orsakat följden. Däremot hjälper det inte nödvändigtvis att för första gången uppsöka läkare en lång tid efter att gärningen ägt rum, då läkaren inte med säkerhet kan säga om följden härstammar från den tidigare misshandeln eller från något annat som hänt under tiden mellan misshandeln och läkarbesöket²⁹².

Trots att den fortlöpande karaktären av psykisk misshandel gör det svårt att fastställa orsakssambandet eftersom en persons mentala hälsa kan påverkas av flera olika faktorer är det ännu svårare att fastställa ett orsakssamband om den psykiska misshandeln varit en engångshändelse²⁹³. Situationen kan också jämföras med att få en diagnos för en psykisk sjukdom – det krävs mer än en dag av dåligt mående för att det ska diagnostiseras. På samma sätt kan det

---

²⁹¹ Mäki 2019

²⁹² Ahla 2019

²⁹³ Savolainen 2019, Biström 2019, Pakarinen 2020 och Illman 2020

krävas en viss tid för att en följd ska uppkomma.²⁹⁴ Samtidigt är det, som Salovartio konstaterar, svårt att tänka sig en så traumatisk engångshändelse som inte redan skulle utgöra ett annat brott²⁹⁵. Då det krävs uppsåt vid misshandel kan man också ifrågasätta huruvida någon kan anses ha uppsåtligt skadat en annans hälsa genom att en gång nedvärdera eller skälla ut den andra.²⁹⁶

Trots att en psykisk följd kan konstateras, eller att någon berättar om psykisk misshandel hen blivit utsatt för, kan det som nämnts finnas många andra problem utöver det psykiska våldet som kan ha orsakat följden, vilket gör att ett orsakssamband inte kan konstateras föreligga²⁹⁷. I praktiken betyder detta att läkarutlåtanden gällande psykisk misshandel inte innehåller konstateranden om att viss dålig behandling lett till en viss följd, medan de i stället kan innehålla utlåtanden om att behandlingen potentiellt skadat den andras hälsa²⁹⁸. Eftersom misshandelsdeliktet kräver bevis på följd, utgör detta inte tillräckliga bevis för ett orsakssamband enligt Salovartio och Reenilä²⁹⁹. Å andra sidan anser Pakarinen att ett läkarintyg enligt vilket det är möjligt att följden orsakats av förfarandet i fråga kan räcka så länge själva förfarandet är bevisat och utlåtandet stöder målsägandens berättelse³⁰⁰. Samtidigt kan man inte döma någon för psykisk misshandel om det finns en grundad misstanke om att något annat kan ha orsakat följden, vilket det i praktiken nästan alltid finns.³⁰¹

Det kan också diskuteras huruvida målsägandens subjektiva uppfattning av en situation spelar, eller ska spela, en roll i jämförelse med hur gärningen kan uppfattas ur ett objektivet perspektiv. Kan det, som Ahla säger, till exempel vara frågan om psykisk misshandel ifall någon blir utsatt för verbala kränkningar men inte reagerar negativt på dessa? Situationen kan också ses ur perspektivet av huruvida det kan vara frågan om psykisk misshandel om offret orsakats bevisbar psykisk skada till följd av någons beteende som ur ett objektivet perspektiv inte kan anses utgöra uppsåtligt skadande av personens hälsa.

Alla dessa problem bidrar till att straffansvaret för dem som utsätter andra för psykiskt våld inte uppfylls med nuvarande lagstiftning, vilket i sin tur gör att Istanbulkonventionen till denna del inte tillämpas i tillräcklig grad i Finland. Detta stöds också av att GREVIO i sin

---

²⁹⁴ Kosamo 2019

²⁹⁵ Salovartio 2020

²⁹⁶ Kosamo 2019

²⁹⁷ Savolainen 2019

²⁹⁸ Salovartio 2020 och Reenilä 2019

²⁹⁹ Salovartio 2020 och Reenilä 2019

³⁰⁰ Pakarinen 2020

³⁰¹ Salovartio 2020 och Biström 2019

rapport, i likhet med vad jag upptäckt då jag sökt efter rättspraxis och åtalseftergifter, konstaterat att bland annat advokater berättat att misshandelsdeliktet sällan används för psykiskt våld³⁰².

5.3 Psykiskt våld som del av flera olika rubriceringar

Psykiskt våld kan falla in under flera olika rubriceringar i strafflagen (se kap. 2). Det här kapitlet svarar på huruvida detta fungerar ändamålsenligt, eller om en del fall faller utanför strafflagens omfattning.

Det kan ofta vara enklare att åtala någon för till exempel olaga hot, olaga förföljelse och ärekränkning än vad det är att åtala någon för psykisk misshandel³⁰³. Vid ärekränkning och olaga förföljelse räcker det nämligen att gärningen är ägnad att orsaka skada eller lidande samt skräck eller ångest, och vid olaga hot räcker det att situationen är objektivt sett hotfull. Ingen av de tre rubriceringarna, till skillnad från misshandel, förutsätter att någon följd uppstår. Om ett ärende behandlas som ärekränkning i stället för misshandel sjunker också maximistraffet från två års fängelse till endast böter, vilket gör att ärendet också preskriberas tre år tidigare (SL 8.1).

Om psykiskt våld åtalas under andra rubriceringar kan det också ge en bild av att psykiskt våld inte förekommer så ofta och dessutom blir straffen troligtvis lindrigare om förfarandets fortgående natur inte framkommer. Om det sedan de facto är frågan om psykiskt våld kan gärningen som helhet också vara grövre än vad exempelvis en ärekränkingsrubricering låter påskina. Som exempel kan här nämnas, enligt vad Salovartio säger, olaga hot eller ärekränkning som sker varje dag eller håller på i flera år, där den som utsätts i värsta fall bryts ner totalt men där orsakssambandet, till skillnad från gärningen, inte kan bevisas³⁰⁴. Också Illman och Pakarinen konstaterar att psykisk misshandel är mycket närbesläktat med olaga hot och olaga förföljelse då dessa kan vara så intensiva att de kan uppfattas som misshandel och speciellt olaga hot ofta innehåller nedvärderande och skällsord³⁰⁵. Att de alternativa delikten uppfylls och åtalas för kan sedan innebära att gärningshelheten inte framgår i åtalen³⁰⁶.

Illman hämtar också fram möjligheten att polisen, då någon berättar om förfarande hen utsatts för, sätter in gärningen under rubriker som olaga hot eller ärekränkning utan att

---

³⁰² GREVIO 2019 s. 42

³⁰³ Savolainen 2019, Biström 2019, Reenilä 2019 och Illman 2020

³⁰⁴ Salovartio 2020

³⁰⁵ Illman 2020 och Pakarinen 2020

³⁰⁶ Salovartio 2020

eventuellt ens komma att tänka på att det skulle finnas orsak att utreda psykisk misshandel. Om fall sedan utreds som till exempel olaga hot behövs inte läkarutlåtanden vilket leder till att man inte heller får följden av gärningen bevisad³⁰⁷, vilket skulle behövas ifall åklagaren baserat på förundersökningen skulle vilja åtala för psykisk misshandel i stället för olaga hot. Som exempel på en sådan situation nämner Ahla ett fall där gärningsmannen gör sig skyldig till olaga förföljelse medan hen är medveten om att förfarandet orsakar offret rädsla³⁰⁸. Enligt Pakarinen ingår nedvärderande beteende, utskällningar och dylikt som skett under en lång tid ofta som bevis vid rättegångar gällande fysisk misshandel, olaga förföljelse och besöksförbud³⁰⁹. Utöver de nämnda delikten kan psykiskt våld också likna sexuellt utnyttjande till den del sexuellt utnyttjande kan ske utan fysisk beröring, men också här räcker det att gärningen är ägnad att orsaka offret skada och någon faktisk följd krävs således inte³¹⁰.

Baserat på intervjuerna krävs det ett fortgående förfarande för att det ska vara frågan om psykisk misshandel, medan det vid till exempel olaga hot, olaga förföljelse och ärekränkning kan räcka med en enskild händelse för att delikten ska uppfyllas. Trots att olaga hot eller olaga förföljelse skulle vara upprepat, är det enligt Mäki, Savolainen och Reenilä ändå lättare att också i dessa fall åtala för just olaga hot eller olaga förföljelse än för misshandel oberoende av, enligt Savolainen, om det finns bevis för att en följd orsakats trots att en följd skulle göra det möjligt att se gärningen som psykisk misshandel³¹¹. Illman konstaterar ändå att framförallt förföljelse, om den är fortgående och mycket intensiv, också skulle kunna uppfylla psykisk misshandel om den leder till trauman eller annat som en psykiater kan fastställa och att man då kunde döma gärningsmannen för både förföljelse och misshandel, bara åtal skulle väckas för dessa³¹². Detta gäller enligt Pakarinen också olaga hot och psykisk misshandel så att det olaga hotet utgörs av en specifik händelse medan misshandeln utgörs av hotet samt det som hänt före och efter hotet. Detta skulle dock endast vara fallet då parterna har något slags existerande förhållande till varandra, och inte ifall hotet riktades mot en för gärningsmannen okänd person.³¹³

Det är ändå viktigt att komma ihåg att majoriteten av ärekränkningsfall inte utgör psykiskt våld i den bemärkelse att det kunde beaktas som misshandel. Att någon förolämpar en för

---

³⁰⁷ Illman 2020

³⁰⁸ Ahla 2019

³⁰⁹ Pakarinen 2020

³¹⁰ Illman 2020

³¹¹ Mäki 2019, Savolainen 2019 och Reenilä 2019

³¹² Illman 2020

³¹³ Pakarinen 2020

den främmande person, eller att någon säger fult åt en annan under ett gräl, kan som exempel knappast vara ägnade att orsaka den utsatta för någon skada. Det krävs således en viss kontinuitet i förfarandet för att kunna ses som ett slags misshandel.³¹⁴ Olaga hot, olaga förföljelse och utsättande gäller däremot i regel fall där offret ofta kan berätta detaljerat om specifika gärningstillfällen³¹⁵. Detta innebär att om inte offret kan peka ut flera specifika gärningstillfällen utan bara kommer ihåg några enskilda händelser ur ett fortlöpande förfarande, kan det också i detta fortlöpande förfarande vara lättare att bara bevisa de specifika händelserna i stället för att också försöka bevisa de fortgående omständigheterna kring dessa. I praktiken betyder det att det ur ett förfarande som kunde utgöra psykisk misshandel kan vara betydligt enklare att bara plocka ut några enskilda gärningar som sedan i sig själva kan utgöra till exempel olaga hot. Detta förstärks av att det är svårt att ange gärningstiden vid psykisk misshandel. Om ett förfarande sker exempelvis två gånger per vecka – ska det då, i likhet med tolkningen av motsvarande situation vid sexuellt utnyttjande av barn, ses som en fortgående gärning eller, som vid olaga hot, ses som flera enskilda gärningar³¹⁶? Baserat på vad som sagts om gärningens fortlöpande karaktär vid psykisk misshandel, skulle det förutsättas en tolkning enligt det första alternativet för att det överhuvudtaget skulle vara möjligt att åtala för psykisk misshandel.

Ett par praktiska exempel på att ärekränkning kan bli aktuellt då någon misstänks för psykisk misshandel syns i Södra Finlands åklagardistriktets beslut 20/3944 i ett fall där en förälder medgett att han en gång visat mittfingret och svurit åt sin dotter, men ärekränkningen preskriberats. I fallet fanns utöver detta inget som stödde dotterns berättelse om att hon blivit utsatt för psykisk vanvård, vilket gjorde att åtal för misshandel inte väcktes. Som andra exempel kan nämnas Västra Nylands åklagarämbetes beslut 18/675 där det ansågs finnas sannolika skäl för att den misstänkta i ett ärekränkningsfall, på deras arbetsplats i närvaro av andra personer frågat målsäganden om han är en pedofil. Den misstänkte hade i fallet medgett förfarandet men bestridit att han skulle ha gjort sig skyldig till brott. Under förundersökningen hade målsäganden också berättat att händelsen orsakat honom psykiskt lidande. Baserat på olika omständigheter som framkommit under förundersökningen ansågs förfarandet inte ha varit ägnat att orsaka fortsatt skada och lidande åt målsäganden.

---

³¹⁴ Salovartio 2020

³¹⁵ Kosamo 2019 och Biström 2019

³¹⁶ Reenilä 2019

Åtalseftergiftens gjordes således på basis av att det ”misstänkta brottet som helhet bedömt måste anses vara ringa” (BRL 1.7 §).

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att det kan vara lättare att åtala och döma för andra brottsrubriceringar, som olaga hot, olaga förföljelse och ärekränkning, än vad det är att åtala och döma någon för psykisk misshandel. Således utgör denna möjlighet ett sätt att döma dem som gör sig skyldiga till lagstridigt beteende som består av psykiskt våld också då en följd inte uppkommit eller då ett orsakssamband mellan gärningen och följden inte går att bevisa. Samtidigt kan detta innebära att omfattningen av mängden psykiskt våld inte kommer fram utan göms bland andra fall, och att gärningsmännen potentiellt döms till lindrigare straff då inte förfarandets allvar och omfattning som helhet kommer fram. Då det är straffbelagt att begå psykiskt våld mot någon annan skulle det också vara logiskt att fallen av psykiskt våld skulle dömas enligt det motsvarande deliktet.

5.4 Ytterligare bevisningsproblem med beaktande av barns särskilda ställning

De tidigare behandlade bevisningsproblemen gäller också situationer där det är barn som utsatts för våldet. Vad gäller barn och unga är ändå psykiskt våld speciellt skadligt och följderna av det kan påverka barnet under hela dess liv, oberoende av om våldet tar sig uttryck i ärekränkning, som exempelvis skvaller, spridande av information som kränker privatlivet, olaga hot eller olaga förföljelse.³¹⁷ Barn kan utsättas för våld både av vuxna och av andra barn. Om gärningsmannen är ett barn, som ofta är fallet vid mobbning i till exempel skolor, saknar det utsatta barnet ett rättsskydd som skulle motsvara det straffrättsliga ansvaret för äldre gärningsmän. Inom ramarna för det här arbetet är det ändå inte möjligt att gå djupare in på detta problem.

Ett annat problem som gäller barn är att deras förmåga att berätta om vad de har varit med om är beroende av deras ålder och uttrycksförmåga och att domstolen måste kunna beakta detta³¹⁸. I sin dom 2014:48, som tidigare nämnts i kapitel 5.2.1, har HD konstaterat att barnets utvecklingsnivå ska beaktas då trovärdigheten av barnets berättelses bedöms och att barn inte kan anses komma ihåg något från tiden före de kunnat prata och således komma

---

³¹⁷ Arkio et al. 2017 s. 130–131

³¹⁸ UNICEF Sverige 2019 s. 34

ihåg händelser. Det finns således instruktioner för hur domstolar ska beakta barnets ålder, men hur enkelt detta i praktiken är att fastställa och beakta är en annan fråga.

Om våldet sker inom familjen kan det också uppstå svårbesvarade frågor om vad som ska anses höra till föräldrars tillsynsansvar och uppfostran av barnet och vad som utgör rättsstridigt våld³¹⁹. Var går till exempel gränsen mellan föräldrars rätt att disciplinera sina barn och våld i en situation där barnet som bestraffning för sitt beteende måste gå mycket tidigt till skolan eller äta i ett annat rum än resten av familjen³²⁰? Detta kan också leda till besvärliga bedömningssituationer då våld som en förälder begår mot sitt, tillräckligt unga, barn täcks av kvalificeringsgrunderna vid grov misshandel. Det sker också i den omgivning där barnet ska känna sig tryggast³²¹.

De övriga relationerna inom familjen kan också påverka huruvida våldet mot barn kommer fram eller inte. Om den ena föräldern behandlar barnet illa kan det hända att den andra föräldern, antingen på grund av kärlek eller rädsla för gärningsmannen, inte vill berätta om våldet barnet utsätts för eller, efter att under förundersökningen ha berättat om det, drar tillbaka sin berättelse under rättegången³²². Om barnet då inte heller kan berätta om våldet hen utsätts för kan det vara mycket svårt att bevisa att något brott begåtts.

---

³¹⁹ UNICEF Sverige 2019 s. 34

³²⁰ Exempel av Mäki 2019

³²¹ UNICEF Sverige 2019 s. 49

³²² UNICEF Suomi 2011 s. 204 och Pakarinen 2020 (det sistnämnda exemplet är enligt Pakarinen vanligt förekommande vid fall som gäller våld i parförhållanden)

6 Alternativa lösningar på problemen – borde lagstiftningen förnyas?

6.1 Nytt delikt om psykisk misshandel

6.1.1 Teoretisk möjlighet

Man kan fråga sig huruvida det kan anses legitimt att kriminalisera dåligt beteende, speciellt då dåligt beteende som lett till en fastställbar följd redan är straffbelagt som misshandel. För att något ska kriminaliseras måste de så kallade kriminaliseringsprinciperna uppfyllas. Kriminaliseringsprinciperna används för att analysera straffrättsystemets legitimitet. Principerna får sitt innehåll från de grundläggande fri- och rättigheterna, doktrinen om inskränkandet av dessa rättigheter, straffrättslig lagstiftning och beredningen av denna. Om dessa restriktioner inte följs kan inte strafflagstiftningen anses godtagbar, vilket innebär att principerna begränsar möjligheten att straffbelägga olika gärningar.³²³ Till kriminaliseringsprinciperna hör skyddandet av rättsgoda, ultima ratio-principen, principen om avvägning mellan nytta och skada samt legalitetsprincipen och principen om människovärdets okränkbarhet³²⁴ Alla kriminaliseringsprincipers krav ska uppfyllas för att en ny kriminalisering ska kunna göras, trots att alla principer inte direkt baseras på lag³²⁵.

Eftersom kriminaliseringar gör inskränkningar i de grundläggande fri- och rättigheterna måste man också beakta förutsättningarna för att begränsa dessa rättigheter³²⁶. Inskränkningar i grundläggande fri- och rättigheter ska baseras på lag, vara noga avgränsade och exakt definierade och ha acceptabla grunder, vilket innebär att inskränkningarna ska baseras på ”tungt vägande samhälleligt skäl”. Utöver detta får rättigheters kärnområde inte inskränkas med vanlig lag och inskränkningarna ska vara proportionella och nödvändiga för att uppnå det acceptabla syftet. Dessutom kräver inskränkningarna ett adekvat rättsskydd och får inte strida mot internationella förpliktelser gällande mänskliga rättigheter.³²⁷ Om dessa kriterier uppfylls är kriminaliseringen godtagbar³²⁸. Principerna motsvarar till viss del

---

³²³ Melander 2019 s. 21.

³²⁴ Melander 2002 s. 938 och Melander 2019 s. 23–24. Då Melander 2002 talar om att legalitetsprincipen och principen om människovärdets okränkbarhet inte alltid räknas höra till kriminaliseringsprinciperna men 2019 inkluderar dem, och samtidigt framhäver legalitetsprincipen som den första kriminaliseringsprincipen, kan man dra slutsatsen att dessa principers ställning blivit starkare med tiden.

³²⁵ Melander 2002 s. 939

³²⁶ Melander 2002 s. 938

³²⁷ GrUB 25 – RP 309/1993 s.5

³²⁸ Frände 2012 s. 22

kriminaliseringsprinciperna då legalitetsprincipen förutsätter att kriminaliseringar ska baseras på lag. Proportionalitetsprincipen motsvarar å sin sida delvis ultima ratio-principen och delvis principen om avvägning mellan nytta och skada. Till följd av rättigheternas skyddade kärna går det inte heller att göra alltför långtgående kriminaliseringar. Att kriminaliseringsprinciperna och begränsningsförutsättningarna delvis hänger ihop leder till att de kompletterar, korregerar och begränsar varandra³²⁹.

Legalitetsprincipen grundas på GL 8 §, och förutsätter som nämnt att straffbestämmelser ska baseras på lag och inte på till exempel förordningar. I principen ingår ett retroaktivitetsförbud, ett praeter legem -förbud, ett analogiförbud och ett obestämdhetsförbud. Detta innebär att en gärning inte retroaktivt kan bli straffbar, att domaren inte får gå utöver lagen, att analogier inte får tillämpas till den del de skulle vara till den svarandes nackdel samt att innehållet i straffrättsliga bestämmelser ska vara exakt och tydligt avgränsat.³³⁰

Principen om människovärdets okränkbarhet baseras i sin tur på GL 1.2§. Principen ger uttryck för frihets- och jämlikhetsrättigheterna samtidigt som den innehåller ett förbud mot objektivt straffansvar. Det senare hänger ihop med skuldprincipen som innebär att ”straff inte får dömas ut utan skuld”. Straffrättsligt ansvar förutsätter baserat på detta att personen hade kunnat handla på ett annat sätt, och således kan ingen straffas utan att det åtminstone baseras på oaktsamhet.³³¹ Proportionalitetsprincipen innehåller å sin sida ett nödvändighetskrav som kräver att en avvägning görs mellan godkännbara mål och inskränkningen i rättigheten³³².

Principen om intresseavvägning innebär att nyttan av kriminaliseringen ska vara större än skadan som orsakas av den. Som exempel på skada som kan uppstå är ett resursbehov, lidande för den som döms för brottet och inskränkande av grundläggande rättigheter, vilket innebär att det krävs en stor nytta för att nyttan ska kunna anses väga tyngre. I avvägningen ska alla sorters nytta och skada, och inte bara straffrättslig sådan, beaktas, vilket innebär att kriminaliseringar måste göras utgående från ett samhällsperspektiv. Kriminaliseringens avsedda generalpreventionsfunktion är den enda nytta som ensamt kan väga tillräckligt tungt för att motivera en kriminalisering.³³³

---

³²⁹ Melander 2002 s. 958–959

³³⁰ Melander 2002 s. 940 och Melander 2019 s. 23

³³¹ Melander 2002 s. 943(som hänvisar till Nuutila 1996–1997) och Melander 2019 s. 25, 148

³³² Melander 2002 s. 953

³³³ Melander 2002 s. 954–956, Melander 2015 s. 31 och Melander 2019 s. 28–29

Enligt principen om skydd för rättsliga intressen ska det bakom varje straffbestämmelse ”finnas ett exakt definierat skyddsobjekt som behöver straffrättsystemets skydd”, och straffrätten får bara användas för att skydda dessa intressen, som också kan kallas rättsgoda³³⁴. För att en kriminalisering ska anses godkännbar krävs att den påverkar samhälleliga aktörers beteende. Målet med kriminaliseringar är således generalprevention, vilket innebär att ett hot om straff får människor att avstå från den ifrågavarande verksamheten.³³⁵ För att ett skyddsintresse ska skyddas med en kriminalisering krävs för det första att straffhotet är tillräckligt effektivt och godtagbart och för det andra att intresset som skyddas är bundet till ”individens rätt till självförverkligande eller självbestämmande”. För att kriminaliseringen ska innefatta ett hot om fängelse krävs att faran gäller ett fundamentalt skyddsintresse, vilket i praktiken främst syftar på liv och hälsa. Ett tecken, om ändå inte ett nödvändigt sådant, på att ett skyddsintresse främjar dessa värden är att det ingår i GL, som till exempel rätten till liv, personlig frihet, integritet och trygghet i GL 7 §.³³⁶ Till kriminaliseringarna som gjorts på denna grund hör bland annat misshandel och andra brott mot liv och hälsa.

Slutligen innebär ultima ratio-principen att straffrätt och kriminaliseringar blir aktuellt först då ”alla andra medel redan har visat sig eller kan antas vara otillräckliga”³³⁷. Detta förutsätter att man gör en avvägning mellan olika alternativa tillvägagångssätt i samband med vilken man ska beakta den möjliga kriminaliseringens följder och biverkningar, vilket inkluderar inskränkandet av rättigheter. Ultima ratio-principen har således samma kärninnehåll som proportionalitetsprincipen. Som exempel på åtgärder som kan fungera som alternativ till kriminaliseringar kan nämnas administrativa sanktioner, förpliktigande myndighetsbeslut, skadestånd och socialpolitiska åtgärder.³³⁸ Det straffrättsliga systemet ska bara användas då det finns ett vägande samhälleligt behov för det och kriminaliseringen har en godkännbar grund som baseras på grundlagen. Det främsta problemet med principen är att man de facto inte alltid agerar i enlighet med den, då den straffrättsliga lösningen inte alltid jämförs med övriga alternativ³³⁹.

Om alla ovannämnda kriterier uppfylls kan det också anses legitimt att kriminalisera dåligt beteende i högre grad än det nu är kriminaliserat. Att misshandel, inklusive psykisk misshandel, redan är kriminaliserat innebär att hälsa och psykisk hälsa är skyddsintressen som

---

³³⁴ Melander 2019 s. 26 och Melander 2002 s. 946

³³⁵ Melander 2002 s. 947 och Frände 2012 s. 18, 23

³³⁶ Frände 2012 s. 19–20, 23

³³⁷ Frände 2012 s. 22

³³⁸ Melander 2002 s. 953 och Melander 2019 s. 27–28

³³⁹ Melander 2015 s. 30

anses skyddsvärda redan nu. Frågan skulle således främst gälla var gränsdragningen mellan tillåtet och straffbart skulle gå för att fortfarande uppfylla alla dessa krav, om man skulle göra deliktet enklare att tillämpa vad beträffar psykisk misshandel. Eftersom det för tillfället är så pass svårt att tillämpa misshandelsdeliktet då det gäller psykisk misshandel, kan det tänkas att deliktets generalpreventionseffekt till denna del skulle kunna vara bättre. Jag anser således att det skulle vara befogat att göra en ny kriminalisering gällande psykisk misshandel med sänkta krav på följd och orsakssamband.

6.1.2 Efterfrågan i praktiken

För tillfället kan i årtal fortgående utskällningar, där gärningen går att bevisa, på grund av de nämnda bevisproblemen för psykisk misshandel främst åtalas som ärekränkningar. I ett åtal för ärekränkning kommer knappast ändå situationen som helhet och allvaret i den, som de facto kan utgöra psykisk misshandel, fram. Baserat på detta konstaterar Salovartio att misshandelsparagrafen borde ändras om man vill kunna använda den vad gäller psykisk misshandel.³⁴⁰ Trots att inte allting nödvändigtvis behöver kriminaliseras³⁴¹ skulle det enligt en del av de intervjuade åklagarna vara bra om det åtminstone skulle finnas en definition på vad psykisk misshandel innebär³⁴². Detta stöds också av att inskränkningar i rättigheter, i enlighet med vad som framkommit ovan, ska vara exakt definierade.

Risken med misshandelsdeliktet som det nu är skrivet är att det kan finnas företeelser av psykisk misshandel där gärningsmannen undslipper sitt ansvar då till exempel orsakssambandet inte kan bevisas³⁴³. Då det finns ett delikt som möjliggör straffansvar för psykisk misshandel skulle det antagligen också ur lagstiftningsperspektiv vara fördelaktigt om det kunde tillämpas i praktiken. Ett sätt att göra bestämmelsen tillämpbar i flera fall skulle vara att antingen skriva om den existerande paragrafen eller göra en ny med till exempel rubriceringen psykisk misshandel. En ny paragraf som inte krävde lika mycket som den nuvarande vad gäller bevisningen av följden och orsakssambandet skulle således enligt Pakarinen både kunna vara efterfrågad och ha en preventiv verkan³⁴⁴. Också Reenilä talar för att ändra brottsbeskrivningen så att kravet på följd inte skulle vara så strikt³⁴⁵.

---

³⁴⁰ Salovartio 2020

³⁴¹ Salovartio 2020

³⁴² Ahla 2019 och Savolainen 2019

³⁴³ Illman 2020

³⁴⁴ Pakarinen 2020

³⁴⁵ Reenilä 2019

En annan faktor som måste tas i beaktande är svarandens rättsskydd³⁴⁶. För att inte oskyldiga ska dömas krävs enligt Illman att det inte skulle göras en ny paragraf enligt vilken det skulle räcka att målsäganden säger sig ha blivit utsatt för dålig behandling för att svaranden ska dömas för misshandel³⁴⁷. Å andra sidan skulle Ahla föredra att målsägandens berättelse skulle väga mera i samband med bevisningen. I praktiken skulle detta enligt henne kunna ske genom att läkarutlåtanden skulle ses som bevis som kan stöda offrets berättelse i stället för att ett läkarutlåtande enligt vilket det är möjligt att en följd orsakats av den misstänkta gärningen automatiskt ses som bevis för att något annat kan ha orsakat följden. Detta skulle också möjliggöra att någon som blivit utsatt för psykiskt våld kan uppsöka läkare en längre tid efter att förfarandet ägt rum, och berätta för läkaren vad som orsakat följden. Sedan skulle det vara upp till domstolen att avgöra huruvida målsägandens berättelse är trovärdig. På det här sättet skulle bevisningen inte vara lika beroende av läkarutlåtanden medan beviskraven annars skulle vara ungefär de samma som nu.³⁴⁸ Pakarinen funderar i sin tur på huruvida en ny paragraf skulle kunna möjliggöra att bevisning, som baserar sig främst på vittnen i situationer där målsäganden själv inte vill berätta något, skulle kunna ses som tillräcklig.³⁴⁹

6.2 Annan lösning

Som konstaterats i kapitel 3.3 uppfyller regleringen gällande psykisk misshandel inte enligt GREVIO internationella krav. I enlighet med ultima ratio-principen ska alternativa lösningar till kriminaliseringar övervägas för att undersöka huruvida de skulle räcka, så att allting inte utan desto mera övervägande skulle åtgärdas med nya kriminaliseringar. Eftersom problemet främst ligger i tillämpandet av misshandelsdeliktet kunde kanske förbättringar också göras på den här punkten?

Ett alternativ skulle här kunna vara att framhäva socialvårdens roll som förebyggande och vårdande instans. Socialvårdens ingripande är inte beroende av åklagarens verksamhet, men kan som nämnt till viss del bindas av domslut, och kunde således fylla ut de luckor som misshandelsdeliktet lämnar öppna. Då en straffprocess är ett sistahandsalternativ förefaller det att annan sorts hjälp för familjer borde vara primär³⁵⁰, och idealet skulle vara att socialvården hade en förebyggande effekt som kunde uppstå genom en kombination av

---

³⁴⁶ Savolainen 2019

³⁴⁷ Illman 2020

³⁴⁸ Ahla 2019

³⁴⁹ Pakarinen 2020

³⁵⁰ Savolainen 2019

socialvården och barnrådgivningen, skolhälsovården samt hälsovården³⁵¹. Socialvården är, enligt Salovartios uppskattning, mer bekant med psykiskt våld än vad åklagarväsendet är, och har således förhoppningsvis möjlighet att ta tag i förekommande fall³⁵². Om inte en straffprocess skulle framskrida i ett ärende skulle också vården kunna erbjuda professionellt stöd så länge det finns resurser för det³⁵³.

Eventuella problem med det här gäller långa väntetider för till exempel psykiatri³⁵⁴, de knappa resurserna socialvårdsinstanserna har³⁵⁵ och huruvida det bara är offret eller också gärningsmannen som omfattas av socialvårdssystemet. Det sistnämnda har betydelse i situationer där det bara är offret, till exempel ett barn, som är i socialvårdssystemet, då vårdnadshavaren inte nödvändigtvis är så nära med i processen, och illa behandlingen inte kommer fram om inte barnet själv berättar om det.³⁵⁶ Både Reenilä och Ahla betonar också att i fall där situationen gått så långt att straffdeliktet uppfyllts ska straffrättsliga medel användas³⁵⁷. Ahla säger sig inte heller se en situation där ett fall av psykisk misshandel, i stället för att leda till en straffprocess, via socialvården skulle leda till en lindrigare följd.³⁵⁸

Ett annat alternativ skulle kunna vara att beakta förlikningens möjligheter att lösa problem mellan parterna. Enligt Illman kan förlikning ändå vara opassande då våld skett mellan personer med ett nära förhållande till varandra eftersom förlikningsförfarandet är ett avtalsförfarande och ett bra resultat kräver att parterna är någorlunda jämstarka, vilket sällan är fallet vid den här typen av våld. På grund av det här anser han att man inte ska ge förlikningsförfarandet en avgörande roll genom att binda åtalsrätten till målsägandens straffyrkan så att parterna vid förlikningen kunde komma överens om att målsäganden drar tillbaka sitt straffyrkande. I stället borde en allmän åtalsrätt gälla så att åklagaren själv kan välja huruvida hen väcker åtal eller inte.³⁵⁹ Ahla å sin sida anser att man i stället för förlikning borde ge gärningsmannen något slags diskussionshjälp, baserat på vilken åklagaren sedan har möjligheten att låta bli att väcka, alternativt lägga ner, åtal. Hon konstaterar också att vetskapen om eller hotet om åtal, baserat på vad hon själv observerat, ofta kan förbättra situationen

---

³⁵¹ Reenilä 2019

³⁵² Salovartio 2020

³⁵³ Savolainen 2019

³⁵⁴ Mäki 2019

³⁵⁵ Savolainen 2019

³⁵⁶ Reenilä 2019

³⁵⁷ Reenilä 2019

³⁵⁸ Ahla 2019

³⁵⁹ Illman 2020

mellan parterna.³⁶⁰ Pakarinen anser däremot att straffprocessen kunde vara sekundär i viss mån, så att man först kunde se hur socialvårdens behandling av situationen skulle förlöpa och om inte situationen mellan parterna lugnar sig skulle åklagaren kunna väcka åtal för misshandel³⁶¹.

Illman anser att det första man borde göra för att förbättra tillämpandet av misshandelsdeliktet gällande psykiskt våld är att se till förundersökningsrutinerna och se till att polisens beredskap att utreda den här typen av fall effektivt skulle förstärkas. Han jämför situationen med fysisk misshandel där det finns fastställda metoder för hur polisen ska gå till väga vad gäller utredandet av brott och konstaterar att fallen av psykiskt våld är mer krävande att utreda och ofta kan avfärdas som ostyrkta eller utredas under andra rubriceringar.³⁶²

Dessa alternativ till trots kvarstår problemet med att tillräcklig bevisning omfattar ett krav på ett bevisat orsakssamband. Om man således vill att psykiskt våld ska vara straffbart i praktiken behövs en lösning som går utöver dessa alternativ.

6.3 Utformning av en ny paragraf eller ett nytt moment

6.3.1 Hur definiera psykisk misshandel

Oberoende vad man skulle benämna brottet i en eventuell ny paragraf är de flesta intervjuade åklagarna och domarna av åsikten att det i lagen borde inkluderas en definition på vad psykisk misshandel, eller illa behandling, innebär. En definition skulle ge klarhet och förutsägbarhet gällande vad som avses med begreppen och när straffansvar kan uppstå³⁶³ och den borde uppgöras av experter inom området, som till exempel läkare³⁶⁴. Begreppen kunde sedan trots en i deliktet inkluderad definition behandlas mera ingående i förarbetena³⁶⁵.

Alternativet till en definition kunde vara att öppna upp begreppet i lagen och i regeringspropositionen inkludera rikligt med exempel på illa behandling eller psykisk misshandel. Trots att det kunde förklaras vad exemplen innebär skulle inte en sådan lista kunna vara heltäckande eftersom förfarandet kan ske på så många olika sätt.³⁶⁶ Trots att en öppet formulerad bestämmelse kunde göra det lättare att väcka åtal, kan en exempellista enligt Biström ändå

---

³⁶⁰ Ahla 2019

³⁶¹ Pakarinen 2020

³⁶² Illman 2020

³⁶³ Savolainen 2019 och Kosamo 2019

³⁶⁴ Mäki 2019 och Salovartio 2020

³⁶⁵ Pakarinen 2020

³⁶⁶ Reenilä 2019

bli för begränsande trots att den skulle inkludera ett öppet sista alternativ i stil med ”annat motsvarande förfarande”. Detta eftersom det då skulle bli frågan om vad som anses vara ett motsvarande förfarande vilket i sin tur skulle kräva en definition på vad psykisk misshandel innebär³⁶⁷, med risk för att det annars skulle uppstå svåra tolkningsfrågor gällande vad som går in i exemplen³⁶⁸.

För att skilja psykisk misshandel från accepterat beteende måste en gränsdragning göras. Illman jämför situationen med idrott, där en tränare som regelbundet skäller ut barn knappast kan anses acceptabelt medan en tränare som skriker åt fullvuxna spelare kan anses höra till sporten. All användning av fula ord kunde således inte anses utgöra psykisk misshandel, men det kan vara frågan om psykisk misshandel i de fall där man uppenbarligen bryter mot de samhälleligt accepterade reglerna.³⁶⁹

6.3.2 Ett abstrakt faredelikt?

Straffrättens mål är, som ovan nämnts, att skydda olika rättsgoda. Traditionellt sker detta genom kränkingsdelikt som förutsätter att ett skyddsintresse faktiskt kränkts, vilket tar sig uttryck i en följd, för att straffrättsliga påföljder ska bli aktuella. Ett exempel på den här typen av delikt är misshandel. Med tiden har ändå faredelikt fått allt större betydelse i straffrätten. Vid tillämpningen av faredelikt krävs inte att något skyddsintresse faktiskt kränkts eftersom det räcker att intresset äventyrats. Detta kan liknas vid att det byggts en skyddsmur runt de skyddade intressena.³⁷⁰ Användningen av faredelikt innebär också att lagstiftaren valt att fokusera mera på gärningens farlighet genom att koppla ihop straffbarheten med handlingar och underlåtelser, istället för att fokusera på de orsakade följderna. Att faredelikt används i allt fler kriminaliseringar kan enligt Melander anses kriminalpolitiskt motiverat då fokuset är på riskminimering, men han konstaterar också att ett utökat fareansvar ändå inte ska anammas helt utan kritik.³⁷¹

Faredelikt kan delas in i abstrakta faredelikt, även kallat ägnade-delikt, konkreta faredelikt och handlingsdelikt, även kallade kan-delikt. Handlingsdelikten förutsätter endast en ontologisk möjlighet att fara kan orsakas till följd av gärningen och det är således själva

---

³⁶⁷ Biström 2019

³⁶⁸ Ahla 2019

³⁶⁹ Illman 2020

³⁷⁰ Koskinen 2008, kapitel: Rikosoikeus>I YLEISIÄ KYSYMYKSIÄ>7. Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet>Rikoksen rakenne (yleinen tunnusmerkistö)>Tunnusmerkistön mukaisuus>Loukkaamis- ja vaarantamisrikokset och Melander 2015 s.105

³⁷¹ Melander 2019 s. 138–139

handlingen som är kriminaliserad, då den i sig självt anses orsaka fara för ett visst skyddsintresse. Konkreta faredelikter kräver att det funnits en faktisk fara för följd i det enskilda fallet. De abstrakta faredelikten förutsätter däremot inte att en faktisk konkret fara uppstått i enskilda fall utan det räcker att gärningen är ägnad att orsaka skada, som vid sexuellt utnyttjande av barn, eller är ägnad att orsaka fara för skada, som vid äventyrande av trafiksäkerheten och sabotage.³⁷² Då man jämför det nuvarande misshandelsdeliktet med deliktet om sexuellt utnyttjande av barn kan man, som Illman hämtar fram, konstatera att sexuellt utnyttjande av barn kan ske utan fysisk beröring, vilket gör att det ligger nära psykisk misshandel vad gäller gärningssättet. Vid sexuellt utnyttjande av barn räcker det ändå, till skillnad från vid psykisk misshandel, att gärningen är ägnad att skada barnets utveckling, medan misshandel kräver en konkret orsakad skada.³⁷³ Baserat på intervjuerna med åklagarna och domarna var skapandet av ett ägnat att-delikt den lösning på nuvarande problem som starkast förespråkades.

De abstrakta faredelikten kräver ett typfallstänkande som innebär att man bortser från de faktiska förhållandena och konkreta detaljerna i fallet och i stället placerar in gärningen under en viss gärningstyp. Efter detta avgörs huruvida gärningstypen är ägnad att orsaka skada eller fara för skada.³⁷⁴ Vid abstrakta faredelikter krävs alltså att handlingen i sig självt typiskt sett ”är ägnad att leda till en viss skadlig följd”³⁷⁵. Således görs det en allmän farebedömning gällande den enskilda gärningen, och det är gärningens egenskaper, och inte vad offret upplevt, som blir avgörande³⁷⁶. Detta kan vara negativt då en gärning trots att den är ägnad att orsaka skada inte nödvändigtvis kommer till myndigheternas kännedom om offret inte alls påverkats av förfarandet. Att berätta för någon hurdant beteende man utsatts för är inte nödvändigtvis lätt om man inte själv inser att beteendet kan vara skadligt.³⁷⁷

Bedömningen av om något är ägnat att orsaka skada görs, åtminstone teoretiskt, i tre steg. Det första steget innebär en bedömning av huruvida handlingen är sådan att den typiskt orsakar en skadlig följd. Efter detta behandlas risken för följden ur ett ex post-perspektiv. Detta innebär att det inte kan vara frågan om abstrakt fara om det i efterhand kan anses att det inte

---

³⁷² Frände 2012 s. 86, Frände 2014 s. 21, 34, Asp et al. 2013 s. 101–102, Melander 2015 s. 106–107 och Melander 2019 s. 139–140

³⁷³ Illman 2020

³⁷⁴ Frände 2012 s. 86–87 och Boucht & Frände 2019 s. 49

³⁷⁵ Melander 2019 s. 145

³⁷⁶ Koskinen 2008, kapitel: Rikosoikeus>I YLEISIÄ KYSYMYKSIÄ>7. Rikosoikeuden yleiset opit ja rikosvastuun perusteet>Rikoksen rakenne (yleinen tunnusmerkistö)>Tunnusmerkistön mukaisuus>Loukkaamis- ja vaarantamisrikokset, Asp et al. 2013 s. 101–102 samt Mäki 2019 och Savolainen 2019

³⁷⁷ Mäki 2019

var möjligt för fara att uppstå i situationen. Som sista steg behandlas händelsen ur ett ex ante-perspektiv, det vill säga det utreds om faran var möjlig med tanke på de omständigheter gärningsmannen kände till vid gärningstidpunkten. För att faran ska ha varit möjlig ur ett ex ante-perspektiv förutsätts att den också varit möjlig ex post.³⁷⁸

Abstrakta faredelikt finns till för att förhindra de beteenden som lagstiftaren klassat som så pass farliga att gärningsmannen inte under rättegången tillåts bevisa att gärningen de facto inte var farlig³⁷⁹. Den här typen av kriminaliseringar har således främst ett allmänpreventivt syfte, trots att det ur gärningsmannens synpunkt främst är baserat på slumpen huruvida en följd uppkommer eller inte. Som ett exempel kan anges olaga förföljelse, där det avgörs vad som är ägnat att skapa rädsla eller ångest baserat på i hurdana situationer man kan anse skräcken och ångesten vara typiska konsekvenser av ett förfarande, trots att olika personer kan antas reagera på olika sätt på dessa förfaranden³⁸⁰. Enligt Ahla är det också svårt att se att någon skulle kunna dömas för ett förfarande som inte alls påverkat offret, vilket gör det svårt att definiera när en gärning är ägnad att skada en annan då olika personer kan reagera olika på samma typ av behandling³⁸¹. Det kan ändå knappast anses förutsägbart om någon är så känslig att hen orsakas en psykisk skada till följd av exempelvis ett enda gräl³⁸².

Här bör också sägas att ändrandet av ett delikt från att kräva en följd eller konkret fara till att gälla abstrakt fara innebär att dess tillämpningsområde utvidgas. För en sådan ändring krävs starka argument.³⁸³ Man kan ändå fråga sig huruvida det faktiskt ska krävas att någon skadar sig före man tar tag i en situation där psykiskt våld förekommer³⁸⁴. Med ett delikt enligt vilket psykisk misshandel skulle vara ägnat att till exempel orsaka skada skulle man minska problemen i samband med bevisandet av orsakssambandet och följden, medan graden av bevisning som krävs för att visa att gärningen skett skulle förbli den samma. En ”ägnad att” formulering skulle således inte hjälpa offret i fall som liknar det som åtalseftergiften 18/1629/601 gällde, det vill säga fall där det inte finns någon bevisning som stöder målsägandens berättelse. Detta eftersom man, som Salovartio hämtar fram, måste behandla vad som hänt och huruvida det som hänt är ägnat att orsaka något som två skilda frågor. Då motsvarande formulering och tankesätt används vid bland annat sexuellt utnyttjande av barn

---

³⁷⁸ Melander 2019 s. 146

³⁷⁹ Frände 2012 s. 67

³⁸⁰ Melander 2019 s. 142–144

³⁸¹ Ahla 2019

³⁸² Salovartio 2020

³⁸³ Melander 2019 s. 145

³⁸⁴ Kosamo 2019

och vid trafikbrott, utgör det således inte något problem gällande svarandens rättssäkerhet så länge inte gärningen och huruvida den är ägnad att orsaka något slås ihop till en enda fråga.³⁸⁵ Ett ägnat-delikt skulle kunna begränsas till att gälla situationer där gärningsmannen mera avsiktligt bryter ner en annan psykiskt.³⁸⁶ Om gärningsmannen däremot skulle vara medveten om att offret är mycket känsligt skulle följden enligt Kosamo kanske kunna ses som förutsägbart och ägnat att, trots att gärningen inte objektivt sett skulle vara skadlig³⁸⁷. Den sistnämnda situationen skulle ändå kunna antas leda till omfattande bevisningsproblem.

En bestämmelse i ägnad att-form behövs också enligt Salovartio om man vill ha möjligheten att åtala för psykisk misshandel, eftersom detta skulle möjliggöra bevisning i de här fallen då man för tillfället i praktiken inte får läkarutlåtanden om orsakssamband.³⁸⁸ Ett ägnat att-delikt skulle också enligt Ahla vara det bästa alternativet då det skulle räcka att bevisa själva förfarandet. Hon anser ändå att man kunde ha två punkter i paragrafen, varav den ena skulle ha en lägre straffskala och skulle gälla situationer där en följd inte krävs medan den andra skulle gälla situationer där en följd kan bevisas och då också ha en högre straffskala.³⁸⁹ Det här skulle vara i enlighet med att handlingsbrott i huvudsak har strängare straff än äventyr-andebrott³⁹⁰. Ahla framhåller ändå att ett ägnat att-delikt skulle förutsätta en mycket bra definition och att kravet på följd borde hållas kvar i lagen om en sådan inte hittas.³⁹¹ Också Reenilä, Pakarinen och Illman anser att en ägnad att-formulering skulle göra det lättare att både åtala och döma någon för psykisk misshandel eftersom bara själva gärningen som är ägnad att skada offrets psykiska hälsa skulle måsta bevisas samtidigt som beviskravet gällande följden och orsakssambandet skulle lindras. Det skulle också vara enklare att få läkarutlåtanden enligt vilka något varit ägnat att orsaka skada än utlåtanden enligt vilka något orsakat en specifik följd.³⁹² Allt detta skulle antagligen leda till att fallmängden vid domstolarna skulle öka³⁹³.

Förutom att det skulle behövas en definition på vad psykisk misshandel innebär, borde det också definieras hurdant beteende som kan anses ägnat att orsaka skada. Också detta borde göras av experter, som läkare, och vara baserat på forskning. Med en tillräckligt bra

---

³⁸⁵ Salovartio 2020

³⁸⁶ Salovartio 2020

³⁸⁷ Kosamo 2019

³⁸⁸ Salovartio 2020

³⁸⁹ Ahla 2019

³⁹⁰ Melander 2002 s. 948

³⁹¹ Ahla 2019

³⁹² Reenilä 2019, Pakarinen 2020 och Illman 2020

³⁹³ Pakarinen 2020

definition kunde det sedan vara möjligt att få allmänna utlåtanden om hurdana beteenden som är ägnade att skada en annans hälsa. Huruvida det i praktiken skulle gå att få dessa utlåtanden är beroende på hur villiga läkare skulle vara att skriva dem, vilket i värsta fall kunde leda till liknande problem som nu. Ifall man fick dessa utlåtanden skulle man sedan kunna använda dem, på samma sätt som man vid sexualbrott kan använda utlåtanden från befolkningsförbundet, för att i klara fall bevisa ett förfarandes skadlighet i stället för att alltid behöva personliga läkarutlåtanden för varje offer. Då kunde också individuella läkarutlåtanden användas till att bevisa att gärningen skett i stället för att gärningen varit ägnad att orsaka något. Det kan hända att allmänna utlåtanden ändå inte skulle räcka som enda bevisning och då skulle åtminstone en del bevisningsproblem kvarstå och göra det svårare att bevisa förfarandets skadlighet i enskilda fall. Om allmänna utlåtanden helt saknades skulle vad som är ägnat att skada en annan fastställas genom rättspraxis.³⁹⁴ Enligt Pakarinen skulle rättspraxis vara det som skulle utveckla och definiera vad som är ägnat att skada en annan baserat på tolkningsinstruktioner i förarbetena³⁹⁵. Ifall en ägnad att-formulering skulle bli tillämplig skulle det ändå, enligt Illman, inte nödvändigtvis alltid behövas läkarutlåtanden för att visa att något är ägnat att orsaka skada. Som exempel nämner han att det antagligen är notoriskt att man far illa av att bli mobbad en längre tid eller att illa behandling i nära relationer kan leda till depression eller andra psykiska följder för offret, och att det i dylika situationer således inte nödvändigtvis skulle behövas läkarutlåtanden som skulle fastställa detta. Detta skulle ändå inte minska på behovet av läkarutlåtanden då någon utsatts för mer exceptionella gärningar.³⁹⁶

I Danmark har strafflagen nyligen ändrats att inkludera ett delikt om psykiskt våld, enligt vilket ”[d]en, som tilhører eller er nært knyttet til en andens husstand eller tidligere har haft en sådan tilknytning til husstanden, og som gentagne gange over en periode udsætter den anden for groft nedværdigende, forulempende eller krænkende adfærd, der er egnet til utilbørligt at styre den anden, straffes for psykisk vold med bøde eller fængsel indtil 3 år.” (Straffeloven 243 §). Deliktet jämför fysiskt och psykiskt våld, men är begränsat till att gälla våld som utspelas inom nära familjerelationer, eller relationer som kan jämföras med dessa³⁹⁷. Huruvida psykisk misshandel borde begränsas till att gälla den här typen av relationer kan också ifrågasättas. Som exempel kan nämnas att Mäki anser att psykisk misshandel

---

³⁹⁴ Salovartio 2020, Reenilä 2019 och Biström 2019

³⁹⁵ Pakarinen 2020

³⁹⁶ Illman 2020

³⁹⁷ Justitieministeriet DK 2019

inte kan begränsas till att gälla bara vissa förhållanden mellan offer och gärningsman, medan Salovartio och Reenilä anser att faktumet att det psykiska våldet sker mellan personer som har ett nära förhållande till varandra kan bidra till att gärningen är ägnad att orsaka skada.³⁹⁸ Speciellt då det är frågan om fall där barn utsätts för det psykiska våldet skulle det inte vara långsökt att anse att personen som ansvarar för vården av barnet är den som kan göra sig skyldig till våldet då det psykiska våldet kan ske genom en aktiv gärning eller bestå av underlåtelse vilket kunde ta sig uttryck i försummande av omsorg³⁹⁹. Samtidigt kan barn påverkas psykiskt också av vad exempelvis lärare eller hobbyledare säger.

Ett ägnat att-delikt kan också anses vara för öppet då det, om det inte begränsas utan inkluderar alla typer av situationer, skulle kunna anses omfatta situationer där till exempel en förälder en gång skriker åt sitt barn eftersom skrikandet då inte är till barnets fördel⁴⁰⁰. Som ovan nämnts skulle det ändå måsta definieras hurdant beteende som de facto är ägnat att orsaka skada. Detta innebär att det i praktiken kunde finnas en viss tolerans för beteende som inte är optimalt men inte heller så allvarligt att det skulle anses straffbart. Det här kunde också göra så att familjer, där det förekommer enskilda händelser som går utöver det som anses tillåtet, skulle kunna få hjälp i stället för att det skulle göras åtal i fallet. Salovartio hämtar fram att hon med en ny paragraf skulle vilja komma åt de allvarliga fallen inom familjer, på arbetsplatser eller inom hobbyverksamhet så att tröskeln inte skulle bli för låg. I praktiken skulle denna tröskel kunna sättas upp med rekvisitet att gärningen ska vara ägnad att orsaka allvarlig skada för offret.⁴⁰¹ Pakarinen konstaterar också att psykisk misshandel som begrepp är mycket brett men att begränsningen av dess tillämpningsområde, som skulle ske genom rättspraxis, skulle göra att en sådan kriminalisering inte skulle bli för öppen. Kriminaliseringen skulle enligt henne kunna byggas upp att omfatta också enskilda allvarliga händelser, så att inte gärningens fortgående natur alltid skulle vara ett absolut krav.⁴⁰²

6.3.3 Alternativa formuleringar och annat som måste beaktas

Ett abstrakt faredelikt är, trots att det var alternativet som de flesta av de intervjuade skulle föredra, ändå inte den enda tänkbara lösningen på hur ett nytt delikt kunde utformas. Vid kan-delikt, där det är tillräckligt att ett förfarande ”kan ge upphov till en viss följd”, räcker det att det finns en ontologisk möjlighet att följden kan uppstå. Formuleringen används bara

---

³⁹⁸ Mäki 2019, Salovartio 2020 och Reenilä 2019

³⁹⁹ Salovartio 2020

⁴⁰⁰ Kosamo 2019 och Savolainen 2019

⁴⁰¹ Salovartio 2020

⁴⁰² Pakarinen 2020

i ett fåtal bestämmelser i SL och gäller delikt som spioneri (SL 12:5) och rymning (SL 45:10).⁴⁰³ Det är således fråga om en grupp gärningstyper som skiljer sig stort från psykisk misshandel, vilket gör att användandet av ett kan-delikt inte känns passande.

Om man skulle binda deliktet till familjeförhållanden kunde man också tänka sig att formulera det som ett underlåtsedelikt enligt vilket den som exempelvis försummar sin skyldighet att ta hand om sitt barn, skulle kunna dömas till straff. Detta skulle ändå innebära att de nuvarande problemen med krav på följd och orsakssamband skulle kvarstå om inte man skrev underlåtsedeliktet som faredelikt. Ytterligare avgränsningsproblem kunde också uppstå om något, som inte vårdnadshavaren direkt kunnat påverka, skadar barnet. Också ett oaktsamhetsbrott, där det för straffansvar till exempel skulle krävas grov oaktsamhet, skulle av samma orsaker vara svårt att bevisa⁴⁰⁴.

En annan detalj som kan beaktas är huruvida ett nytt delikt skulle gälla alla, eller bara barn, som utsätts för psykiskt våld. I Sverige har det föreslagits ett eget barnmisshandelsdelikt, som skulle omfatta både psykisk och fysisk misshandel⁴⁰⁵ och också diskuterats möjligheten till att kriminalisera barns bevitnande av våld mellan närstående personer⁴⁰⁶. Enligt de intervjuade borde det ändå bara finnas ett gemensamt delikt som kunde tillämpas på alla situationer oberoende av offrets ålder⁴⁰⁷. Utöver detta kan det diskuteras huruvida deliktet skulle vara under allmänt åtal eller inte och huruvida straffskalan skulle vara olika beroende på om en vuxen eller ett barn utsatts för brottet, eller om faktumet att ett barn utses för brott bara ska behandlas som en skärpningsgrund. Vidare kan det diskuteras huruvida man borde följa Danmarks exempel gällande krav på familjeförhållanden mellan offer och gärningsman för att det ska vara frågan om psykiskt våld. Dessa detaljer kommer jag inte här att gå djupare in på.

6.3.4 Placering i strafflagen – egen § eller nytt moment

Rent tekniskt finns det också flera alternativ för hur man kunde inkludera en tydligare bestämmelse om psykisk misshandel i strafflagen. Den minsta ändringen i jämförelse med situationen nu skulle vara att bara justera den nuvarande misshandelsparagrafen. Det här

---

⁴⁰³ Frände 2012 s. 89

⁴⁰⁴ Savolainen 2019

⁴⁰⁵ JuU11:2018/19

⁴⁰⁶ Se till exempel SOU 2019:32 s. 93

⁴⁰⁷ Pakarinen 2020, Ilman 2020, Salovartio 2020, Ahla 2019, Savolainen 2019, Mäki 2019, Biström 2019 och Reenilä 2019

alternativet stöds av Savolainen⁴⁰⁸, medan Reenilä föreslår antingen en förbättrad formulering i nuvarande paragraf eller en egen paragraf för psykisk misshandel⁴⁰⁹. En skild paragraf för psykisk misshandel förespråkas också av Ahla⁴¹⁰ och Biström, av vilka den senare föreslog en rubricering i stil med illa behandling eller vanvård⁴¹¹. En ny paragraf skulle ändå inte nödvändigtvis betyda att den nuvarande misshandelsparagrafen borde ändras eftersom rekvisitet om att man kan skada någons hälsa utan att använda fysiskt våld kan tillämpas till exempel om en förälder ger sitt barn medicin, som barnet inte borde få och på det sättet skadar barnets hälsa⁴¹².

En blandning av dessa alternativ skulle vara att lägga till ett moment till den ikraftvarande misshandelsparagrafen. Man kunde, enligt Illman, hämta inspiration från våldtäktsdeliktet. På samma sätt som det första momentet i våldtäktsbestämmelsen gäller våld och hot om våld, medan det andra momentet gäller utnyttjande av hjälplöst läge, skulle fysisk misshandel kunna behandlas i paragrafens första moment medan psykisk misshandel skulle behandlas i ett separat andra moment. Vad psykisk misshandel då betyder borde klargöras antingen i momentet, eller, på motsvarande sätt som i SL 20.10, i en skild definitionsparagraf i 21 kapitlet i SL.⁴¹³

Ifall man väljer att se på psykisk misshandel som skilt från fysisk misshandel och således vill behandla dessa i separata paragrafer är ett alternativ att kombinera den nya bestämmelsen om psykisk misshandel med någon annan lämplig, redan existerande paragraf. Det främsta alternativet skulle enligt Ahla i det här fallet vara att kombinera psykisk misshandel med olaga förföljelse. Vid olaga förföljelse är gärningsmannens förfarande ägnat att orsaka rädsla eller ångest hos offret. Det psykiska våldet, som då borde definieras, kunde i sammanhanget täcka situationer där offret faktiskt orsakats rädsla eller ångest, men skulle då också omfatta förföljelse, iakttagelser och kontaktförsök på samma sätt som olaga hot. Om psykiskt våld sedan enligt definitionen skulle utgöras av ett förfarande som är ägnat att orsaka en följd som går utöver rädsla och ångest skulle också dessa följder kunna läggas till bestämmelsen.⁴¹⁴

---

⁴⁰⁸ Savolainen 2019

⁴⁰⁹ Reenilä 2019

⁴¹⁰ Ahla 2019

⁴¹¹ Biström 2019

⁴¹² Salovartio 2020

⁴¹³ Illman 2020

⁴¹⁴ Ahla 2019

Ingen av de intervjuade åklagarna och domarna förespråkade en större ändring av andra paragrafer, som exempelvis olaga förföljelse, ärekränkning eller olaga hot, som också kan ha att göra med psykiskt våld. En orsak till detta, vilket Salovartio påpekar, är att majoriteten av alla ärekränkningsfall inte innehåller psykiskt våld. Var gränsen som skiljer användningen av skällsord mot främmande människor, eller användningen av dem i samband med ett gräl, och psykisk misshandel går, måste ändå avgöras av läkare.⁴¹⁵

För att minska på fallen som inte för tillfället täcks av något delikt skulle man antingen kunna bygga upp en ny paragraf så att den skulle komplettera de nuvarande bestämmelserna, och täcka sådant som annars inte täcks av de existerande delikten, eller så kunde man göra en heltäckande paragraf som skulle omfatta också de redan existerande delikten. I den förstnämnda situationen skulle straffbarheten kunna utökas till exempelvis situationer där någon blir hotad med något annat än brott, och gärningen således inte uppfyller olaga hot⁴¹⁶. Problemet med detta skulle ändå vara att en eventuell definition skulle vara svår att utforma så att den täcker dessa situationer⁴¹⁷. Det senare alternativet skulle likna utformningen av olaga förföljelse, då det skulle vara möjligt att ur en långvarig misshandelsgärning plocka fram enskilda allvarliga händelser och göra skilda åtal för dessa⁴¹⁸. I praktiken skulle den största skillnaden mellan dessa kunna ta sig uttryck i straffskalan, som kunde vara lägre i det första alternativet och högre i det senare, vilket också skulle innebära att bara mycket allvarliga enskilda incidenter skulle kunna ”plockas fram” ur gärningen.

Förhållandet mellan de olika delikten skulle också kunna ses tvärtemot detta, så att till exempel olaga förföljelse skulle anses omfatta hela gärningen och att man ur den skulle kunna plocka fram psykisk misshandel, som då i teorin skulle kunna ske som engångshändelse. Enligt Ahla skulle det här vara ett fungerande system i och med att det skulle möjliggöra straffbarhet för allvarliga enskilda fall av psykisk misshandel. Som exempel nämner Ahla också ett fall hon behandlat, där målsäganden, som tidigare misshandlats av den misstänkte, hade en faktisk orsak att tro att den misstänkta skulle döda henne. Ahla konstaterar att den misstänkte i fallet, där offret orsakats bland annat panikattacker, skulle ha kunnat dömas för psykisk misshandel ifall lagen kunnat tillämpas vid enskilda händelser.⁴¹⁹

---

⁴¹⁵ Salovartio 2020

⁴¹⁶ Reenilä 2019

⁴¹⁷ Ahla 2019

⁴¹⁸ Ahla 2019 och Illman 2020

⁴¹⁹ Ahla 2019

7 Slutsatser

Syftet med denna avhandling har varit att utröna hur psykisk misshandel och psykiskt våld kriminaliserats i den finska strafflagen och hur dessa kriminaliseringar går att tillämpa i praktiken, samt hur situationen eventuellt kunde förbättras. För att få svar på detta har jag gått igenom gällande finsk strafflagstiftning och den specialreglering som gäller barn, för att se hur dessa uppfyller internationella krav. Då den praktiska tillämpningen av kriminaliseringar ändå kan skilja sig från den teoretiska möjligheten att tillämpa ett delikt, har jag bekantat mig med domar och åtalseftergifter samt intervjuat åklagare och domare som är insatta i ämnet för att komma fram till huruvida psykisk misshandel som brott de facto går att använda som grund för straffpåföljder.

Vad gäller regleringen av psykiskt våld i finsk straffrätt kan det konstateras att psykisk misshandel är jämställt med fysisk misshandel så till vida att de ingår i samma delikt i strafflagen. Den psykiska misshandeln benämns ändå inte som psykisk misshandel. I stället är deliktet fokuserat på den fysiska misshandeln och innehåller ett rekvisit enligt vilket misshandel också kan begås på annat sätt än genom fysiskt våld. Utöver misshandelsdeliktet kan också flera andra delikt i SL, som exempelvis olaga hot, utsättande och ärekränkning, anses gälla situationer där fysiskt våld förekommer. Vad gäller barns rättsskydd, skyddas de vidare av barnskyddslagen, som verkställer de rättigheter barn åtnjuter enligt barnkonventionen. Att ett brott begås mot ett barn utgör också en straffskärpningsgrund enligt SL.

Då Istanbulkonventionen förelägger ett förbud mot alla sorters våld och ett förbud mot uppsåtliga kränkningar av någons psykiska integritet genom tvång eller hot (art. 33) kan strafflagen, i enlighet med vad regeringen⁴²⁰ ansett, anses uppfylla Istanbulkonventionens krav. GREVIO har i sin rapport ändå konstaterat att kriminaliseringarna inte, med tanke på hur de tillämpas och är skrivna, täcker alla former av våld mot kvinnor. GREVIO har också kommenterat att psykologiskt våld inte är uttryckligen kriminaliserat och att misshandelsdeliktet således inte är tillräckligt specifikt trots att förfarandet till viss del täcks av andra kriminaliseringar.⁴²¹ Ifall de övriga delikten skulle täcka alla former av psykiskt våld som inte täcks av misshandelsdeliktet skulle detta kanske ändå inte vara ett så stort problem. Kriminaliseringarna, trots att de inte nödvändigtvis är formulerade på det sätt och så heltäckande som GREVIO skulle önska, kan ändå baserat på detta konstateras finnas i strafflagen.

---

⁴²⁰ Regeringen 2018 s. 67

⁴²¹ GREVIO 2019 s. 41

Vad utgör då de egentliga problemen i den finska regleringen, med beaktande av internationella krav? För det första konstaterar GREVIO i sin rapport att misshandelsdeliktet i SL främst tillämpas på enskilda händelser och inte fortgående förfaranden, vilket avses i Istanbulkonventionens 33 artikel.⁴²² De intervjuade domarna och åklagarna var dock relativt entydigt av den åsikten, att psykisk misshandel enligt SL förutsätter ett fortgående förfarande eftersom det är svårt att bevisa att en psykisk följd skulle ha uppkommit efter en enda händelse⁴²³.

I och med det klara följdkravet och kausalitetskravet är misshandelsdeliktet i sig självt ändå klart och tydligt och således fungerande⁴²⁴. Kravet i rättspraxis har varit att den orsakade följden med ett läkarutlåtande ska bevisas härstamma från en viss gärning. Den här typen av läkarutlåtanden är mycket svåra att få eftersom den utdragna gärningstiden innebär att det i de flesta fall finns många faktorer som kan ha påverkat offrets psykiska hälsa. I praktiken är det därför mycket svårt att bevisa att det psykiska våld någon utsatts för har lett till en följd på det sätt som misshandelsdeliktet förutsätter. Detta leder i sin tur till att kriminaliseringen blir teoretisk och svår att tillämpa.⁴²⁵ Då Istanbulkonventionen ska gälla som lag, och således faktiskt vara tillämpbar, innebär problemen med att tillämpa misshandelsdeliktet i praktiken att kriminaliseringen inte uppfyller Istanbulkonventionens krav. Vad gäller barns speciella ställning uppfylls barnkonventionens krav till stor del av BSL, den innehåller ändå inte något krav på bestraffning av till exempel föräldrar som vanvårdar sitt barn vilket innebär att dessa situationer också i slutändan täcks av Istanbulkonventionen.

Som ett exempel på hur svårt psykisk misshandel är att åtala och döma för kan nämnas hur liten mängd rättspraxis det finns med brottsrubriceringen psykisk misshandel och att de relativt få åtalseftergiftarna som finns ändå är fler än antalet domar. Detta trots att psykiskt våld, eller åtminstone drag av psykiskt våld, ofta ingår i gärningsbeskrivningarna vid flera olika brott och psykiskt våld enligt Institutet för hälsa och välfärd är relativt vanligt förekommande. Om lagstiftaren således vill att psykisk misshandel de facto ska vara straffbart, vilket kan antas vara fallet då det enkom kriminaliserats, borde något förändras.

Hur kunde då dessa problem lösas och misshandelsdeliktet gällande psykisk misshandel göras lättare att tillämpa? Det första alternativet som ska utredas är huruvida de eftersträlvade

---

⁴²² GREVIO 2019 s. 41

⁴²³ Mäki 2019, Kosamo 2019, Savolainen 2019, Biström 2019, Pakarinen 2020, Illman 2020

⁴²⁴ Pakarinen 2020 och Kosamo 2019

⁴²⁵ T.ex. Ahla 2019 och Salovartio 2020

målen kunde nås på ett annat sätt än genom kriminalisering, vilket förutsätts av ultima ratio-principen. Alternativen kunde här vara att öka socialvårdens förebyggande roll för att hindra förekomsten av psykiskt våld eller att utbilda polisen så att de bättre kunde beakta och utreda huruvida det i enskilda fall kan vara frågan om psykisk misshandel i stället för till exempel olaga hot eller olaga förföljelse.

Om detta inte skulle anses tillräckligt kunde man antingen formulera om det existerande misshandelsdeliktet, eller göra upp ett nytt delikt, som kunde få rubriceringen psykisk misshandel eller psykiskt våld, och som skulle vara enklare att tillämpa än det nuvarande. För att en ny kriminalisering skulle kunna göras skulle alla krav som kriminaliseringsprinciperna och begränsningsförutsättningarna ställer måste uppfyllas. Av dessa krav följer att det måste motiveras mycket väl ifall man skulle ändra ett delikt från att kräva en följd till att vara straffbart som faredelikt. Att det skulle göras ett abstrakt faredelikt gällande psykisk misshandel fick ändå stort stöd av de intervjuade åklagarna och domarna, trots att några ifrågasatte hur tillämpningsområdet skulle kunna avgränsas tillräckligt. Ett nytt delikt skulle, förutom en tydlig gränsdragning mellan vad som är tillåtet och vad som är straffbart, också förutsätta en definition på vad som anses utgöra psykisk misshandel. Dessa krav ingår också i kriminaliseringsprinciperna, och förutsatt att principerna skulle följas vid lagberedningen, torde det vara möjligt att skapa ett delikt som skulle vara lättare att tillämpa än det nuvarande samtidigt som det skulle vara klart hurdana typer av fall som det skulle omfatta.

Baserat på HD:s praxis⁴²⁶ får inte målsägandens berättelse automatiskt anses väga tyngre än svarandens. Inte heller får beviströskeln vara lägre vid gärningar som är svåra att bevisa. Detta innebär att ett nytt delikt skulle kräva samma grad av bevisning gällande själva gärningen som det krävs nu. Att målsägandens berättelse inte presumeras vara mer trovärdig än svarandens innebär också det inte skulle räcka att målsäganden beskyllt svaranden för något för att svaranden skulle dömas för gärningen, och således skulle inte svarandens rättsskydd äventyras i samband med användningen att ett abstrakt faredelikt.

Baserat på avhandlingen skulle jag som lösning på de framförda problemen föredra skapandet av ett nytt delikt med rubriken psykisk misshandel. För att vara frågan om psykisk misshandel skulle gärningen måste vara ägnad att orsaka skada som inte kan anses vara lindrig. Definitionen av vad psykisk misshandel innebär kunde likna definitionen som använts i dansk lag, det vill säga ett fortlöpande nedvärderande, förolämpande eller kränkande

---

⁴²⁶ Se HD 2013:96

förfarande, men ändå så att deliktet inte skulle begränsas till vissa förhållanden mellan offret och gärningsmannen.

BILAGA 1 Intervjustomme för intervjuer med åklagare och domare

- Hur vanligt förekommande är fall med psykisk misshandel?
  - Brukar det handla om fall med bara psykisk misshandel, eller kommer det fram i samband med något annat?
  - Brukar det handla om psykisk misshandel mot barn eller vuxna?
- Hur fungerar den gällande misshandelsparagrafen i fall av psykisk misshandel?
  - *Domare:* Kan man döma för psykisk misshandel och vad krävs för en dom?
  - Vilka problem finns det?
  - I vilka fall fungerar den?
  - Vad gör man i problemsituationer? Nämnar man psykisk misshandel över huvud taget om det inte kan bevisas, eller utelämnas det?
- Finns det någon annan lösning som skulle fungera bättre?
  - t.ex. en ny paragraf: ägnad att, kan anses ha orsakat, försummande av vård
  - borde socialväsendet eller medlingsförfarandet ges en större roll?
- Hur förhåller sig psykisk misshandel till andra paragrafer, såsom olaga hot/förföljelse, ärekränkning, utsättande?
  - Är det skillnad på enskilda och fortgående händelser? Kan till exempel en fortgående händelse anses utgöra psykisk misshandel, eller ska de helt och hållet hållas åtskilda?
  - Kan psykisk misshandel över huvud taget vara en enskild händelse, utan koppling till andra brottsrubriceringar?
- Enligt statistiken är psykisk misshandel vanligt, men ändå finns väldigt få åtal och åtalseftergifter som direkt gäller psykisk misshandel. Varför?
  - *Domare:* framställs det påståenden om psykisk misshandel i rätten och påverkar det domen (med respektive utan läkarutlåtande)?
  - Tas det i beaktande ifall påståendet finns med i sakframställningen, men inte i åtalet?
- Om en ny paragraf om psykisk misshandel skulle formuleras, hur skulle psykisk misshandel definieras och avgränsas?
  - Åtskilt från andra fortgående händelser, eller så att det inkluderar andra gärningsbeskrivningar?
  - Samma paragraf för såväl barn som vuxna?
  - Hur mycket bevis borde krävas, även med tanke på svarandes rättsskydd?
  - Skulle det vara lättare att få läkarutlåtanden och domar med en ny paragraf?
    - *Domare:* Skulle det vara lättare att döma för psykisk misshandel ifall det skulle vara lättare att få ett läkarutlåtande?